

Незнайомець з тринадцятої квартири

Всеволод Нестайко

*Незнайомець з тринадцятої квартири,
або
Викрадачі шукають потерпілого ...*

*Пригодницька повість, написана Явою Ренем і Павлушею
Завгороднім*

Глава І. "Е", — Сказали ми з Явою.

Я поправляю бакенбарди, встаю навшпиньки і заглядаю в дірку в завісі. І серце моє б'ється і завмирає. Не я перший дивлюсь у дірку. До мене у таку ж дірочку заглядали, напевно, і Щепкін, і Станіславський, і Тарапунька, і Штепсель — тисячі артистів всіх часів і народів. І так само спокійно і весело сідали глядачі в залі. І так само йшла душа в п'яти у тих, хто був на сцені. Особливо якщо прем'єра.

А у нас сьогодні прем'єра.

— Ану посунься! Дай мені!

Чиясь розпалена щока рішуче відпихає мою голову від дірки. Це Стьопа Карафолька. Іншим разом я, мабуть, не стерпів би такого нахабства, може, й по шиї би дав ... Але зараз у мене немає на це енергії. Вся моя енергія йде на хвилювання.

У звичайному стані людина спочатку вдихає, а потім видихає. Але коли людина хвилюється, він, по-моєму, тільки видихає. І звідки береться повітря у нього в грудях, не знаю.

Я ходжу по сцені і видихаю.

Може, ви думаєте, що я один ходжу і видихаю? Як би не так! Он, чуєте?

"Х-ху ... Х-ха ... Х-хи ..." Всі артисти ходять і видихають. І здається, що від цього і вітер гуляє по сцені, хитає декорації, ворушить завісу і пил піднімає з підлоги. Якби наш сільський клуб був не цегляний, а гумовий, він би роздувся, як святковий кулю, і давно б луснула. А ми все полетіли б у космос — разом з декораціями, з баяністом Мироном Штепой, який грає зараз останню перед початком польку-кокетку, разом з морозивницею Дорою Семенівною, з усіма глядачами.

Глядачі! .. Ох вже ці глядачі! Побий їх грім! Ще зовсім недавно це були такі милі, добрі люди, які завжди могли допомогти, підтримати, поспівчувати. Микола Павлович, дід Варава, дід Саливон, завклубом Андрій Кекало, тітка Ганна, бабуся Маруся, тато, мама. Вони за тебе в огонь і в воду — куди хочеш!

А тепер? Тепер навіть мама рідна — не мама, а глядач.

І немає жодної живої душі по цей бік завіси, хто б не хвилювався. Від вчительки літератури Галини Сидорівни, нашого художнього керівника, до гундосити

третьокласника Петі Пашко, який розсував і закривав завісу. Всі хвилювалися. Але найбільше, звичайно, ми: я і Ява. Нам було з чого хвилюватися. Адже це ми заварили кашу — придумали цей театр.

Ми з Явою — як Станіславський і Немирович-Данченко в нашому сільському МХАТі (чи то пак ВХАТе).

— А що? А що?! — Розмахуючи руками, гарячкував минулої осені Ява. — Знаєш, який театр можна отгрохати! На весь район! .. Справжній МХАТ буде! Тільки той Московський, а наш — Васюковській. Васюковській Художній академічний театр — ВХАТ. А що? На гастролі їздити будемо ... Он МХАТ повернувся ж недавно з Америки. Хіба погано?!

Та мене не потрібно було переконувати. Я був Немирович-Данченко ... Переконувати треба було Галину Сидорівну та інше шкільне начальство. Але, між іншим, і Галину Сидорівну переконувати не довелося. Вона відразу нас підтримала:

— Молодці, хлопці! Правильно! Я давно хотіла організувати драмгурток, та якось все руки не доходять. От ви, як ініціатори, і складіть список всіх бажаючих. Хлопці ви енергійні — будьте старостами гуртка.

Ми страшно пишалися в той день. Ми навіть жодного разу ні гикнув і не штовхнули нікого ногою. Серйозні й солідні, ми ходили по класах і складали список — довжелезний, на два з половиною метра. Спершу записалася мало не вся школа. (Добре, що потім, як це часто буває, дев'яносто відсотків відсіялося.) Ми так запарився з цим списком, що під кінець навіть не всіх хотіли записувати. Колі Кагарлицькому Ява сказав:

— Боляче вже ти ... тихий якийсь! Ніде тебе не чутно. Тебе і зі сцени не почують.

І лише побачивши, як почервонів Кагарлицький, Ява змилостивився:

— Ну хіба що статистом ... натовп грати ... — і записав. На першому засіданні гуртка вибирали п'єсу. Вибирали довго. Десятки п'єс перебрали. Від трагедії Шекспіра "Отелло" до драми Корнійчука "Платон Кречет". Всі вони були про любов, а це, як сказала Галина Сидорівна, нам ще зарано. Ми почали вже втрачати надію, стали думати, що всі п'єси про любов. І як тут бути? Не цілуватися ж при всіх на сцені з якою-небудь Ганька Гребенючка! .. Я краще з козою поцілунок! ..

Нарешті Галина Сидорівна сказала:

— Поставимо "Ревізора". По-перше, це не про любов. А по-друге, ми скоро будемо проходити Гоголя за програмою, так що це нам буде дуже корисно.

По-третє, "Ревізор" — просто дуже весела і хороша річ. І ролей багато, якраз усім вистачить.

Ми тут же прочитали "Ревізора". Ось це комедія! Якщо добре поставити — животи надірвешся!

Почали розподіляти ролі. І тут відразу вийшла заминка. Ми з Явою, як засновники ВХАТа, цілком законно хотіли грати головні ролі. Причому однакові. Але головна роль була одна — Хлестаков. Я вважав, що вона як раз для мене. Сам Гоголь пише: Хлестаков — "тоненький, худенький ... без царя в голові ... не в змозі зупинити

постійної уваги на який-небудь думки ..." Ну, та що говорити! ..

Але Ява сказав:

— Тю! .. Гарненько подивися на себе в дзеркало і побачиш сам, що схожий на Хлестакова, як свиня на коня. Тільки й подібності — дві руки, дві ноги і голова. Хлестаков — адже це вогонь! Це, знаєш ... во!

І він став у позу, задер ніс і відкопирив губу.

— Ха! — Сказав я. — Дивіться на нього! Ой, не можу! .. Хлестаков! Опудало якесь, а не Хлестаков! Крокодил якийсь! .. А ну пусти! Пусти, кажуть, сорочку! А то як дам! ..

Роль Хлестакова Галина Сидорівна дала Колі Кагарлицькому.

Важко було і з іншими ролями. І городничий Сквознік-Дмухановський один, і суддя Ляпкіних-Тяпкін один, і попечитель Суниця один, і ... І все-таки "Ревізор" — геніальна п'єса. А Гоголь — геніальний письменник. Він ніби знав, що ми з Явою будемо грати в "Ревізорі", і написав дві ролі — Добчинського і Бобчинський. Абсолютно однакові. Спеціально для нас. Щоб ми не сварилися. Ролі, звичайно, не зовсім головні. Але ви не думайте — без Бобчинський і Добчинський вся п'єса пішла б догори дном. Її взагалі б не було. І не грав би Кагарлицький Хлестакова. Тому що Бобчинський і Добчинський вигадали, що Хлестаков — ревізор. Адже ось що!

Як тільки ми з Явою це зрозуміли, тут же і помирилися.

Почалися репетиції ...

Е-хе-хе! ..

Чомусь ми з Явою нітрохи не сумнівалися в нашому артистичному таланті. Вже що-що, а всякі викрутаси, різні штуки-трюки робити ми вміли. Ще б! .. На все село були знамениті.

— Ось артисти! — Так прямо і сказав про нас дід Саливон.

А він у цій справі розуміє. Колись давно, коли ще служив в армії, дід Саливон грав в оркестрі. На найбільшій трубі, яка називається бас-гелікон. Вона й зараз лежить у нього на горищі, схожа на величезну равлика. На свято, якщо дід Саливон вистачить "по третій", він іноді дає "концерт" — бухає в свою трубу. "Як трубний глас архангела", — кажуть бабусі і хрестяться. Але більше всіх дідова гра подобається нашим собакам. Після кожного "концерту" вони захоплено гавкають до самої ночі. Так, вже раз дід Саливон сказав, що ми артисти, сумнівів бути не могло.

Але на репетиціях з нами щось сталося. Ми самі себе не впізнавали. Це були не ми, а два якихось слимака, дві мокриці, два мішка з потертю. І тут ми зрозуміли, що одна справа — говорити, що тобі самому прийшло в голову, жартувати і клеїти дурника (як скаже мій батько), і зовсім інша — вимовляти слова не свої, а написані кимось іншим, тобто грати роль.

Ми не говорили. Ми ніби жували гуму. І нам було гидко. Було гірко в роті і холодно в животі.

— Нічого, — бадьорився Ява. — На прем'єрі ми себе покажемо. Там вже ми дамо!

Ух дамо!

— Ну як же, даси дулю з маком, — безнадійно бубонів я.

— Панікер нещасний! На репетиціях навіть у великих артистів не виходило ... Ти ж знаєш ... Що Максим Валер'янович розказував? Тримайся!

Я тримався з останніх сил. Ще спасибі Гоголю, що він не дав нам — Бобчинський і Добчинський — ще більше слів. Ми з тим-то, що є, не могли впоратися.

Це було гірше будь-яких уроків. Адже нам вчити вірші з літератури — і то мука. Так у віршах хоч за риму чіпляєшся, щоб запам'ятати ... А тут — проза. Нема за що зачепитися. Поки дивишся в папірець, де роль записана, слова ще якось тримаються купою. А тільки сховаєш папірець — всі вони відразу розбігаються, як таргани по грубці. Але з папірцем грати на сцені не можна. Якщо артисти виступатимуть з папірцями, як промовці на трибуні, вийде не спектакль, а конференція. А ми не конференцію розігрувати збиралися ...

— Ява, — зітхав я, — давай все-таки вчити ролі. Дивись, як Карафолька зубрить! А Гребенючка навіть кіно двічі пропустила.

— Щоб я зубрив?! Та ні-ко-гда! .. Зубріння — для дурнів. А ми з тобою хлопці беручкі. Давай-но краще над емблемою подумаємо. У МХАТі чайка на завісі, а ми можемо качку, або Гуску, або півня з такими яскравими пір'ям ... Як ти думаєш?

— Не знаю.

— Ну, ми про це ще подумаємо, час є ... А зараз гайда на берег, я там лисячу нору знайшов. Може, виженемо рудохвості!

Я мовчки поплентався за Явою.

***

Минув день, другий ...

— Ява, — сказав я через тиждень, — давай-ка, брат, вчити слова! Я нічого ніяк з своєї ролі не знаю.

— А-а! — Махнув рукою Ява. — В крайньому випадку, суфлер допоможе. Адже він у нас будь здоров!

Це вірно. Суфлер у нас і справді знаменитий. Кузьма Барило. Чемпіон школи по підказкам. З останньої партії підказує, як у саме вухо шепоче.

Прем'єри нашої все село чекало з таким нетерпінням, як ніби ми були найкращим столичним театром. Особливо після того, як на репетиціях побував дід Саливон. Він випадково потрапив на репетицію (лагодив у клубі стільці, а тут і ми прийшли). Спершу дід Саливон на нас уваги не звертав, стукав собі молотком. Але ось, чуємо, стукіт припинився — прислухається дід. А ми як раз раздраконівали перша дія. Городничий — Карафолька стояв на сцені, випнувши зроблений з подушок живіт, і хрипким басом (звідки він у нього тільки взявся!) Говорив поліцейському (Васі Деркачу):

— "... Квартальний Пуговіцин ... він високого зросту, так нехай стоїть для благоустрою на мосту. Так розметати нашвидку старий паркан, що біля шевця, і поставити солом'яну віху, щоб було схоже на планування. Воно чим більше ломки, тим більше означає діяльності градоправителя. Ах, боже мій! я й забув, що біля того паркану навалено на сорок возів всякого сміття. Що це за поганий місто: тільки десь постав який-небудь пам'ятник, або просто паркан — чорт їх знає откудова і завдадуть

всякої погані! .. "Тут у п'єсі написано" зітхає ". Карафолька за всіма правилами зітхнув і зробив паузу. Цією паузою негайно скористався дід Саливон, якому, видно, давно вже не терпілося висловитися.

— Ось щучий син! — На весь зал гаркнув дід. — Ось адже фахівець!

(Спеціаліст чомусь було у діда самим лайливим словом.) Окозамилювач чортів! Ну точненько наш колишній голова Пріпіхатий! Той теж такі штуки відмочував, як тільки начальство з області повинно було приїхати ... Правильна п'єса! Молодець автор! Знає життя ...

В той же день все село заговорило про майбутню постановку. "Бу-бу-бу ... ревізор! .. Гу-гу-гу ... Хлестаков! .. Ру-ру-ру ... П'єса! "— Тільки й чулося по всіх кутках. Навіть самі древні бабусі, які зроду такого слова і в роті не тримали, і то: "Ревізор", "Ревізор" ... Сміх, та й годі! А глуха бабця Гарбузіха розпустила серед своїх престарілих подружок слух, що автор п'єси ніякий не Гоголь, а кореспондент районної газети товариш Курочка, який приїжджав колись у наше село, і написано все це про нашого колишнього голови Пріпіхатого. А через те, що Пріпіхатий зараз на відповідальному посту інспектора в обласному управлінні культури, то Курочка і написав все так завуальовано і підписався не своїм ім'ям, а псевдонімом — "Гоголь". Нинішній голова колгоспу Іван Іванович Шапка жажливо сміявся над цими чутками і в веселому настрої видав нам порядні гроші на декорації та костюми. Це була справжня удача. Готувати декорації допомагав нам учитель малювання Анатолій Дмитрович, а костюми шила ціла бригада дівчат. Всю зиму, до самої весни готували ми постановку. І ось ...

Якби цього вечора якийсь злодій забрів у наше село, він міг би спокійно, не ховаючись, виносити з хат все, що йому хочеться, і не поспішаючи вантажити на віз. Будинки не залишилося ні душі. Навіть собаки збіглися до клубу на свої собачі Вечорка.

Та що говорити! Навіть стосемілетня Тріндічка, прапрабабуся нашого зоотехніка Івана Свиридовича, про яку дід Саливон сказав, що вона "вже другий віраж початку", що у неї скоро знову проріжуться зуби і вона ніколи не помре, до якої навіть з Києва приїздили з'ясовувати, чому вона так довго живе [1], — та сама Тріндічка, яка вже тридцять років не виходила з двору, ніколи не була в кіно і не те що в клуб — в церкву-то вже не ходила, і навіть вона пришкандибала на наше подання.

— Ну от! Я ж казав! — На весь зал радісно гаркнув дід Саливон. — Уже ходити вчиться. Скоро й танцювати почне ...

За це бабка Тріндічка під загальний регіт мовчки огріла діда костуром по шиї.

Але стривайте, стривайте ...

Дзинь! Дзинь! Дзинь-нь-нь! .. — Різонував по серцю третій дзвінок.

У залі гасне світло.

— А ну, а ну! .. — Шикає на нас (на тих, хто не повинен бути на сцені у першому явищі) Галина Сидорівна.

Завіса із скреготом розсувається (він у нас, як пес на залізних кільцях, по іржавій дроті бігає).

Все!

Почали!

Тепер діватися нікуди.

— "Я запросив вас, панове, з тим, щоб ..." — лунає вже голос городничого — Стьопа Карафолька.

Пішло діло ...

Я стою за лаштунками зажмурившись і, стискаючи на грудях кулаки, шепочу: "Все буде добре! Все буде добре! Все буде добре! "Як заклинання.

Ех і дурило ж я — не знаю жодної молитви! А мене ж бабуся вчила!

Хоч я піонер ... і не вірю, звичайно, а як би тепер придалося! Ось таке ж було зі мною, коли я вперше наважився стрибнути в річку з самої верхівки верби. Я стояв на сучку і дивився вниз, і мені здавалося, що серце моє вже вирвалося з грудей і летить в воду, а я все ще стояв, вчепившись в вербу, і не міг відірватися. Голова йшла обертом, і в животі тенькало ... І все ж це були дитячі іграшки у порівнянні з тим, що мене чекало. Я з радістю стрибнув би зараз не те що з верби — з телевізійної вежі стрибнув би, тільки б усе обійшлося ...

— Ха-ха-ха-ха! — Гримнув реготом зал. Ось бісів Карафолька! У нього вже й на репетиціях смішно виходило ...

"Ну нічого, спокійно, спокійно! Все буде добре! Все буде добре! Ось зараз глядачі знову повинні засміятися ... "

— Х-ха-ха-ха!

"Ну от, а я, дурень, боюсь!" Наш вихід все ближче і ближче ... Ось уже зараз, зараз ... Як тільки Карафолька скаже ... Під!

— "Так і чекаєш, що ось відчиняться двері — і шасть ..." Всередині у мене щось йокнуло, я рвонувся всім тілом і разом з Явою вискочив на сцену.

— "Надзвичайна подія", — відчайдушно гаркаєт Ява.

— "Несподівана звістка", — точно так же гаркаю я.

— "Що? що таке?" — сполошилися всі, хто був на сцені.

Вийшло дуже здорово. Зал завмер.

— "Непередбачене справа, — знову кричу я, — приходимо в готель ..." — "Приходимо з Петром Івановичем в готель ..." — перебиває мене Ява.

Зал мовчить.

"Ай да молодці! Ну і молодці ж ми! " — Миготить у мене в голові. Поглядом переможця обвожу зал, бачу десятки очей, спрямованих на мене і ...

— Е! — Кажу, перебиваючи Яву. Я добре знав, що повинен в цей момент сказати "Е". Але далі ... Немов хтось у вухо мені раптом — фф-фу! І всі з моєї голови через інше вухо — фф-фють! — І пусто. Як у дірці. І жодного слова немає. Не те що там з ролі Добчинського, а взагалі жодного — наче я теля і не знаю людської мови. Тільки ось це "е" в голові і залишилося й гулко перекочується там, стукаючись про череп.

— Е! — Повторюю я і дивлюся на Яву.

А він дивиться на мене. І я здогадуюся, що в нього теж ... все з голови — фють! — І

пусто. Я екаю втретє.

— Е! — Відповідає Ява, тільки щоб не мовчати. І дивимося один на одного.

— Е! — Кричу я.

— Е! — Відповідає Ява.

І знову тара очі ... В залі пирскають зі сміху. Видно, думають, що так і треба.

Он і бабуся Тріндічка розтягла в посмішці свій беззубий рот. Підборіддя її трясеться, і обличчя стало сплюснутим від сміху (скільки вже років вона не сміялася!).

— Хі-хі-хі! Ха-ха-ха! Хо-хо-хо! .. — Гуде зал.

Кузьма висунув голову з суфлерської будки і, широко роззявляючи рот, підказує по складах, що нам говорити. Здається, і глухий його зрозумів би. Вже й городничий — Карафолька підказує, і поштмейстер — Сашка Гузь. Вже і в перших рядах зрозуміли, і навіть хтось із публіки, почувши "Кузьму", сам почав підказувати.

Я чую окремі слова, але вони розбігаються, як неслухняні вівці. А я, як недотепа-пастух, не можу зібрати їх разом. Якщо б мене в той момент запитали: "Як твоє прізвище?" — Я і то, напевно, не зміг би відповісти.

А в задніх рядах все ще регочуть, думаючи, що так і треба по п'єсі. І крізь регіт чується чийсь вигук: "Ось молодці! Ну і молодці! "Це вже занадто!

Більше витримати я не можу.

Я зриваюся з місця, збиваю по шляху якусь декорацію і вилітаю вон зі сцени ...

Я біг по безлюдному селу навмання, не розбираючи дороги, і вітер свистів в моїх бакенбардах.

І тільки коли опинився за селом, в лозах над річкою, я впав на траву, і катався, і стогнав, і землю гриз від ганьби, від сорому, від горя. А коли через кілька хвилин перший напад відчаю пройшов, я побачив, що поруч зі мною катається, стогне і землю гризе мій друг Ява — Бобчинський.

Ми не сказали ні слова. Ми тільки подивилися один одному в очі. Що ж ми наробили?! Адже ми не тільки провалилися самі, зганьбилися на все село, ми підвели і всіх інших. Таку п'єсу провалили! .. Адже, як ви вже знаєте, хоч і не головні герої Бобчинський і Добчинський, а так вже написана ця геніальна п'єса, що без них — ні тпру ні ну. Ось ми зараз втекли, а там все зірвалося.

Скандал ... Паніка ... Адже не можуть дізнатися городничий — Карафолька і всі інші чиновники, що в готелі живе Хлестаков — Кагарлицький, якого треба приймати за ревізора. Сказати це мали ми, Бобчинський і Добчинський. Крім нас, ніхто цього зробити не може. Ніхто! Розгублено стоїть на сцені талановитий Карафолька, не знаючи, що робити. І всі інші актори стоять, як пришиблені. А за сценою, так і носа на неї не висунувши, страждає найталановитіший з нас Коля Кагарлицький. Ах, який же він був Хлестаков на репетиціях! І звідки у нього все це бралось! .. А адже раніше такий тихий був і непомітний ... Ми його й за хлопця не вважали. Ні з дерева у воду пірнути, ні вікно з рогатки вибити ... уткнеться ніс в книгу і сидить собі під грушею мовчки. А на сцені таке виробляв, що тільки ах! .. І тепер ніхто цього не побачить.

І знаменитий предок зоотехніка бабка Тріндічка, яка за сто років, може, вперше

зібралася культурно розважитись, попленталася додому цвіркунів на печі слухати. Незадоволена і похмура розходиться публіка по хатах. Лає на всі заставки цей примхливий і ненадійний театр, який так сильно залежить навіть від самих що ні на є паршивенький акторів.

А ці самі актори лежать в цей час па траві, дивляться в небо, де глузливо підморгують їм зірки, і страждають. На весь космос, на весь Всесвіт страждають.

Ну як же тепер показатися людям?! Як дивитися в очі їм?! Як взагалі жити на світі після цього?! Ох, що ж ми наробили! ..

От біда! ..

І навіщо ми тільки придумали цей ВХАТ на свою голову!

Адже жили ми безтурботно і весело.

І що нам потрібно було?!

В Америку захотілося? На гастролі? Вінків лаврових? Оплесків?

Шібздікі нещасні! Ляпаси вам замість оплесків! ..

А все почалося з Києва. Це Київ винен. І київська міліція. І те злощасне корито. І Валька. І Максим Валер'янович. І годинник "Салют". І ... потопельник. Потопельник винен в першу чергу. Але почекайте, давайте все по порядку.

Глава II. Випадок в метро. "Космонавт". Конфлікт з київською міліцією.

Минулого літа ми приїхали до Києва. На цілий місяць. В гості до моїх рідних — дядькові і тітці. От було здорово! Ми весь рік мріяли про це. Не те щоб ми ніколи не бували в Києві — бували. Ява один раз, а я так навіть два. Але тоді, в перший раз, ми були всім класом на екскурсії. І то тільки два дні. А вдруге я був один, без Яви, Але це ж не те, зовсім не те. Ви ж самі знаєте, що радість, яку не можна розділити зі своїм кращим другом, — не повна радість. І навіть не половинка. А якась четвертинка.

Якщо ви тільки що приїхали до Києва, з чого ви почнете? Правильно, з Хрещатика! Так уже заведено ... Прямо з поїзда ви заносите свої валізи на квартиру, і ноги самі собою несуть вас на Хрещатик. Тітка ледь встигає крикнути вам навздогін: "Дивіться не загубіться і на обід не опоз ..." — далі ви вже не чуєте.

Через двадцять хвилин після того, як приїхали, ми вже йшли по Хрещатику ...

Що я сказав — йшли? Ми парили, пливли, крокували гордо й урочисто, як на параді. По Хрещатику не можна просто так іти. Така вже це незвичайна вулиця. Той, хто потрапив па Хрещатик, стає немов іншою людиною. Все на Хрещатику здаються якимись радісними й святковими. І на подив ввічливими, привітними. І всі посміхаються. І хоча люди йдуть Хрещатиком тісній натовпом, але я не бачив, щоб хтось когось послав ногою, ударив ліктем або вилаяв. Якщо хтось і штовхне ненавмисно — "Пробачте!" — Посміхнеться і йде собі далі. Хороші люди на Хрещатику! Потрібно, щоб на всіх вулицях такі були.

Пливемо ми, паримо, крокує ...

Широкий, як Дніпро, Хрещатик (по радіо на святах завжди так кажуть). По берегах — на тротуарах — люди, посередині, на бруківці, — машини. І так само як на тротуарах не побачиш жодної машини, так і на бруківці — жодної людини. Кожному — своє. І щоб

одне іншому не заважало, переходи під землю сховали. Такий на Хрещатику порядок — любо-дорого. "Легше у нас під воза потрапити, ніж тут під машину", — подумав я. Та тільки встиг я це подумати, як раптом з тротуару прямо під машини як з прив'язі зірвався якийсь чоловік. Лисий, в темних окулярах, з фотоапаратом через плече і начебто без штанів — в одних трусах. Тільки по гудзиках ми й здогадалися, що це такі штани, але короткі, як труси. З цих штанів стирчали некрасиві товсті ноги, вкриті густим волоссям. З усього було видно, що це не з наших, а який-небудь Інтурист.

Ми з Явою завмерли: невже перебіжить?!

Але тут враз — цурррр! — Ніби з землі виріс молоденький, стрункий міліціонер з хвацько закрученими вусиками. І голоногі Інтурист, не добігши навіть і до середини, так і присів, смішно розчепірівши руки. Потім повернувся і підтюпцем потрусив назад. Міліціонер тільки посміхнувся і погрозив пальцем, як учитель недисциплінованому учневі (хоча Інтурист був удвічі старше міліціонера).

— Во! Бачив? — Гордо сказав Ява. — Думає, напевно, раз приїхав з якогось там Лондона чи Ріо-де-Жанейро, так можна тут шлятися де хочеш! Дудки! Лізь, голубчику, під землю, як всі люди. Невелика шишка! .. — Ява захоплено глянув на хвацького, симпатичного міліціонера і сказав: — Знаєш, Павлуша, все-таки немає нічого кращого, як бути міліціонером. По-перше, благородно! Борешся зі всякими злодіями, бандитами і хуліганами. По-друге, все тебе поважають, а якщо потрібно, і бояться. Я, напевно, все-таки стану міліціонером. А ти?

— А я — льотчиком. Ти ж знаєш.

— Як хочеш, — сказав Ява і зітхнув.

Ява міняв професії, як циган коней. Сьогодні він капітан далекого плавання. Завтра — геолог. Післязавтра — директор кондитерської фабрики. ("По три кіло" Тузика "в день їсти можна!") Потім футболіст київського "Динамо". Потім художник. Потім мисливець, який ловить для дресирування тигрів, барсів і ягуарів. А тепер, дивіться, — міліціонер!

А я так немає. Ось як вирішив ще в першому класі, що буду льотчиком, так і тримаюся твердо.

Навіть дід Саливон сказав недавно: "Ти дивися, який упертий! .. Знати, все-таки буде льотчиком цей слюнявка, щоб його муха брикнув! "Тільки іноді я не витримую і приєднуюся до Яви за компанію. Та й то тільки так, щоб залишатися льотчиком. Я вже був і морським льотчиком, і льотчиком-футболістом, і льотчиком-художником, і льотчиком-звіроловом, і льотчиком-геологом, і навіть льотчиком на кондитерській фабриці, який перевозить літаком цукерки "Тузик".

Але на цей раз я утримався, бо не уявляв собі льотчика-міліціонера. Кого ж він буде затримувати в повітрі? Хіба що лелек?

Ні, хай вже на цей раз я залишуся просто льотчиком.

Пливемо ми, паримо, крокує по Хрещатику ...

Справа розкішно облицьовані будинки, схожі на гігантські кахельні печі, один до одного громадаються, в гору на Печерськ піднімаючись.

Зліва універмаг склом на сонці блищить. Далі величезний десятиповерховий міськрада. "Скільки ж у ньому людей радиться, в такий громадині!" Десь за міськрадою вежа телевізійна небо до самого космосу проткнула. Ось це висота! Нічого не бачив вище. Ось де від матері після двійки ховатися! Не те що на нашій груші. Не тільки не поцупити, не докричишся ніколи!

Після міськради, за вулицею Свердлова, Хрещатик згортає вправо і на площі Калініна розсовує будинку від себе подалі, наче збирається крикнути: "Пустіть мене, я хочу пірнути в Дніпро!" Але на площі Ленінського Комсомолу обтикатиметься в філармонію. І через цю філармонію у Дніпро так і не стрибає ...

Після вулиці Свердлова ми по Хрещатику далі не пішли — справа побачили станцію метро. А хотів би я подивитися на того, хто приїхав з Васюківки до Києва і байдуже пройшов би повз метро!

Не змовляючись, як по команді, ми повернули до станції.

На нас одразу дихнуло свіжістю і якимось особливим, одному тільки метро властивим запахом.

Хоча контролера тут не було і проходи між спеціальними тумбочками були гостинно відкриті, проходити "зайцями" ми і не думали. Нехай хто дурнішого це робить, а ми вже один раз пробували ... Як би скоро ти не втік, ще швидше з тумбочок, де горять привітні слова "Опустіть п'ять копійок", вискакують навперейми спеціальні держакі, і ти вдаєшся в них животом. Так от!

Ми, як порядні люди, наміняли в касі п'ятаків, кинули і пройшли ...

"Які ми все-таки культурні та благородні", — з гордістю подумав я. Знати б мені, дурневі, що в цю мить станеться ...

— Дивись! Дивись! Старшина Паляничка! — Раптово вигукнув Ява. — Давай наздоженемо!

І тільки я встиг роззявити рота: "Га? Де?" — Як він уже помчав вниз по ескалатору.

Попереду на ескалаторі стояв якийсь товстун з кошиками і мішками напереваги і з новим цинковим коритом в руках. Видно, продав на базарі яйця або ще що-небудь, накупив товару і їхав додому.

На кілька метрів нижче товстуна стояла струнка дівчина з височенною, схожою на копицю сіна, зачіскою, — ну прямо кінозірка. А ще нижче їхав міліціонер, зі спини і справді дуже схожий на старшину Паляничка, з яким ми познайомилися в минулому році при досить цікавих обставинах. Звичайно, здорово було б з ним знову зустрітися і поговорити. Особливо Яві, який з сьогоднішнього дня готує себе в міліціонери.

Я, не роздумуючи, загуркотів по сходинках слідом за Явою. Яві вдалося прослизнути повз товстуна, який загородив покупками мало не весь прохід. А я сунувся та й зачепив ненавмисно цинкове корито, яке товстун поставив поряд з собою і притримував тільки двома пальцями. Корито гупнуло на ескалатор і полетіло вниз.

Бум-бум-бум! .. Раз! — І воно вдарило по ногах "кінозірку". Та не встояла і впала в корито. І воно, тепер вже з пасажиром, загриміло далі.

Ми оторопіли.

Сліпуче красива, як лялька нафарбована, "кінозірка" сиділа в кориті і, тримаючись за нього обома руками, мчала вниз по ескалатору.

Мовчки, без крику, без єдиного слова. Чи то вона була вже така мужня, чи то, навпаки, оніміла від переляку і несподіванки — їй адже і зміркувати-то було колись, в чому справа.

Ще мить — і міліціонер, який ще не встиг обернутися й помітити небезпеку, збитий з ніг, впав на ескалатор. А "зірка", не змінюючи пози, пронеслася повз.

Товстун тут же рвонувся за своїм коритом, навіть не глянувши на нас з Явою. Він важко тупав по ескалатору з усією своєю поклажею, раз у раз заклопотано покрикуючи: "Побережися! По-бережися! ", Як візник на базарі, якому не дають проїхати, — тільки от батогом не плескав.

"Зірка", збивши з ніг ще кілька людей, вилетіла з ескалатора, прокотилася через весь зал і зупинилася.

Якийсь інтелігентний дедуня, прямо під ноги якому вона під'їхала, з подивом глянув на неї і сказав суворо:

— Що це ви, мадам, розважаєтесь, як дитина!

Товстун все ще важко тупав по ескалатору, хрипло і якось не дуже стривожено бурмочучи:

— Моє корито! .. Моє корито! ..

Збитий міліціонер (тепер ми вже бачили, що це ніякий не Паляничка) поспішав за товстуном, на ходу обтрушуючи кітель, і, невідомо до кого звертаючись, гукав:

— Хвилиночку! Стійте! Хвилиночку! ..

Ми продовжували бігти за міліціонером. Іншого виходу у нас не було. Адже ескалатори в метро зроблені так, що по них можна їхати тільки в одну сторону, — це тобі не звичайна сходи!

На наше щастя, міліціонер ще не зрозумів, хто справжній винуватець цього скандального події. Він переслідував товстуна і на нас не звертав уваги. Але скоро він дізнається. Ще кілька секунд ... Він наздожене товстуна, і той йому ... У мене слабнуть ноги ... Але ось ми вже внизу.

"Кінозірка", яка тільки тепер, напевно, прийшла до тями, посміхається і, все ще сидячи в ночвах, бадьорим голосом говорить:

— Політ пройшов нормально. Відчуваю себе добре. Невагомість та перевантаження перенесла задовільно.

Навколо сміються.

Як приймали "зірку-космонавта" міліціонер і решта пасажирів метро, які веселою юрбою оточили її, ми вже не бачили. Прожогом вскочили ми в вагон. Двері за нами зачинилися, і поїзд рушив.

На наступній станції — "арсенальській" — ми вискочили і дременули вгору по ескалатору. Ми так поспішали, що серце з грудей ледь не вискакувало. А там адже два ескалатори, і такі довгі ...

Коли, вибігши з метро, ми згорнули у двір великого сірого будинку і повалилися на

землю в кущах, весь дух з нас, як кажуть, вийшов геть ... В очах темно, ні рукою, ні ногою не рушиш. Не те що говорити — ми дихати-то не могли. Ротом тільки хапали повітря, як риба без води. Трирічна дівчинка і та могла б з нами впоратися — брати за п'яти, кидати в торбу і нести на базар продавати по дві копійки за штуку. Така нам була тоді ціпа.

І тільки хвилин через десять ...

— Ух! — Ледве видихнув Ява.

— Ага, — підтакнув я.

— Тю, — сказав Ява.

— Тьфу, — відгукнувся я.

І це вся розмова, на якій ми були здатні. І лише хвилин через двадцять ми нарешті прийшли до тям і змогли обговорити те, що трапилося.

— Так ... — зітхнув Ява. — Можна сказати, зіпсував ти мені всю справу. А що?!

Хто ж мене тепер у міліціонери візьме? ..

— Та йди ти! При чому тут я? — Пробував я виправдатися. — Ніхто ж не бачив. І головне, все обійшлося ... Чого ти?

— Ну да, не бачив! І дядько бачив, і міліціонер. Коли ми за ним бігли, він скося глянув у наш бік ... А у міліціонера пам'ять будь здоров!

Професійна.

— А-а! — Махнув я рукою.

— Ось тобі й "а-а"! Може, нас за його словесним портретом уже й розшукують. Словесний портрет — це, брат, така штука ... — Ява підняв над головою кулак, що могло означати, яка сильна штука словесний портрет. Про словесний портрет Ява наслухався, коли готував себе в прикордонники.

— Так що ми такого зробили?! Нічого ж страшного! — Не стільки Яву, скільки самого себе заспокоював я. — Ненароком зачепили корито ... Адже не навмисне ж ...

— Піди доведи, що не навмисно. Дядько перший скаже, що навмисне. Щоб себе виправдати. І взагалі такого, може, за всю історію метро не було. А ти кажеш ...

— Не щастить нам у метро, — зітхнув я. — І в минулий раз, пам'ятаєш, скандал був, і тепер ...

— Закон парності, — зітхнув Ява.

А може, він і справді існує, цей "закон парності", про який не то всерйоз, чи то жартома говорив мій батько і який нібито полягає в тому, що різні неприємності завжди ходять у парі — як одна станеться, чекай іншого. Недарма ж у народі кажуть: "І так горе, і так удвічі".

— Це такий клятий закон ... Дивись, щоб з нами сьогодні ще який-небудь капості не сталося, — сказав Ява і несподівано посміхнувся.

— А все-таки здорово шпарить вона в кориті ...

— А що! Як в ракеті — фіть! — І будь здоров! Я б і сам не відмовився, а?! — Заторохтів я, радий, що Ява вже не залякує мене міліцією.

Ява піднявся з землі:

— Ну, так куди тепер підемо? Я знизав плечима:

— А куди хочеш! Хоч в веселе містечко, хоч у стерео, хоч в зоо ...

— Це можна, от тільки ... — І Ява замовк.

— Що?

— Та якби ... — І знову замовк.

— Ну що?

— Так одним йти якось ... От якщо б розшукати цих ... київських ... Ігоря, Сашку-штурмана ... Вони ж такі хлопці класні ... — і в небо дивиться, щоб очі від мене сховати.

Дивлюсь я на нього і про себе посміхаюся. Ну і Ява! Ось вже лис-хитрюга ... Хлопці, бач, йому знадобилися! Ну як же! Та я тебе наскрізь бачу. Ти ж для мене як скельце! Я не київський мисливець, якого за ніс водити можна. Адже що було! Мисливці з Києва, які приїжджали до нас в Васюківки на полювання і риболовлю, часто просили нас коників для наживки ловити. Сірникова коробка коників — п'ятачок. Так от я собі ловлю і ловлю в поті чола: найнявся — як продався. А Ява сіна в коробок накладе, зверху кілька коників суне і вже біжить міняти на п'ятак. А спіймають його на цій справі, він тільки очима невинно кліпає: "Адже треба ж було їм корму підкинути ..." Але я-то тобі не київський мисливець!

— Воно б, звичайно, здорово, — кажу, — тільки де ж їх знайдеш? Адрес адже ми не знаємо ... Правда, давала тобі Валька свою адресу. Але ж ти його, звичайно, не зберіг. Так воно і смішно було б — берегти адресу якоїсь Вальки. Ух ти! У Яви щоки так і спалахнули, як від ляпасів. І що ж це таке буває іноді з людьми? Дивишся — геройський хлопець стає бог знає чим, бадиллям бурякової ... І через кого? Через якийсь чаплі у спідниці Тьху!

У той раз, коли були у нас пригоди з Книшем і Бурмілом і коли Ява був Робінзоном Кукурузо і втік до річковій плавні на безлюдний острів імені Переекзаменовки, познайомилися ми випадково з київськими піонерами-юннатами. І була серед них одна така Валька, худа, довгонога і, по-моєму, зовсім некрасива. (Ганя Гребенючка з нашого класу в тисячу разів краще!) Але це я так вважав. А Ява ... Ява в присутності Вальки через дві хвилини став не Ява, а бурякова гичка. Коли юннати поверталися до Києва, Валька залишила Яві свою адресу, щоб ми написали, чим скінчиться наша історія з Книшем і Бурмілом, — її, бач, це страшно зацікавило.

Історія з Книшем і Бурмілом закінчилася нашою перемогою. Ми ходили героями, і Ява кілька разів напівжартома, напівсерйозно закидав вудку — написати Вальке лист. "Тьху! — Сказав я. — Та ти що, здурів?! Я от, коли в таборі, додому-то пишу рідко, а ти хочеш ... "Один Ява написати не наважувався. Боявся помилок наробити. Переекзаменування-то у нього була як раз з мови. Так з листом нічого і не вийшло. Але адресу Ява зберіг. Він ховав його на горищі, і я одного разу бачив — він перечитував його як якесь письмо. Тільки я йому нічого не сказав ...

А коли ми їхали до Києва, я знав, що рано чи пізно Ява заведе розмову про Вальку. Але я не думав, що так скоро. І якби не моя провина в пригоді з коритом, я б, напевно, так швидко не здався. Але тепер я зрадів, що Ява забув про словесний портрет і

міліцію, і вирішив поступитися.

— Чого скис? — Кажу — Дивись веселіше! Звичайно, цікаво було б зустрітися і з Ігорем і з Сашком-штурманом, і з Валькою. Вони б нам Київ знаєш як показали! Який там у Вальки адресу? Я раніше пам'ятав ... Вулиця якогось повстання? ..

— Січневого ... — буркнув Ява.

— Тю! Та це ж вона і є! Тут біля метро починається і тягнеться туди, де Лавра. Гайда! Ява криво посміхнувся.

Глава III. Ява поспішає на побачення. Вуха.

Через кілька хвилин ми вже були в Валькіном будинку. Стали шукати квартиру — нету! Весь будинок обійшли ... На самому верхньому поверсі остання квартира — вісімнадцята, а нам потрібна двадцять п'ята. Що таке?! Невже обдурила Валька, пожартувала, вигаданий адресу дала? .. На Яву було боляче дивитися — такий у нього був вигляд. Нарешті я зважився запитати у якоїсь бабусі. Виявилося, є двадцять п'ята, тільки у дворі, в так званому флігелі.

— Вигадали якийсь флігель-Мігель. Тільки з пантелику збивають, — удавано сердячись, бурчав повеселілий Ява.

І справді, у дворі стояв такий самий, як і з вулиці, великий шестиповерховий будинок. І що його флігелем назвали?!

Коли ми входили в парадне, я помітив, як Ява, проходячи повз старовинних скляних дверей, на мить затримався, глянув на своє відображення в склі і пригладив рукою чуб. Я зробив вигляд, що не бачу.

На третьому поверсі ми легко відшукали двадцять п'яту квартиру. На дверях кілька кнопок від електричних дзвінків — напевно, в квартирі багато сусідів. На сходах напівтемно, і ми встаємо навшпиньки, щоб прочитати написи під кнопками. Ось ... "Малиновським дзвонити один раз"! Це і є. Валькіна прізвище Малиновська. Точно.

— Дзвони, — шепоче Ява.

— Ти дзвони, — шепочу я і невідомо від чого відчуваю холодок в животі.

— Так подзвони! Ну ти ж вище, тобі зручніше, — хитрує Ява.

— Тобі адресу давали — ти і дзвони! — Не здаюся я.

— А ну тебе! — Сердито шепоче Ява і рішуче натискає на кнопку. За дверима деренчить дзвінок.

Ява відскакує і ховається за мою спину. А мені дуже треба! Я теж відскакую в сторону і намагаюся випхати Яву вперед.

І тут сталося щось неймовірне. Через виступу стіни, як привид, виринув хтось величезний і здоровенною ручищею схопив Яву за вухо. В ту ж мить хриплий голос так загримів на всю драбину, що луна підстрибом помчав вниз по сходах.

— Ага! Попався! Попався нарешті!

Не кажу вже про Яву, якого шарпали за вухо, я і сам-то від несподіванки приріс до місця і не міг поворухнутися. А грізний голос продовжував гриміти:

— Так ось хто хуліганить! Ось хто дзвонить і тікає! .. А бідна бабуся повинна бити старі ноги, даремно виходити відкривати?! Ось ми зараз з вами поговоримо!

І тут же за дверей почувся дзвінкий Валькін голос:

— Хто там?

Ой-ой-ой! Я кинув на Яву панічний погляд. Ява зібрав усі сили і так відчайдушно рвонувся, що навіть якби йому довелося залишити вухо в дядьковій руці, він все одно б вирвався Та що вухо! В той момент Ява ладен був віддати півголови, навіть полтуловіща, тільки б вирватися, втекти хоч з тим, що залишиться, подалі від Валькіних очей.

Та ви самі подумайте: в першу хвилину побачення, якого ви так чекали, ваша Валечка бачить (боже ти мій!), Що якийсь здоровенний громила тримає вас за вухо, як паршивого цуценя. А ви, схиливши голову, жалко висите на своєму вусі, навіть не торкаючись землі. Ви, який стільки мріяв про ту урочистую, хвилюючою хвилині, коли відчиняться двері. Вона стане на порозі, і здригнуться від радісного подиву густі вії, і засяють очі, і спалахнуть рум'янцем щоки. І вона скаже: "Ой!", А потім: "Ах!", А потім "Здрастуй, здрастуй! Це ти? Як я рада! "І все буде так прекрасно ...

А замість цього ...

Як вистрілений з гармати, ми прогуркотіли по сходах вниз, вискочили у двір, потім на вулицю і цілий квартал бігли щодуху, не оглядаючись. І тільки коли переконалися, що за нами ніхто не женеться, відсапуючись, перейшли на крок.

Ми йшли не розбираючи дороги, йшли і мовчали.

З Явина очей бігли сльози. Він кривився і відвертав від мене обличчя. Але я все розумів. Це просто механічно ... Просто вухо якимось чином пов'язано з тим органом, який виробляє сльози. І якщо вухо сильно покрутити, то сльози потечуть самі собою. І це не означає, що людина плаче. Ява ніколи не плакав!

Вухо у Яви спухло, збільшилася вдвічі і палало, як мак.

Звичайно, з таким вухом знову пробиватися на побачення годі було й думати.

Ми добре розуміли, що сталося. Сталося жахливе непорозуміння: видно, якийсь шалапути розважався тим, що дзвонив у квартири й тікав. А чоловік, випадково підійшовши і помітивши нашу мигтіння біля дверей після того, як ми подзвонили, вирішив, що ми хуліганом. Ми розуміли, що сталася помилка, але нам від цього легше не було. Особливо Яві. І не стільки через вуха, скільки від того, що з Валькою не зустрівся і тепер, хто знає, чи зустрінеться взагалі.

Я боявся, що він у всьому буде звинувачувати мене: адже якщо б я відразу подзвонив, як він просив, і якщо б не став його випихати вперед, може, нічого б і не було. Але Ява проявив благородство, він ні про що не говорив, тільки іноді скидався сльози.

Мені хотілося його розвеселити, але я довго не міг придумати, як це зробити. Нарешті я сказав:

— Ех, підловити б це хрюкало, через який нам попало, і задзвонити б йому у вухо так, щоб у нього відпала охота дзвонити куди не треба, щоб у нього три дні в голові дзвеніло! Тоді б знав, як шкодить. Ех б я йому дав! ..

Але моє відважне настрої на Яву не подіяло. Я скрушно зітхнув.

Ми пройшли парками над кручею, перейшли через місток і вийшли до кінотеатру "Дніпро".

— Во! — Радісно вигукнув я, як мореплавець, який побачив землю — Давай в кіно сходимо! Тітка ж нам спеціально грошей на це дала Гайда!

Але Ява, відвернувшись, похмуро буркнув:

— Не хочу!

— Ну і даремно, — сказав я. — Чим красуватися з таким, вухом на людях, краще години півтори посидіти в темряві в кіно А за цей час вухо стане нормальним.

Все так же не дивлячись на мене, Ява буркнув:

— Йдемо!

Я миттю кинувся до каси за квитками ...

Дивились ми "Семеро сміливих" — героїчний фільм про полярників. У картині весь час шаленів буран, і герої, обвішані з голови до ніг крижаними бурульками, мужньо хекая, дерлися на крижані гори, провалювалися в сніг і тягли один одного на плечах. Це трохи підбадьорило Яву. Коли ми вийшли з кіно, у нього в очах вже не було такої безнадійної смутку і відчаю, як раніше, хоча вухо ще мало не дуже гарний вигляд.

Я відчував у животі неприємну сисних порожнечу — хотілося їсти, і я сподівався, що ми зараз поїдемо додому. Але Ява і чути про це не хотів — боявся, що тітка почне допитуватися. Чуділо! Легко ж можна щось придумати: впав і забився, або в переповненому автобусі дверима прищемив, або ще щось. Хіба мало нещасних випадків може статися з людиною в такому великому місті, як Київ? Але переконати Яву я не міг. Ми спустилися вниз до Хрещатика. У Володимирської гірки, там, де павільйон "Морозиво", Ява спинився. Обережно взявшись рукою за вухо, він болісно глянув на мене і сказав:

— Якщо холодне прикласти, може, і полегшало б ... Га? Як думаєш?

Я помацав у себе на грудях і знизав плечима. Я знав, на що він натякає. Тітчині гроші ми вже витратили на кіно. Але у нас ще були гроші. У мене на грудях в потаємному кишені в підкладці лежала троячка. Ми збирали її цілих півроку і покладали на неї великі надії. Домовилися витратити її тільки на щось вже дуже цікаве або на заборонені задоволення, на які грошей тітка не дасть, — на політ над Києвом на вертольоті або на фільм, на який діти до 16 років не допускаються ... А через те, що характер у Яви не такий серйозний, як у мене, і він може ухнути цю трійку за півгодини, ми вирішили, що зберігатися вона буде в мене і витратити її будемо тільки за спільною згодою.

І ось Ява натякає, щоб взяти з троячки на морозиво. Морозива і мені хочеться, але ми ж не на морозиво її берегли ... А Ява сьогодні постраждав, он як за вухо тримається! І очі в нього, як у цуцика, якому прищемили хвіст. Я зітхаю і рішуче прямую до павільйону. Ява за мною. Сідаємо за столик і замовляємо по сто грамів найдешевшого — вершкового. Подумаєш, тринадцять копійок порція! Чи не обіднеєм ...

Ми їмо зосереджено, прицмокуючи і облизуючи ложечки. Час від часу Ява прикладає холодну ложечку до вуха. Але що таке сто грамів! Через три хвилини ми вже

сидимо перед начисто вилизаним чашечками, в яких, як у дзеркалі, відбиваються наші пониклі носи. Ява сумно мацає своє вухо. Вуху вимагає жертв. Я облизувати солодкі губи і з відчайдушною рішучістю (як з моста в воду) замовляю дві порції пломбіру.

Ох і смачне ж морозиво в Києві, ох і смачне!

Ви думаєте, на пломбірі Явина вухо заспокоїлось? Нічого подібного. Після пломбіру було шоколадне, потім фруктово-ягідне, потім горіхове. І до кожної порції додайте ще по склянці газування з сиропом. Дорого обійшлося нам Явина вухо! Розійшлася вся наша трійка. Залишилися жалюгідні копійки. Я мало не плакав, коли розплачувався.

Ми вийшли з павільйону похитуючись.

Потім цілих півгодини сиділи на лавочці біля павільйону і мовчали. Розкошували. От якщо б кожен день обідати морозивом! І снідати морозивом, і вечеряти!

Раптом Ява глянув ліворуч і сказав:

— Ти думаєш, що там таке?

— "Чортове колесо", — кажу.

— Так чого ж ми сидимо?

— Йдемо.

— А гроші у нас є?

— Так на це ще знайдеться.

Вже на що, на що, а на "чортове колесо" я і останнього не пошкодую! Це ж мені просто необхідно. Адже я ж збираюся в льотчики ...

Ми як раз вчасно нагодилися. Остання кабіна була вільна. Тільки ми сіли, колесо зрушила. І-их ти! Ух і здорово!

Піднімаємося-піднімаємося-піднімаємося ... І все у тебе всередині йде вниз. А потім опускаємося-опускаємося-опускаємося ... І все у тебе всередині йде вгору. Ну прямо як на літаку! Вверх — як висоту набираєш. Вниз — як на посадку йдеш. (Я ж таки літав — що ви думали! — На "кукурузнику" сільгоспавіації, що наші поля обприскував.)

Та ще стоїть колесо на високій кручі над Дніпром. І видно з нього далеко-далеко, як з літака. Внизу Поділ, і Дніпро, і широчінь Лівобережжя, яке до самого горизонту простяглося. А он Труханів острів ... пляж. Ну і людей же там! Піску навіть не видно. І ступити-то, напевно, нікуди. Як вони там не розчавлять один одного! Ого! А це що таке, між дерев? .. Тримайте мене! Та це ... парашутна вишка! Ну точно! Вона!

От би мені з цією вишкою стрибнути! Мені просто не можна не стрибнути. Льотчику з парашутом стрибати — все одно що моряку плавати.

— Явочка! — Кажу. — Бачиш он ту вишку? Давай з неї стрибнемо!

— Давай! А що? — Відразу погоджується Ява. Він хоч і не збирається у льотчики, але з чогось стрибнути, кудись кинутися або викинути якусь штуку він завжди "за"!

Глава IV. Пляж. Каруселі. Потопельник. Незнайомець з тринадцятої квартири.

І ось ми біжимо по сходах з "Городка розваг" вниз до набережної. Хороша сходи. Тільки занадто довга. Хоч і вниз біжиш, а все одно запихіваєшся!

— Чого бігти? Не встигнемо, чи що? — Кажу, а сам думаю: "Треба сили для стрибка берегти. Хто знає, як воно там буде? Все-таки перший раз! "Зменшили ми швидкість.

Пішли кроком.

Внизу не те ворота, не то альтанка — що за штука? І на ній величезна колона з якоюсь бабалухою на кінці.

— Стривай, — каже Ява. — Тут щось написано. Ява любить читати всякі історичні та меморіальні написи. Підходимо. До стіни прикріплена мармурова дощечка:

ПАМ'ЯТНИК

В ЗНАК НАДАННЯ Києву Магдебурзького права

Споруджений в 1802 році Архітектор А. І. Меленський.

От ніколи б не подумав, що це пам'ятник! Адже пам'ятник — це або кінний чи піший, але завжди якийсь герой ... полководець чи геній. А тут якесь Магдебурзьке право! Ну і ну! ..

Напис на меморіальній дошці була не єдиною. Окрім неї, ще було багато написів. Але вже від руки і значно більш пізнього походження. Всі "Магдебурзьке право" було густо списано досить-однотипними формулами: "Коля + Оля = любов", "Вася + Тася = любов", "Юра + Нюра = любов" і т. д.

А один якийсь намалював у-о-от такими буквіщами свою формулу, аж метра на три від землі: "Жека + Леха = любов". Напевно, йому довелося принести для цього з дому драбину. Адже не могло ж у нього бути таке довге тіло!

По-людськи його, мабуть, звали Альоша, а її Женя; писав він російською і не знав, дурник, що по-українськи "леха" — "свиня". І вийшло, що він сам себе обізвав свинею.

Те, що ніхто з них не мав п'ятірки з краснопису, було одразу видно — таких кривуля вони навиводілі. І ще було ясно, що один одного вони, може, й любили, але більше не любили нікого, тому що так споганили пам'ятник — дивитись гидко.

— І навіщо тільки їх грамоті вчили! — З почуттям сказав Ява.

"Дивись ти, який правильний! А чи не ти, дорогий Явочка, писав крейдою на сараї за школою різні гасла проти завуча Сави Кононовича? "— Подумав я. Але сказати не сказав. Адже й сам я був грішний: писав на паркані всякі дурниці. А адже це он як недобре. Більше не буду!

Виконані благородних почуттів, ми попрямували до пішохідного мосту, що веде на Труханів острів. По мосту безперервним потоком йшли люди. Куди ж це вони? Адже там і так ні стати, ні сісти ... Ох, не інакше, як розчавлять там когось сьогодні. Не інакше, як будуть жертви!

Жертви ... Що ближче ми підходимо до парашутної вежі, тим сильніше ворухиться у моїх грудях щось паршиве-препаршивое, слизьке й холодне. Висока таки, холера! .. Це тобі не верба, з якою ми в річку пірнаємо. Якщо не розкриється парашут, то тільки — ляп! — І квакнешь ...

Цікаво, буває так, що не розкривається парашут на парашутній вишці? .. Чи бувають там нещасні випадки? І жертви ...

Ми перейшли міст, звернули вліво, до вишки. Цікаво, про що зараз думає Ява? Щось дуже вже бадьоро він йде, дуже вже бадьоро. Так серйозні люди не ходять в перший раз з парашутом стрибати.

Придивляюсь я до парашутної вежі. Щось не видно, щоб хтось з неї стрибав. Може, вже сьогодні була якась жертва ... А ми, два дурня, йдемо ...

Розумні люди он в пінг-понг грають, у настільний теніс — зовсім безпечна гра, повністю гарантує життя. Коштує двадцять столів, і білі пластмасові кульки так і скачуть по них, як бульбашки під час дощу ...

А ось і парашутна вишка. Ти дивись — немає нічого. І парашута не видно. А канат, на якому він повинен висіти, закинутий кудись нагору.

Недалеко від вишки сидів під деревом якийсь напівголий літній дядечко в парусинових брюках. Вже те, що Він був не в трусах, а в брюках, змусило мене подумати, що це хтось із адміністрації.

Я підійшов і запитав:

— Скажіть, будь ласка, а вишка хіба не працює?

Дядечко глянув на мене і хмикнув:

— Чого ж не працює? Працює. Тільки бачиш — ні парашута. Хтось вкрав, кажуть. А без парашута з неї стрибати небезпечно. А втім, спробуйте, хлопці. Я бачу, ви такі герої, що вам і парашут не потрібен.

Ми зрозуміли, що дядечко жартує. Ну звичайно ж, не працює вишка, не працює ... Ур-р ...

— Ось жалість, — сказав я.

Поряд з вишкою була карусель. Я спочатку подумав — карусель як карусель, звичайна. А потім придивився — е, ні, не зовсім звичайна. На високому залізному стовпі величезне колесо, а до того колесу на довгих ланцюгах сидіння підвішені. Крутиться колесо, і сидіння крутяться, в сторону відхиляючись, — на зразок того, як консервну банку на дроті над головою розкручувати.

Глянув я на Яву:

— Давай?

— Давай.

Вишкребли ми останні копійки. Заплатили. Сіли. Поїхали! Спершу потихеньку-потихеньку. Потім все швидше, швидше ...

— Ого-го-го-го-о! .. — Кричу я.

Радість рветься назовні. Ну і лиха карусель! Зовсім ти як птах летиш по повітрю, ніби й не тримає тебе ніщо ... Ух-ух-ух! ..

— Др-р-р-р! .. — Це я. Рокот мотора зображую. Ніби лечу на надзвуковому винищувачі. — Та-та-та-та-та-та-та! .. — З кулемета стріляю по Яві.

Ява обертається і теж:

— Та-та-та-та-та! ..

— Іду на таран! — Кричу, підлітав до Яви — кулях його ззаду! — І він відлітає від мене. А потім підлітає і — кулях мене! — І я відлітав ...

І-их! .. Ось карусель! Ну і карусель! І ніяких тобі нещасних випадків!

Ніяких жертв! Ланцюг така, що вола витримає.

Ось так би літав і літав ... Цілий день би літав ...

А тут раптом тихіше ... І ще тихіше ... І зовсім — стоп!

— Приїхали! Вилазьте!

— Тю! Так мало?

— Якщо хочете ще, будь ласка — платите гроші і карусельтесь скільки вам влізе.

Де-е-ньгі! Де ж нам узяти ці гроші, якщо вони ось тут, в животі! І навіщо ми стільки морозива з'їли! Адже ми могли менше на дві-три порції! Якраз би на карусель. А тепер через це паршивого морозива доводиться відмовитися від такого для мене необхідного, такого летческого розваги.

Ех, дурень я, дурень! Ну, у Яви вухо, йому потрібно! А я чого? Чого я-то?

От би мені й заощадити. Хай би Ява один їв. Морозива і в Васюківці скільки хочеш. А таку карусель коли ще поставлять?

Я вже на той час і виросту ...

Ява, бачачи мій настрій, співчутливо зітхає і каже:

— Йдемо хоч викупаємося ...

— А! — Махаю я рукою. — Що мені купатися! Що я, до Києва купатися приїхав? Я вдома о-о як накупатися можу ... Та й де тут. Серед людей, як в лісі, заблукаєш. До води не доберешся. Та біля берега вже й води не залишилося — одні люди ...

Але це я тільки так сказав, щоб досаду на чомусь зірвати. Бути на київському пляжі і не викупатися міг тільки якийсь хворий або ненормальний. Особливо в таку спеку. І ось стали ми пробиватися до води.

Я не можу собі точно уявити, що таке мільйон чоловік. Але вже якщо уявляти, то, мабуть, потрібно згадати київський пляж. По-моєму, там було не менше! Хто не вірить, нехай перевірить.

Це було схоже на якийсь гігантський базар. Тільки хіба що всі голі і не торгують. Ніколи я не бачив стільки голих людей одразу. Ну, доводилося бачити одного, двох, трьох ... Ну, два-три десятка — в лазні. А тут мільйон голих! Навіть не віриться, що таке буває.

Стародавні люди, які пекельне пекло видумали, були просто без всякої фантазії. Хіба ж у них пекло?! Ось київський пляж у жаркий вихідний день — ось це пекло! Вже тут і справді дбають і смажаться на сонці. Половина людей лежить голяка мовчки, без руху, заплющивши очі, як мертві. Лише по тому, як колишуться їх животи, можна зрозуміти, що вони ще живі, ще дихають. Інша половина безперервно щось їсть — жує, ковтає, чавкає, п'є молоко з трикутних пакетів, пиво і лимонад із пляшок.

Здається, що ця половина прийшла на пляж спеціально, щоб поїсти. І лише невелика частка людей борсається у воді. Але й цієї невеликої частки досить, щоб витіснити тілами половину води з Дніпра. Ще одна незначна частка весь час кудись йде. Іде, переступаючи через тіла, наступаючи на чийсь ноги, руки, голови і на інші місця. Але й цієї незначної частки досить, щоб створити враження вокзальної товкучки. А он — хоп! хоп! хоп! — Під деревами волейбол. Стоять в гурток і луплять по м'ячу. І адже ні, щоб нормально грати, а всі намагаються так, щоб комусь в голову догодити. Різнобарвні м'ячі не стільки в повітрі літають, скільки по піску катаються, через людей

перестрибуючи. Такий вже це пляжний волейбол.

А он "геркулеси" ходять, важнічая, раз у раз напружуючи м'язи і груди колесом виставляючи. І в кожного на руці номерок на резинці від гардероба, ніби все "геркулеси" кимось пронумеровані.

— Здорово, Гарік!

— Привіт, Шурик!

— Чао, Марік!

Ці "геркулеси" один з одним вітаються, не зупиняючись і не повертаючи голови, щоб не втратити стрункість фігури.

І всі ці пронумеровані Маріки, гарики і Шурика, схожі своєю важливістю на індіків, відрізнялися від інших людей тим, що були розмальовані татуюваннями. Татуювання були у них де хочеш — на руках, на грудях, на ногах і навіть на спині. І що тільки не було виколоти! І кораблі, і орли, і звірі, і жінки, і кинджали, і різні мудрі вислови, наприклад: "Смерть за зраду", або що-небудь в цьому роді. Це по-перше. А по-друге, у всіх щось висіло на шиї. Яка-небудь ланцюжок, а па ній або підківка, або бляха, або якась жіноча брошка, або ключ, або навіть ... хрестик. І чудно було бачити цей хрестик на грудях, де виколотий піратський корабель, кинджал та ще й "Смерть за зраду". Ясно, що цей хрестик нічого спільного з богом не мав, що це було просто модно.

"Чого доброго, у них ще й попівська ряса в моду увійде, — подумав я. — І будуть ходити тоді київські гарики в попівських рясах по Хрещатику ... "А он який дядько чудний. Там, де у людей волосся (на голові, наприклад), у нього лисина, а там, де в усіх голо (на спині, наприклад), у нього густа руда шерсть, як у ведмедя. А він лежить, загоряє. Ось дивак! Ну як же йому засмагнути? Сонце адже до тіла крізь цей хутро не проб'ється!

А он стариган який! З води вискочив і ну гімнастику робити: і присідає, і на руках від землі віджимається, і підстрибує, як хлопчик. Сам худючий, зверху лисина, а з боків голови довге волосся до самих плечей. І посміхається у весь рот, підморгуючи комусь. Ну і дід! .. Тю! Ви гляньте тільки, що там робиться! Стара бабуся, сива і зморщена, в теніс ... або, як його, в бадмінтон ракеткою вимахує. Так вимахує, аж в очах рябить. Ого-го! Цікаво було б подивитися на нашу бабку Тріндічку з такою ракеткою. Все село б збіглося. А тут ніхто й уваги не звертає.

Цікаві люди похилого віку і бабусі в Києві. Якись ребячливою. Ніби старі діти. А молоді хлопці навпаки. Он ідуть двоє. Ну, років по двадцять, не більше. І обидва з бородами. Чудеса!

А он якась тьотя спить під деревом. Загорнулася з головою в ковдру і хропе. І чого вона на пляж прийшла, незрозуміло. Будинки під ковдрою краще виспатись можна.

А скільки дітей! Скільки дітей на пляжі! Тільки й чуєш:

— Сема, вийди з води! Вийди з води, Сема!

— Галочка, не запливав! Пливи назад!

— Саша, де твої капці? Де твої капці, я питаю!

— Алик, зніми мокрі труси.

— Толя, віддай йому м'яч. Толя! Це ж не твій м'яч, це його м'яч.

— Яша, за таку шкідливість ти більше купатися не будеш. Не будеш ... за шкідливість.

— Фаня, ти знову насипала піску в мої туфлі? А нумо висип зараз же!

— Дитинко, ну з'їж яечко! Одне тільки яечко! — Говорить товста тьотя у смугастому купальнику, простягаючи облуплені яйце щокатий здоровань років дванадцяти.

Той верне ніс і морщиться — не хоче.

— Дитинко, ну з'їж, прошу тебе! — Благає тітка. А з води захоплено верещить худенький, як горобець, хлопчисько років шести:

— Мамо, вода! Мамо, Дніпро! Мамо, я купаюся! Мамо, вода! — Наче він ніколи в житті води не бачив і не купався ніколи.

Ми підійшли до самої води і почали вибирати місце, де можна покласти речі, коли роздягнешся. Між іншим, дивлячись на Дніпро, який кишив людьми, я подумав: "От якщо б хто-небудь тонув, а ми б його врятували! Краще б, звичайно, щоб який-небудь дитина тонув — легше рятувати ... "Це була наша постійна, поки ще не здійснена мрія — когось врятувати і взагалі стати героями. Особливо добре було б ось так, при всіх, щоб бачили ... Чого б он того спритний Піскун не забулькала, наприклад ... Ми б його в мить — раз — і будь здоров. І в "Вечірньому Києві" на наступний день заголовок: "Юні герої з Васюківки".

— З "Вечірнього Києва" якраз цікавилися вчора ... — почув я раптом веселий голос. І здригнувся: чи не підслухав хтось мої думки?

Ні, це просто розмовляли двоє чоловіків. Один, невисокий, кругловидий, стояв по коліна у воді. Інший, широкоплечий, з гачкуватим носом, стояв на піску біля самої води. Він був уже одягнений (можливо, йшов додому), але ще не взувся — черевики тримав у руці.

— Все розпитували про роль царя, — продовжував кругловидий. — Ні, відповідаю, нічого ще говорити. Як буде готове, тоді й приходьте.

— Правильно, — підтримав горбоносий. — Ніколи не потрібно розповідати наперед. Я терпіти не можу, коли ось так діляться творчими планами, обіцяють, беруть зобов'язання, а потім ... пшик! — І нічого немає. Ну, ні пуху ні пера! Я побіжу, а то вже і так на радіо запізнюються ... Бувай! Привіт Галинці. Я забіжу днями ... Будинок я пам'ятаю ... А квартира, якщо не помиляюся, тринадцята? Так?

— Так-так! Тринадцята! Заходь обов'язково! Бувай! — Радісно посміхаючись, крикнув кругловидий, а коли горбоносий відійшов, неголосно, але так, що ми чули, буркнув: — До біса!

Ми з Явою Perezирнулися і почали усміхатися. Ми знали, що коли говорять "ні пуху ні пера", потрібно посилати до біса, але щоб це робив дорослий, в перший раз чули.

Кругловидий артист зробив квапливо кілька кроків, збираючись пірнути, і раптом зупинився, піднявши руки:

— Ух ти! Годинники забув зняти! — Обернувся, побачив нас: — Хлопчик, будьте ласкаві, покладіть он там, на сірі штани, щоб мені не повертатися, — і простягнув годинник.

Я стояв ближче до нього, я і взяв. А артист одразу — бух у воду! І поплив кролем, збиваючи воду ногами, як моторний човен. Здорово плаває ... Кілька секунд ми дивилися, як він пливе. І раптом десь ліворуч почувся крик:

— Потонув! Потонув! .. Потопельника витягли!

— Де? Де? — Так і підскочили ми.

І кинулися туди, куди вже бігли люди.

А що? Якби при вас закричали "потонув", ви б хіба стояли на місці?

Тим більше, якщо ви тільки що мріяли когось врятувати! Та й до того ж ще врахуйте, що ви ніколи не бачили справжнього живого утопленика ... Тобто не живого, звичайно ... а взагалі ... ну, одним словом, утопленика.

— Де? Де? Де? — Нишпорили ми серед людей, намагаючись щось побачити.

Але люди стояли щільно, і ніякого утопленика не було видно.

Тоді ми кинулися на карачки — і між ногами, між ногами, як щенята ... Нарешті побачили. На піску лежав горілиць хтось величезний і довгий, а на ньому верхи сидів худенький і гостроносий, вже немолодий чоловік з кущиком сивуватий волосся на грудях. І робив штучне дихання. Раз! Два! Раз! Два! Методом Сильвестрова.

— Тепер дайте мені, — сказав засмаглий здоровань-рятувальник, який щойно підплив на своєму човні. Видно, йому було дуже ніяково через те, що не він витягав потопельника, а звичайнісінька людина, та ще й такий непоказний ...

Ми придивилися до індуса. Це напевно був один з тих самих гариків-Маріко, тому що на шиї у нього висіла на ланцюжку підкова, а на руці було виколоти серце, пробите стрілою, і під ним вислів: "З юних років щастя немає".

Двічі змінювалися гостроносий з рятувальником, а утопленик все не оживав. У натовпі гомоніли;

— Такий молодий ...

— От біда!

— Та як же це сталося?!

— Кажуть, заплив за буйок, а там його чи то судом схопила, чи то ще що ...

— Ох вже цей Дніпро, скільки він життів забирає! І раптом утопленик розплющив очі. У натовпі збуджено загули.

Потопельник підняв голову, обвів людей каламутним поглядом і сперся на лікті. Гостроносий, який якраз робив йому штучне дихання і сидів на ньому, втягнув носом повітря, поморщився і вигукнув:

— Так він же п'яний!

Рятувальник теж нахилився до індуса;

— Ну точно! Тхне, як з бочки!

— Ах ти чорт!

— Ну і сучий син!

- Нализався — і в воду ...
- У таку спеку пити — гробове справа!
- Ось тобі й судома ...
- Такий молодий! — Чулося навколо.

Гостроносий, все ще сидючи на воскреслому п'яному "потопельника", дивився-дивився на нього, а потім підняв руку і — хлоп! хлоп! — Йому по морді, аж задзвеніло.

- Правильно!
- Так його!
- Щоб знав, як пити! Як людей нервувати!
- Думали, нещасна жертва, а він ...
- Ще йому! Ще!
- І ми додамо!

Настрій у натовпу відразу змінилося, напруга спала. Гостроносий різко піднявся, переступив через "потопельника" і пішов геть. Натовп розступився перед ним, даючи дорогу.

— Нічого, ми його у витверезник відвеземо, там з ним поговорять, — бадьоро сказав рятувальник, беручи "потопельника" під пахви і ведучи до човна. — Ти б хоч спасибі сказав людині, яка тебе витягнув!

— Хоч би прізвище дізнався!

— Думаєш, легко було йому такого бугая з води тягти! — Кричали услід "потопельника". Але той тільки дурнуватو витріщався — видно, ще не оговтався. Човен відчалила, всі стали розходитися.

— Ой! Потрібно адже годинник покласти! — Спohватився я, тільки тепер виявивши, що все ще тримаю їх у руці. Кинулися ми з Явою назад. Туди-сюди ... А де ж сірі брюки? Немає їх. Може, не тут, може, лівіше? .. І там немає ... Що таке? Дядя, де ви? Миготять перед очима сотні осіб — і все незнайомі. Здається, не тут ... Далі ... Ой, ні! .. По-моєму, тому ... Ні, ні, вперед ... Ні, я тобі кажу — назад ... А може, правда, вперед? Бігаємо ми взад і вперед, не можемо знайти ні місця того, ні артиста, ні сірих його штанів ... Та й як же його знайдеш, якщо всюди і пісок однаковий, і люди однаково голі, ніяких особливих прикмет!

Ох, і навіщо нам потрібен був цей п'яний "потопельник"?! Що тепер буде?!

— А ну, Ява, давай у воду! Може, той артист ще плаває.

Роздягнувся Ява — бултих в річку.

А я на березі. Далеко відбігати не наважуюсь, щоб хоч Яву не втратити. Але весь час шукаю — людям в обличчя заглядаю ...

Через півгодини вилазить Ява з води. Віддувається стомлено:

— Нема ...

— Може, він ... втопився? — Розгублено кажу я.

— А штани? Брюк ж ні ... А поплив він без штанів ... — запевняє мене Ява. — Та й плаває він так, що море тобі перепливе і не потоне.

— Що ж робити?

— А я знаю?

Така досада мене взяла — хоч плач. Хороший, симпатичний чоловік дав мені годинник. "Будь, каже, другом, поклади на мої штани, щоб мені не вилазити". А я ... друг називається! Забрав годинник і — фіть! — Шукай вітру в полі.

— Ява, адже виходить, що я стягнув ці години, — сказав я, скривився.

Ява низав плечима.

Ніколи в житті я не був так собі противний, як зараз. Звичайно, бувало з нами всяке ... Трясли ми іноді дику грушу в сусідки баби Насті, у Шлеперка. Так там цих груш бувало стільки, що вони все одно гнили у траві неприбраними. Та й баба Настя така скнара, така вредіна була, що від неї вся наша вулиця стогнала. І тому трясли ми цю грушу не стільки через паршивенький дичок, скільки в знак протесту проти жадібності її господині.

А то ще, коли був маленьким, поцупив у тітки пиріжок з маком. Так це ж у рідної тітки, і якийсь там пиріжок ... А то у чужу людину, і не пиріжок, а годинник, дорогу річ ...

А ми-то збиралися злодіїв ловити! Як же ловити, якщо самі ... злодії!

Мені хотілося встати і зі сльозами в голосі крикнути на весь пляж: "Товариші міліціонери! Беріть мене за шкірку і ведіть у відділення. Я злодій! Я вкрав годинник у хорошій людини, який повірив у мою чесність. Беріть мене, товариші міліціонери! "Але я не встав і не крикнув. Тому що не було, на моє щастя, поблизу жодного міліціонера. А може, й був, та тільки голий. А хіба дізнаєшся міліціонера, якщо він голий! Та й взагалі, голий міліціонер — це не міліціонер. Ніякого трепету перед голим міліціонером не відчуваєш. Ось, скажімо, товариш Валігура, міліціонер, який живе у нас в селі. Його, наприклад, місцевий п'яниця Бурмило визнає тільки тоді, коли той одягнений по всій формі. А коли, буває, возиться міліціонер у себе в городі без кашкета і без кітеля, в одних галіфе, і в цей час покличуть його люди втихомирити Бурмило, і Валігура прийде в чому був, то Бурмило на нього й дивитися не хоче, тільки злиться:

"Хто ще такий? Тьфу! Не знаю тебе! Йди звідси! Пшел! Тьху! "Але варто тільки Валігура надіти міліційний кітель і кашкет, як Бурмило відразу стає сумирним, як вівця, і каже: "Вибайте, громадянин начальник ", і йде додому спати.

Ні, голий міліціонер — це не міліціонер ...

— Знаєш що? — Сказав Ява. — Так ми артиста все одно не знайдемо.

— Так що — в міліцію? — Перебив я його, відчуваючи холодок під серцем.

— Угу! — Хмикнув Ява. — Нас там якраз чекають. Іди! Будь ласка! І передай привіт підбитому міліціонеру.

— Так що ж тепер? — Запитав я, мало не плачучи.

— Ми як сюди прийшли? По мосту. А тому люди йдуть? Теж по мосту. Іншої дороги немає. Так от, сядемо у моста і будемо чекати. Або ми його побачимо, чи він нас. А з пляжу він ще не пішов. Точно! Куди він без годинника піде?

"Ну що ж, — подумав я. — Може, й правду каже Ява. Краще, мабуть, біля мосту сидіти, чим, висолопивши язика, бігати по пляжу ". Сіли ми біля перил: Ява — з

правого боку, я — з лівої. Сидимо. Вже сонце на захід повернуло. Потяглися люди з пляжу додому. Щільною стіною, майже впритул один до одного йдуть і йдуть ... Аж очам боляче ... І голова обертом йде. Хіба помітиш когось у такому натовпі? Одна надія, що нас помітять.

І такий у мене нещасний вигляд був, що якась жінка раптово нахилилась до мене, промовивши: "Бідна дитина", і несподівано сунула в руку три копійки. Мене все так і пересмикнуло — вона вирішила, що я жебрати. Отямився я — жінки вже й слід прохолов. Так і залишився я з трьома копійками ... До чого я дійшов, просто лихо! ... Добре, хоч Ява не знає: через людей нам один одного не видно. Схопився я тут же і тепер уже стоячи дивився, а руки за спину заховав, щоб знову, не дай бог, не жертвували.

Стемніло вже. Людей все менше і менше стає. А артиста немає.

Бурчить у мене в животі від голоду. Адже ми, крім морозива, нічого не їли. Підійшов до мене Ява:

— Ну і дурні ми з тобою! Що ми тут стоїмо? Він артист? Артист. Так підемо завтра по театрах і знайдемо його. Тим більше, ми знаємо, що він царя грає.

— Тю! І як я сам до цього не додумався? Ось Ява! Ну і молодець! Варить у нього казанок все-таки! Тямуций хлопець! Ну звичайно, підемо завтра по театрах (в Києві якихось п'ять-шість театрів) і знайдемо нашого артиста, і віддамо йому годинник, і розкажемо все, як було, про утопленика і про все інше.

Як добре живеться на світі, коли знайдено вихід із безвихідного становища!

— Ну давай хоч розглянемо гарненько, що за годинник, — сказав Ява.

Стали ми під ліхтарем (уже й ліхтарі засвітили!), Давай розглядати.

Гарненькі годинки! Круглі і плоскі, як п'ятачок. На чорному циферблаті замість цифр рисочки золоті. І стрілки золоті. І цих стрілок не дві, а цілих три. Третя, довга і тонка, як волос, по всьому циферблату бігає — секунди відміряє. Красиві годинки. Ми таких ще й не бачили.

— А ну, — каже Ява, — примір.

— Не хочу.

— Чого там! Раз ти все одно як начебто вкрав їх, то хоч примір, хоч поноси небагато. Завтра вже не доведеться.

— Не хочу я чужі годинник носити.

— Бач, який гордий — без хліба на воді і від хліба відмовляється ... Ну, раз ти такий гордий, давай я поношу.

І він взяв у мене годинник, і надів на руку, і відразу став на п'ять років старше. Навіть обличчя в нього стало суворіше і серйозніше. Він ішов і гордо ніс руку з годинником, відставивши її вбік, пряму і негнучку, як палиця, і все скося поглядав на неї. Іноді він згинав її в лікті і підносив до очей — дивився, котра година. А мене не помічав і не говорив ні слова, ніби мене і на світі не було.

І стало мені гірко і прикро, що сам я не надів годинник. Годинники адже, можна сказати, "мої", я муки душевні за них прийняв ... А носить їх Ява, та ще й хвалиться,

сатана!

Коли ми пройшли всю набережну і опинилися біля мосту імені Патона, я нарешті не витримав і сказав:

— Досить! Знімай! А то ще ... зіпсуєш, а мені відповідати.

Зітхнувши, Ява неохоче зняв годинник і знову став на п'ять років молодший і такий же несолідний, як і був.

Я сховав годинник до кишені і тільки тоді заспокоївся.

Потім згадав:

— Я ж забув тобі сказати ... на мосту мені якась, тітка три копійки дала.

— Так? — Стрепенувся Ява. — Так чого ж ми пішки йдемо! Треба було на трамваї їхати. А то я вже ледве ноги тягну.

— Так це ж милостиня, балда! Хто ж на милостиню в трамваї їздить! .. Тітка мені милостиню подала, розумієш, думала, що я жебрак.

— Ось як! Цікаво! — Взяв нарешті в толк Ява. — І що ж ти з ними робити будеш?

— Так от я і не знаю ...

Дійсно, положення було безглуздим. Взяти собі? Ні за що! .. Викинути?

Грошима тільки панове капіталісти кидаються. Думали ми з Явою, думали і, нарешті, придумали — віддати справжньому жебракові, як тільки зустрінемо ... [2]

— Ас годинами-то як цікаво вийшло! — З жаром сказав Ява, і в очах у нього спалахнув мисливський блиск. — Ось здорово! Прямо як злочинця шукати! Між іншим, дуже важливо, що ми знаємо, де він живе. У тринадцятій квартирі ...

— Жахливо важливо! — Хмикнув я. — Ти знаєш, скільки в Києві тринадцятої квартири? Щоб обійти їх все, нам життя не вистачить.

— І все одно цікаво ... — не здавався Ява. — І схоже як ловити злодіїв. Тільки тут навпаки ... Навпаки, розумієш ... Злодії ловлять потерпілого, щоб віддати йому те, що вкрали. Кіно! Скажи?

— Буде тепер нам кіно, побачиш, що нам тітка скаже. Вона, напевно, вже голову втратила від хвилювання ...

... Тітка нам нічого не сказала. Вона лежала мовчки на тахті з компресом на голові. Нам сказав дядько ... Він сказав:

— Якщо б ви, шалапути, були мої сини, я б зараз вам по одному місцю так надавав, що ви в штани б завтра не влізли. А оскільки я не маю права цього робити, то прямо скажу: ще хоч раз таке повториться, я негайно купую вам квитки і в той же день відправляю в Васюківки. Через вас вдівцем залишатися не хочу. Тітка мало не померла від хвилювання. Он бачите, лежить з головним болем ...

Ми стояли опутивши голову і щось лепетали про те, як були в кіно, а потім каталися на "чортовому колесі", а потім ... були в гостях в однієї знайомої дівчинки (Валька Малиновська, чесне слово, ось і адреса ... можете перевірити!) і як нас там добре приймали, і пригощали, і посадили дивитися телевізор, і не хотіли відпускати, і ... ми більше не будемо!

Потім ми випили одного чаю ("В гостях ж під-о ка-ак наїлися!") І голодні лягли

спати.

... Ми лежимо і не можемо заснути.

На мене знаходить напад запізнілого каяття. Совість точить мене, як черв'як дерево.

— Адже як все паршиво виходить! — З гіркотою шепочу я. — Хочемо стати героями, а тільки й робимо, що брешемо та обманюємо. І тільки за один день!

Артиста обдурили і, можна сказати, обікрали, міліцію з ніг збили, троячку прогуляв, тітці набрехали, дядькові набрехали, навіть ... милостиню взяли. Невже для того, щоб стати героєм, треба так багато брехати і стільки нечесних вчинків зробити? Якщо так, то весь цей героїзм нічого не вартий!

Якийсь брехуновський героїзм. А справжні герої — це перш за все чесні люди. Кармелюк, Довбуш, граф Монте-Крісто, капітан Немо, Котигорошка, Покришкін ... Ніколи вони не брехали. А ми брехуни і шахраї ... Ява зітхає в знак згоди. — Звичайно, — каже він. — Щось ми зовсім забрехалися і ... взагалі ... давай більше не будемо.

— Звичайно, давай, — кажу, — тільки треба щось придумати, що нас би стримувало. Давай дамо клятву (може, навіть кров'ю), що більше не будемо брехати. І домовимося: якщо не можеш або не хочеш сказати правду, мовчи; як би не випитували, як би не домагалися — мовчи, і все.

— Добре, — киває Ява. — Тільки кров'ю ми вже клялися — це не допомагає. Давай так: якщо все-таки збрехав, не втримався, тоді ... тоді інший дає йому три клацання в лоб. Причому негайно і де б не сталося: на вулиці, у школі, на уроці або навіть у президії зборів. І не маєш права ухилитися або відбиватися. Ні в якому разі. Святий закон! За перше брехня — три клацання, за друге — шість, за третє — дванадцять, і так далі. Сила! І волю будемо загартовувати ... А це для героїзму знаєш як потрібно!

Ява обов'язково повинен придумати що-небудь цікаве. І на цей раз я підозрював, що не так йому клацаннями від брехні вилікуватися захотілося, як щоб цікаво було, Але я не став сперечатися — аби результат був хороший.

На цьому й порішили.

І, відчуючи себе вже майже на сто відсотків чесними ми спокійно заснули.

Глава V. Шукаємо царя-незнайомця з тринадцятої квартири. Зустріч в театрі. Велич і падіння Яви Реня.

Ранок почався з несподіванки. Коли я прокинувся, Ява був уже одягнений. Одягаюся і бачу — він мені підморгує і головою киває: йдемо, мовляв, є де-не-який секрет. Пішов я за ним у санвузол.

Примружився на мене Ява підозріло і шепоче:

— Ти чого приховав, що твій дядько у контррозвідці працює? — І вже палець для клацання згинає. Я витріщив на нього очі:

— У якій контррозвідці?

— У тій самій, — каже, — яка шпигунів ловить.

— Тю! Ти вже зовсім звихнувся на цих шпигунів.

— Нічого не звихнувся, — каже. — Думаєш, я дурень? Зброя видають тільки

міліціонерам (раз!), прикордонникам (два!) і контррозвідникам (три!). Це я точно знаю. А раз твій дядько не міліціонер і не прикордонник, значить, контррозвідник.

— Яка зброя? — Не зрозумів я.

— Пістолет! — Відчеканив Ява.

— Та де ти бачив?

— В шухляді письмового столу — геть висунутий небагато.

— Так? А ну йдемо! — І тепер вже я палець для клацання згинаю — дивись же, якщо збрехав!

Вийшли ми з санвузла, пройшлися (ніби просто так) по кімнатах. А потім до письмового столу. І поглядом в висунутий ящик — раз! Еге! Чи не збрехав Ява! Пістолет! Справжній! Тьмяно поблискує воронована сталь.

Аж серце зайшлося у мене в грудях. Метнув я погляд на дядька, який стояв на балконі — зарядку робив. І трохи згодом:

— Дядя Гриша! А що це у вас?

— Де? — Дядя ступив у кімнату і підійшов до мене.

— А ось в ящику.

— А-а ... Пістолет.

— А навіщо?

— Як — навіщо? Стартовий пістолет. Спортивний. Не бачив хіба ніколи?

Фу ти! Ось тобі й контррозвідка! Дядя ж мій, крім того, що майстер на заводі "Більшовик", ще й майстер спорту (легкою атлетикою колись захоплювався, а тепер суддя республіканської категорії). І як я відразу не здогадався, що це за пістолет! А загалом, чесно кажучи, я стартових пістолетів близько ніколи не бачив і в руках не тримав. І Ява, звичайно, теж. Бачу, червоніє Ява: соромно йому, що він так схибив. І, щоб приховати збентеження, запитує:

— А як же він стріляє?

— Дуже просто. — Дядя вийняв пістолет з ящика. — Дається команда ... "На старт!" Потім ... "Увага!" А потім ... — Дядя підняв пістолет над головою.

Ба-бах! .. Аж у вухах задзвеніло! І в ту ж мить:

"Ой! .." Трах-тарарах! .. — Щось впала і загриміло в кухні. Ми кинулися туди. Посеред кухні сиділа на підлозі тітка, а біля неї валялася розбита макітра, в якій вона терла мак на пиріг. Не чекаючи пострілу, тітка з переляку впала на підлогу.

Вигляд у неї був такий комічний, що ми розсміялися.

— Гри-ша! — Докірливо схиливши голову набік, жалібно сказала тітка. — Ну як дитина! Хіба так можна! Я мало не померла ...

— Хто ж винен, що ти так полохлива, як заєць під голим кущем, — сміючись, сказав дядько.

— А він все ж багаї будь здоров, хто хочеш злякається, — сказав я. Шкода мені стало тітку.

— З ним і шпигунів ловити можна, — сказав Ява. — Б'є, як бойовий! ..

— Дядя Гриша, а можна стрельнути? — Насмілився я.

— Ну що ж ... тільки ... — Дядя показав очима на тітку, яка вже піднялася і збирала черепки.

— А ми у спальні! — Рвонувся Ява.

— Ну давайте ...

Але навіть у спальні, перед тим як вистрілити, я голосно крикнув:

— Тьотю, на старт! Увага!

І тільки потім натиснув пальцями обох рук на спусковий гачок (однією рукою не впораєшся — такий тугий!). Ох і бабахнуло! По-моєму, ще сильніше, ніж у дядька.

По два рази стрельнули ми з Явою — більше дядько не дозволив ("Ще сусіди збіжаться!").

Вся ця історія з пістолетом трохи мене розважила. Але коли я згадав про годинник, серце моє знову защеміло. Воно заскиглила, як щеня в темній комірчині. Якось все буде? Чи знайдемо ми артиста? І що він нам скаже тепер?

За сніданком я сидів мовчазний і похмурий. Ява поглядав на мене і все підморгують — намагався підтримати.

Мляво пережовуючи яєчню з салом, я думав. Думав про те, що потрібно якось, нікого не обманюючи (ні в якому разі!), Вислизнути з дому, щоб іти шукати артиста.

А навіщо брехати? Похід в Театр юного глядача у нас і так намічений. Тільки ми підемо не через кілька днів, як збиралися, а сьогодні. І по дорозі до Юному глядачеві в інші театри заглянемо і пошукаємо нашого артиста. Спектакль розпочнеться о дванадцятій, а зараз ще десяти ні, ми встигнемо.

Дядя не став заперечувати, коли я сказав про театр, тільки про щось подумав і сказав:

— А може, і мені з вами? Як ви думаєте? Ми думали, що це зовсім не потрібно, що це зіпсує нам всю справу. І я поспішив сказати:

— Та хіба вам цікаво? Там же все дитяче! Якби я був дорослим ...

Вгадав дядько мої думки чи ні, я не знаю, але він чомусь усміхнувся:

— І то правда. Ідіть самі. Я пожартував. Але якщо знову десь загубитеся, завтра ж додому!

Дядя дав нам грошей, ми одягли новенькі, хрусткі сорочки, випрасуваних штани, блискучі, ще жодного разу не взуваються і пішли.

Не знаю, як ви, але я, коли на мені все нове, відчуваю себе, ніби голий. Здається, що всі на тебе дивляться, і соромно якось, ніяково, і хочеться сховатися від очей людських. Закінчується завжди тим, що я або потруся рукавом об стінку, щоб він не був таким новим, або пляма на штани посаджу, або черевик носком у землю ткну, щоб не так блищав. Тоді мені легше. Ось і зараз, вийшовши на сходи, я відразу проїхався ліктем по перилах і зробив на сорочці брудну смугу. І тільки після цього ми вийшли на вулицю. Та все одно у новому було незручно і ніяково: ноги в черевиках, як в колодках, комірець шию тре, що твій хомут, — щоб повернути голову, потрібно всім тілом повертатися. І чому це в театр не можна ходити в звичайному одязі?

Туди ж йдуть п'єси дивитися, а не для того, щоб на тебе дивилися! Якщо б я став

великим начальником, то видав би навіть постанову, щоб у новому в театр не пускали. Але не хвилюйтеся, я начальником ніколи не буду. Я буду льотчиком ...

Ми сіли в тролейбус і поїхали в Театр музкомедії на Червоноармійську вулицю. Почали ми з нього, так як мені чомусь здавалося, що цей симпатичний кругловидий артист повинен працювати саме в комедії (де ж ще йому царя грати?!)

Зайшли ми в вестибюль. Пусто. Тихо. Справа каса. Прямо у всю стіну величезні двері. Піднялися ми східцями до цих дверей. Штовхнули — не замкнені. Заглянули — і там нікого.

— Може, — кажу, — ще рано, ще не прийшли?

— Хороше рано! Десять годин! — Каже Ява. — Артисти, як і всі люди, повинні з ранку на роботу приходити. А як же! Адже це служба ...

— А чому ж нікого немає?

— А ти що, хочеш, щоб вони тобі тут біля дверей штовхалися? Ні — значить, на сцені. Репетирують. Пішли!

Але тільки ми повернулися від дверей, як тут же нам назустріч молода жінка в синьому, схожому на міліцейський кітелі.

— Вам що, хлопці?

Стали ми, розгубилися. Як же його питати? А жінка знову:

— Що таке, хлопці?

І тут Ява візьми та й ляпни:

— Нам царя треба.

— Якого царя? — Здивовано підняла брови жінка.

— Такого кругловидого, з лисиною. — Це вже я додав. Жінка засміялася:

— Ви трохи спізнилися, хлопчики. Царів вже п'ятдесят років не існує. Треба було раніше. Ява осмілів:

— Ну що ви, тьотю! Хіба нам сьогодні? Нам справжні царі ні до чого. Нам артиста треба, що царя грає. Хіба не ясно?

— Він в тринадцятій квартирі живе! — Випалив я.

— Тепер зрозуміло, — сказала жінка. — Тільки немає у нас такого, який би царя грав. Адже в нашому репертуарі про царів зараз жодного спектаклю немає. А чому ви саме в нас шукаєте цього артиста? Він сказав вам, що в нашому театрі працює? Як його прізвище? Ми з Явою презирнулися.

— Прізвище ми не знаємо, — сказав я, — але знаємо, що він грає царя.

— А де ж він цього царя грає? В якому театрі?

— Не знаємо ...

— Ось тобі й раз! Приснився вам, чи що, цей артист? А звідки ви дізналися, що він царя грає?

— Він сам сказав.

— Так ви з ним знайомі?

— Так трохи ... — непевно сказав я й глянув на Яву: що ж це він мовчить? То у всіх розмовах завжди попереду, а тут замовк, як в рот води набрав.

— Та як же це ви знайомі, що ні прізвища не знаєте, ні в якому театрі працює, — допитувалася жінка.

— Так ось так ... не встигли розпитати.

— А навіщо ви його тепер шукаєте?

— Так треба ... Про одне справі поговорити ...

— Про творчий? — Усміхнулася жінка.

— Угу ...

І тільки я встиг це сказати, як раптом — бац! бац! .. З очей моїх аж іскри посипалися. Навіть у потилиці защеміло. І ніби не по голові, а по кавуни — такий звук гучний.

Жінка від несподіванки так руками і сплеснула:

— Ти що його б'єш?! Це що за хуліганство! Ні з того ні з сього ...

Що вона ще там викрикувала, я не чув — ми були вже на вулиці. Голова моя гула, на очах закипали сльози.

Так ось чому Ява мовчав — боявся збрехати сам і чекав, поки я не збрешу. Але хіба я всерйоз брехав? Я ж тільки сказав "угу" на її жартівливий питання. Це можна було зрозуміти теж як жарт. Уже й пожартувати не можна! Якщо так чіплятися, то до самої старості шишки на лобі носити будеш.

— Ти що, образився? — Почув я за собою голос Яви. — Адже ми ж домовилися, — продовжував він безневинним тоном. — Ніхто не винен ...

Я мовчав.

— Ти не маєш права ображатися. Це не чесно. Навіщо тоді було домовлятися?

Він ще мені і вимовляв! Звичайно, ображатися нерозумно, раз домовилися, але коли вас привселюдно б'ють по лобі, а ви не маєте права навіть здачі дати, то навряд чи ви будете реготати після цього. Навряд чи заспіваєте від задоволення.

— Ну що ти ... — не вгавав Ява. — А якщо я збрешу, ти даси мені в лоб, я і оком не сморгну, ось побачиш.

Все це було так, але до самого Оперного театру я мовчав. І лише на площі біля театру, потираючи чоло, сказав:

— Треба якось інакше дізнаватися. Хитріше. Спершу цей самий ... репертуар дивитися. А то відразу — ляп! — Дайте нам царя. А люди нічого такого не ставлять.

— Звичайно, звичайно, — охоче погодився Ява, радий, що я порушив мовчання. Домовилися розповідати все, як є: що нам потрібно повернути артистові одну річ, яку він випадково, коли купався на Дніпрі, залишив нам (а яку, можна не говорити: мовляв, секрет, адже про годинник говорити страшно).

В опері з царями було набагато краще, ніж у музкомедії. І в "Борисі Годунові" цар, і в "Казці про царя Салтана", і в "декабристів", і в "Снігуроньці". Я дуже зрадив, коли дізнався про це, і вже був впевнений, що серед цих-то царів ми обов'язково знайдемо свого круглоликого, з лисиною. Але як дійшло до справи, то всі царі виявилися невідповідними. Не ті царі! Жодного з лисиною ... Всі з волоссям і навіть з кучерями. Всі високі, рослі. Це нам білетерка сказала. І навіть показала їх усіх. Там у фойє висять

їхні портрети. "Нашого" серед них не виявилося. Невеселими вийшли ми з Оперного.

— Нічого, — з удаваною бадьорістю сказав Ява. — Я був упевнений, що в Опері ні. Оперні артисти голос бережуть, бояться застудити. Жоден співак не стане тобі купатися в річці. Купаються тільки драматичні артисти.

Ми спустилися по вулиці Леніна до Театру російської драми імені Лесі Українки. Але й там (а після цього і в Театрі імені Франка) нас чекало повне розчарування — жодного спектаклю про царя.

Залишався останній київський театр, Театр юного глядача.

Ми піднімалися від Театру імені Франка по сходах повз незвичайного будинку на вулиці Орджонікідзе. Він суцільно обліплений дивними фігурами: тут і слони, і змії, і дивовижні птахи, і якісь зовсім незрозумілі тварі і чудовиська ... Іншим разом я б роззява рот видивлявся на цей будинок, адже іншого такого немає ніде в світі. А тепер я байдуже проходив повз і навіть не дивився!

Нічого мене не радувало. І в душі моїй було так похмуро і бридко, що всі ці страховиська, якби раптом ожили і заглянули туди, самі б перелякалися.

— Не журися, — втішав мене Ява. — Ну звичайно ж, він з Юного глядача. Ось побачиш! Грає царя в якій-небудь казці для малят. Він, напевно, комік. По-моєму, ми його навіть бачили якось по телевізору. Той самий, пам'ятаєш, який спіткнувся на порозі і — геп! Ги-ги-и ...

Ява намагався розвеселити мене. Всю дорогу до Театру юного глядача він намагався щось вигадати. Але я не піддавався.

Ми увійшли в театр і ніби в школу на велику перерву потрапили: шум, метушня, біганина. І всі чомусь малюки — навіть без піонерських краваток ще. Підійшли ми до каси. Виявляється, піде спектакль для молодших школярів. П'єса-казка.

— Про царя? — Тут же запитав я.

— Ні, про Червону Шапочку, — відповіла касирка. Скривилися ми, та що поробиш, не йти ж додому, тим більше що потрібно в фойє артистів подивитися.

— Що ж, доведеться йти на "Червону Шапочку", — сказав Ява.

Взяли ми квитки. Пішли. Розштовхуючи малюків, ходимо по фойє, роздивляємося портрети. І до кожного я підходжу з трепетом, зі страхом. Останній адже театр, останні надії.

Переглянули ми всі портрети, і впало, покотилося моє серце ... Ні нашого артиста. Ні, та й тільки. Що ж тепер робити? Де його шукати? Значить, не артист він. Але ж він же сам сказав, що артист. І про царя говорив ... Як же так?!

— Стривай, не горюй, — підбадьорює мене Ява. — Може, просто його портрет не помістили. Пам'ятаєш, як Гриша гонобобель на шкільну Дошку пошани не попав, бо, коли фотографували, його саме бджола вкусила, і мордяку була, як гарбуз. Може, і в цього щось таке ...

— Ну так! — Махаю я рукою, а самому так хочеться, щоб це було правдою, так хочеться ...

— Ой, хлопці, здрастуйте! — Чуємо раптом. Обертаємося па голос і бачимо — в

білому платтячку, з великим бантом-метеликом варто ... Валька і тримає за руку першокласника в синій формі.

— Я вас одразу впізнала! — Радісно стрекоче Валька. — Ви давно в Києві? З екскурсією або так? З усім класом приїхали або одні?

Я мовчу ... Це його знайома, хай він і говорить. Але Ява теж мовчить. Ви б подивилися на Яву! Він спершу зблід, потім почервонів, потім знову зблід, потім почав покриватися якимись плямами. Такого виду у нього не було навіть тоді, коли в минулому році він провалився в старий колодязь.

А Валька не вгамовувалася:

— Ви надовго приїхали? А браконьєрів своїх ви впіймали тоді? Обіцяли ж написати ... Може, адреса втратили? А? Та що ж ви мовчите? Чи не хочете зі мною розмовляти?

Нарешті Ява опанував себе і відкрив рот. І звідти вилетіли слова:

— А чого ... Ми нічого ... Ми навпаки ...

Не скажу, щоб це було дуже красномовно, але я не став встрявати в їх бесіду. Нехай балакають!

Та й пізно було встрявати — вже прозвенів третій дзвінок, і всі поспішили до зали. Подання почалося. Ми сиділи в сьомому ряду, а Валька у дев'ятому. І Ява, замість того щоб па сцену дивитися, весь час сидіння штанами полірує і голову назад повертає — на Вальку погляди кидає.

— Голову скрутиш, доведеться задом наперед ходити, — в'їдливо кажу йому.

А він навіть і вухом не веде.

А на сцені в цей час підступний сухоребрий Вовк з довгим носом пробивався в двері до бабусі, щоб з'їсти її. Спритна Бабуся рятувалася як могла — зводила барикади з меблів, бігала по всій сцені, жбурляла в Вовка глечики, каструлі та інші предмети домашнього ужитку.

До тину біля хатинки була прив'язана справжня жива курка — єдина Бабусина худоба. І ось під час дії курка заплуталась в мотузці, якою була прив'язана, і почала битися. Захоплені боротьбою Вовк і Бабуся нічого не помічали. А всі глядачі з хвилюванням дивилися на бідну курку, яка, знесилившись, вже ледве дихала. Але що поробиш? Не кричати ж, не зривати спектакль ...

Бачу, Ява крутиться, крутиться на місці, ніби йому гарячих вугілля в штани насипали, потім раптом підвівся і пішов. Прямо по проходу до сцени. Я затамував подих. І весь зал затамував подих, і всі голови на Яву повертаються, як на параді на генерала, який обходить війська. А Ява йде собі ... Йде, йде, піднімається на сцену, підходить до курки і починає її розплутувати. А артисти собі грають, навіть не помічають Яву, ніби його і на сцені немає. Ява розплутав курку і спокійнісінько пішов назад, на своє місце. Тільки коли він сів, я почув, як важко він дихає і як лою у нього в грудях серце. А через кілька хвилин Вовк таки з'їв Бабусю, і перша дія скінчилося. Завіса опустився, і в залі спалахнуло світло. Всі заплескали в долоні, причому більшість глядачів повернули голову в сторону Яви. І було незрозуміло, кому вони аплодують — артистам чи Яві ... До нас тут же підбігла Валька.

— Ось здорово! Ну і молодець! І як ти зважився? Я б ні за що не змогла. Ой, молодець! — Вона говорила голосно, навіть, по-моєму, занадто голосно. Їй, видно, хотілося показати всім, що вона знайома з Явою. Вона пишалася цим. З усіх боків на Яву були спрямовані захоплені погляди. І коли ми вийшли в фойє, так весь час то тут, то там чулися приглушені голоси: "Он той! Он той! У білій сорочці! "По-моєму, це було як раз те, про що тільки й міг мріяти Ява. Він був щасливий. Сказати, що він саяв, — це, мабуть, нічого не сказати. Він ходив по фойє, як на ходулях, як ніби він вище всіх на світі. Очі його випромінювали щось таке, що не здатні випромінювати очі звичайних людей. І так він був далеко-далеко від мене, як ніколи в житті. Я і мої переживання через годин для нього зараз просто не існували. Звичайно, він став героєм, це ясно, але мені було неприємно дивитися на нього.

— А це мій братик Микола, — сказала Валька, так як Ява здивовано позирав на першокласника в синій формі, який весь час крутився біля нас.

І братик Микола почервонів, неначе його знайомили не з кирпатим Явою, а з космонавтом Поповичем, кіноакторів Рибниковим або ще з якоюсь знаменитістю.

— Я взагалі-сюди через нього прийшла, мама одного ще не пускає, — ніби виправдовуючись, пояснювала Валька.

Ява зміряв братика Миколу відверто зневажливим поглядом. Той ще більше почервонів.

— Так ви їх зловили таки чи ні? — Запитала Валька.

— Звичайно, — недбало кинув Ява.

— І не написали?! Теж мені! Чи, може, адреса втратили?

— Ні, не втратили ... Але ... — Ява знизав плечима, і цей жест можна було зрозуміти: мовляв, чого б це я став писати, дуже потрібно ...

Валька спалахнула. Долаючи незручність, вона сказала:

— Ну, ви, звичайно, не одні їх ловили, вам дорослі допомагали. Або, навпаки, ви — дорослим ...

— Та чого там дорослі, — хмикнув Ява. — Ми самі ... Він метнув на мене погляд і ... прикусив губу. Та було вже пізно.

Я зітхнув, підняв руку і вліпив йому в лоб три дзвінки клацання — аж луна пролунало. Валька скрикнула. Братик Микола захихикав. Хтось ще засміявся поблизу. Ходулі зламалися, і Ява опинився на землі — оторопів, червоний, як помідор, з виряченими очима. Мені навіть шкода його стало. Та хіба я винен? Не треба було ставити таких умов ...

Бачачи, що Ява не збирається давати здачі, Валька (добра душа) накинулася на мене:

— Ти що? Здурів? Що за жарти?!

Навколо нас почали збиратися діти. Очі в Яви забігали, як у загнаного звіра, і він видавав із себе посмішку, жалюгідну роблену посмішку (так посміхаються, сидячи на чужій груші, коли застане господар). І сказав:

— Нічого ... Все правильно ... Тепер ми квити ... — І, обернувшись до натовпу:

— Чого дивитесь? Кіна не буде!

Діти, сміючись, стали розходитися, тим більше що продзвенів дзвінок, антракт закінчився.

— Так що, що все-таки трапилося? Ви що, посварилися? — Не могла заспокоїтися Валька.

— І зовсім не посварилися! Просто у нас домовленість один є. — Яві не хотілося пояснювати. Ми вже увійшли в зал і пробиралися до своїх місць.

— Та який такий домовленість? — Не здавалася Валька (от уже це дівчаче цікавість!).

— Так потім, після ...

— Ну добре, тільки ви не тікайте.

— Гаразд.

Глава VI. Будка. Вуха за вуха!

Представлення закінчилося, і ми вийшли з театру, Ява вже зовсім оговтався від клацань. По-півнячому витягнувши шию (от-от кукарекнет!), Він заглядав через голови дітей. Це він виглядав Вальку.

— Може, підемо? Навіщо вона нам здалася? Тільки стрекоче, як сорока, — сказав я похмуро.

Настрій в мене було ... самі розумієте: годинник на совісті, як на серце камінь. І здавалося, не було ніякої надії, що вони потраплять до свого господаря. Хоч виходь на вулицю і кричи. Та хіба докричишся, не знаючи ні прізвища, ні адреси в місті, де півтора мільйона мешканців та ще півмільйона приїжджих! Безвихідне становище! Хоч плач!

Але Ява зовсім на іншу хвилю налаштований, зовсім не про те думає.

— Як це підемо? Ти що! — Говорить він. — Ми ж обіцяли почекати. Виходить, знову на брехню мене штовхаєш? Дивись, так і клацань заробити недовго!

"Ми обіцяли"! Як це в нього здорово виходить! Він один обіцяв, а говорить "ми". Теж мені колективіст!

Але я не встиг нічого сказати — з натовпу випурхнула Валька з братиком Миколою і підбігла до нас.

— А я у фойє вас дивилася — думала, ви там чекаєте. Ну, ходімо!

Ми йшли по вулиці до парку Ватутіна. Валька весь час щось говорила, але я не слухав. Мені було нецікаво. І раптом я почув своє ім'я:

— Що це Павлик кислий такий? І дивиться сердито ... Він, бува, не хворий? Чи, може, щось сталося?

"Сама ти хвора", — з досадою подумав я. Що їй від мене потрібно? І не люблю, коли мене Павликом називають! Павлик-Равлик! .. [3]

Ява пронизливо подивився на мене, і в очах у нього було: "Ну, друже, брехати я не можу. Ти вже вибач".

— Та так ... сталося, — зітхнув він. — Неприємність одна ...

І Ява почав розповідати все, як було: і про годинник, і про те, як ми сьогодні ходили

по театрах.

Спершу я хотів втрутитися і не дати йому говорити, але потім махнув рукою — нехай розповідає, що це може вже змінити?

Слухаючи Явина розповідь, Валька весь час ойкав і сплескувала руками. А коли Ява закінчив, схвильовано сказала:

— Ну ти скажи! .. Ось це так! .. Подумайте, як вийшло! Звичайно, треба обов'язково знайти того артиста ... — І раптом очі її заблищали. — А знаєте що? Здається, одна людина може вам допомогти. Недалеко від нас живе старий артист, Максим Валер'янович. Він уже на пенсії, не виступає, але знає всіх артистів. Він ще до революції грав на сцені. Ви йому опишіть вашого "царя", і він напевно дізнається, хто це. Хочете, я вас познайомлю?

Ми переглянулись. Ява дивився на мене переможцем. Та ще невідомо, чи зможе допомогти цей Максим Валер'янович! Але чому не спробувати. Не в такому я становищі, щоб відмовлятися.

— А він удома зараз? — Запитав я, даючи зрозуміти, що згоден.

— Так, скоріше всього будинку. Він часто хворіє і взагалі більше вдома сидить. Ходімо.

Уже знайомий нам двір на вулиці Січневого повстання зустрів нас веселою гучною музикою — якісь молоді люди на балконі другого поверху крутили магнітофон. Я подумав, що це хороша прикмета — в кіно, наприклад, коли благополучно завершується небудь справу, завжди грає весела музика. Ми з Явою бадьоро рушили під музику до флігеля, впевнені, що Максим Валер'янович живе в одному з Валькою будинку. Але Валька сказала: "Ні, не сюди", і звернула в темну підворіття. Ми з Явою почервоніли — адже Валька могла здогадатися, що ми вже були тут. Добре, що в підворітті було темно, і вона нічого не помітила. З підворіття ми вийшли на задній двір, до старих, скособочених сараїв. Сараїв було багато. Одні двоповерхові, з дерев'яними сходами і вузькими місточками уздовж другого поверху — як на пароплаві, інші — низькі, присадкуваті. Між сараями в темних отворах зеленим полум'ям світилися котячі очі.

Ми пройшли повз сараїв і почали спускатися стежкою, що зміївся в заростях дереви. Зліва починалася Лавра — то виринала, то знову ховалася в зелені дерев. кущів і різного бур'яну кам'яна стіна з бійницями. Під стіною в частіше була таємнича темрява, звідти пахло вогкістю, холодом, пріллю ...

— Ось де в козаки-розбійники грати! — Із заздрістю шепнув мені Ява.

Да-а ... в козаки-розбійники тут здорово!

Попереду сліпуче спалахнула золотом купол якийсь дзвіниці. А праворуч від купола ... Ха! Знайома штука! Щогли високовольтної лінії. Ці гігантські залізні лелеки мимо нашого села теж крокують через все поле, поки не зникнуть за обрієм.

Ми спустилися до дзвіниці. Масивні чавунні ворота були відкриті, і склепистий вхід вів у внутрішній двір Лаври.

Валька вже хотіла пройти повз цих воріт, як раптом Ява сказав:

— Може, заїдемо, хоч на хвилинку, глянути?

— Ось ще! — З досадою поморщився я. Мені не терпілося якось скоріше утрясти справу з годинником.

Але очі у Яви спалахнули майже таким же зеленим вогнем, як і у тих котів, що ховалися між сараями. І я зрозумів: ось ця кріпосна стіна, ці бійниці — вся ця древня Лавра вже населялась в його уяві таємничими незнайомцями, сищиками і шпигунами. І вже чуються Яві відгомін пострілів, і "Руки вгору!", І звуки погоні, і ... все, що трапляється в пригодницьких фільмах. Сперечатися з ним тепер пусте справу.

— Ми тільки подивимося, і всі, — благально глянув він на мене.

— Ах, ви ж тут, напевно, ніколи не були ... Так ходімо, ходімо! — Заторохтіла Валька. Довелося зайти.

— Тут Лавра кінчається ... — пояснювала Валька. — Це — "Дзвіниця над Дальніми печерами". А це — храм Різдва Богородиці.

Але вона могла і не пояснювати. Все це можна було прочитати на спеціальних дошках. Що Ява і зробив за своєю улюбленою звичкою.

— "Храм Різдва Богородиці, споруджений в 1696 році в стилі бароко ..." — голосно прочитав він.

— Аварійне бароко, — сказав я. — Капремонт вимагає ...

Дійсно, поряд з підновленої золотоглавій дзвіницею церква Різдва Богородиці мала жалюгідний, занедбаний вигляд: купола облупилися, почорніли, стіни потріскалися, скла у вікнах вибито. Біля церкви стояли заіржавілі, скособочений лісу з водопровідних труб. Здавалося, що й ліси ці такі ж стародавні, як і сам храм. Вхід до нього був замурований цеглинами.

Невеликий дворик біля церкви був обнесений фортечною стіною, в якій були пророблені квадратні віконця і вузькі бійниці. Тут в зеленому тихому куточку між деревами були старі могили — виднілися хрести, залізні огорожі, мармурові пам'ятники.

Ми обійшли церкву, і, коли вже йшли, Ява прочитав на одному з пам'ятників:

ГЕРОЮ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВОЇНИ 1812

Ад'ютантом Кутузова

Генералу від інфантерії П. С. Кайсарова

Від вдячного ПОТОМСТВА 1951

І на іншому:

ГЕРОЮ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВОЇНИ 1812

Сподвижник М. І. КУТУЗОВА

Генералу від інфантерії А. І. КРАСОВСЬКОГО

Від вдячного ПОТОМСТВА 1951

— Ось бачиш, — сказав Ява. — Такі історичні генерали поховані, а ти не хотів йти.

— У нас тут багато історичних, — сказала Валька. — У Лаврі — Кочубей, Іскра, в Видубецькому монастирі — Ушинський, а у церкві Спаса на Берестові — Юрій Долгорукий, який Москву заснував.

Ява знову зміряв мене гордим поглядом, наче все це не Валька казала, а він сам.

— Треба буде подивитися, — зітхнувши, сказав я. — Але зараз ходімо до цього Валер'янович.

— Ходімо, ходімо, — підхопила Валька.

Ми вийшли з воріт і вздовж фортечних стін спустилися ще нижче.

Ех і містечко ж вибрали монахи для своєї Лаври! Серед буйної зелені, на високій кручі над Дніпром, звідки важко окинути поглядом все, що відкривається навколо у синій безбережної дали.

Звивистій стежкою спустилися ми до асфальтовій доріжці, і ця доріжка вивела нас на вузьеньку криву вуличку, де в зелені палісадників стояло кілька старих, врослого в землю і похилих халуп-мазанок. І тільки по тому, що майже над кожною з них стирчала телевізійна антена, можна було визначити, що це житла наших днів, а не часів Шевченка.

Біля однієї з хатенок, мало не біля самої старої, Валько зупинилася. На маленькому, або, як тепер кажуть, малогабаритному, дворику рилися, нервово смикаючи головами, білі брудні кури і важливо, по-директорські походжав строкатий півень з хвацько збитим набакир гребінцем. Ні грядок з овочами, ні ягідних кущів, як у інших господарів на цій вулиці, тут не було. Тільки квіти: троянди, півонії, півники, мальви, флокси.

І маленька хатина, як іграшкова, стояла в цьому квітнику. Стіни її були по сільському звичаю чистенько вибілені, заваленка пофарбована синьою, а на стіні під дахом висіли пучечки якихось сушених трав.

Ми увійшли слідом за Валькою у двір, ступили на скрипуче дощате ганок, яке було майже врівень із землею. Валька постукала. Ніхто не відповів. Валька знизала плечима, потім підійшла до вікна і, приклавши долоню козирком, припала до скла.

— Ні ... Ви знаєте, — долаючи ніяковість, сказала Валька, — мабуть, він поїхав на Куренівку до племінника. Він іноді в неділю туди їздить, коли добре себе почуває. Але він скоро повернеться, не хвилюйтеся. Він завжди йде з ранку, а до обіду повертається.

А навколо все було таким звичним, близьким, що я якось одразу повірив — людина, яка тут живе, повинен обов'язково нам допомогти. І я готовий був чекати хоч до вечора.

Валька сказала:

— Ходімо до нас. Я вам свої книжки покажу. І фотографії. У мене цілих два альбоми фотографій. Він скоро прийде, не хвилюйтеся.

Вона говорила таким тоном, наче була винна, що Максим Валер'янович добре себе відчув і відправився до племінника на Куренівку.

Ми йшли назад.

Дивовижне враження залишилося від усього, що ми бачили.

Тільки що була гучна міська вулиця з тролейбусами, потім відразу — церкви, тиша, хрести, старі могили, "Генерал від інфантерії Красовський", потемніла кріпосна стіна, потім — гоп! — Прибили в небо щогли високовольтної лінії, потім несподівано

Кривенька сільська вулиця, халупка Максима Валеріановича — кури квокчуть, мальва під вікном, соняшники. А внизу — набережна: трамваї, машини, автобуси, мотоцикли. Справа гігантський міст імені Патона. Зліва інший красень міст, по якому метро прямо з-під землі через Дніпро пролягло.

І як все це, старе і нове, перемішалось — просто дивно.

Ми дійшли до сараїв. На одному з цих двоповерхових "кораблів", на перилах містка, що тягнувся вздовж другого поверху, сидів головатий, широколиций хлопець у картатій сорочці та синіх брезентових штанях, які відразу привернули мою увагу. Я таких штанів ще не бачив. На них було безліч металевих заклепок. Як ніби не з матерії були ці штани, а з заліза, і не шиті, а клепати.

Побачивши цього хлопця в "залізних" штанях, Валька закричала:

— Гей, Будка! Ти знову вчора дзвонив до нас? Якщо не перестанеш дзвонити, ох тобі за це і буде!

— Відвали, — сказав Будка і сплюнув крізь зуби.

— Ось побачиш, побачиш! — Не вгавала Валька.

— Закрий свій труну і не грими кістками! — Зневажливо скривився Будка.

— В чому справа? — Крижаним тоном запитав Ява. Я побачив, як він почервонів. Нам все було ясно і без Валькіних пояснень, але ми все-таки почекали, поки вона не сказала:

— Ось взяв моду — дзвонить і тікає. Розважається! Ява кинув на мене погляд-блискавку, від якого стало жарко всередині:

— Павлуша, йдемо!

Ми кинулися до дерев'яної драбини, яка вела на другий поверх сараю.

— Та куди ви, хлопці? Киньте! Будете ще з хуліганом зв'язуватися! — Закричала Валька (вона думала, що нас тягнуть лише благородство і лицарські почуття).

Але ми, не слухаючи її, квапливо піднімалися сходами, гупаючи, як моряки під час авралу. Бігти будці було нікуди, та він і не збирався тікати. Він тільки зііз з перил і стояв, притулившись до них спиною і склавши на грудях руки. Він був приблизно одного віку з нами, але міцніше і ширше в плечах. Але ми у себе на вигоні звикли і не до таких противникам.

— Дзвониш, значить! Тіка, значить! — Шипів Ява, підступаючи до будки.

Будка навіть пози не змінив, так і стояв зі схрещеними на грудях руками. Тільки процідив крізь зуби:

— Не тягни щупальця, а то копита протягнеш! Я займаюся самбо і знаю такі прийомчики, що ви у мене тут же послетаєте вниз, як груші.

— П-подивимося! — Прошипів Ява і несподівано схопив Будку за вухо, та не двома пальцями, а всією п'ятірнею.

Будка сіпнувся і хотів ударити Яву в живіт. Але той вільною рукою схопив його за руку, я — за другу ... І одночасно ми наступили йому на ноги: Ява — на ліву, а я — на праву, щоб не міг відбиватися ногами. Таке "самбо" ми знали з дитинства. Будка викручувався, рвався, але ми затисли його, як у лещатах. Ява м'яв йому вухо і

примовляв:

— Скажи спасибі, що ми тебе по пищалки не б'ємо. Ми просто ... передаємо те, що тобі належить. Нас одна людина просив передати.

Спершу Будка все цідив крізь зуби:

— Кінчай! Кінчай!

Потім виривався мовчки і тільки сопів. Потім на очах у нього з'явилися сльози, і він став просити:

— Пустіть! Ну! Пустіть! Ну! Пус ...

— А будеш ще дзвонити? Будеш?

— Н-не буду ... — ковтаючи сльози, промекав Будка.

Ми підвели його до драбинці і пустили. Я не втримався і піддав йому коліном. І він заgrimів своїми "клепаними" штанами до самого низу.

Схопився, відбіг, обернувся і, розмазуючи по широкій мордюку сльози, прокричав:

— Ну почекайте, почекайте! Ви ще мені попадетесь! ..

Погрозив кулаком і зник.

Валька і братик Микола зустрічали нас внизу, як героїв-космонавтів. Немов ми не з сарая спускалися, а сходили по трапу з літака "ТУ-104" на Внуковському аеродромі. Не було тільки квітів і духового оркестру.

Братик Микола так і стрибав від захвату:

— Ось здорово! Ось здорово! У нас Будку всі хлопці бояться, а ви ... Ось здорово! Усім розповім ...

Ми зробили вигляд, що це для нас дрібниця, нічого особливого.

— А чому його будкою звуть? Хіба ім'я таке? — Запитав я.

— Так це його прозвали ... Бачили, яка в нього морда? Ця будка. А так його Толіком звати. Огидний він, шкідливий ... — Микола сказав це з образою: мабуть, йому частенько перепадало від Будки.

Раптом Валька вигукнула:

— О, Максим Валер'янович! ..

З воріт, спираючись на палицю, повільно йшов високий чоловік.

Глава VII. Максим Валер'янович.

Якби не ця важка хода, мабуть, важко було б сказати, старий він чи молодий — такі веселі бісики стрибали в його іскристих, кольору чистої блакиті очах. На лисину й натяку не було — попелясте від легкої сивини волосся густим молодецьким чубом закривали лоб майже до половини. Особа, як яблуко, рум'яно лисніло.

Все це надавало йому якийсь "недедовскій" вид. І знову, як на пляжі, я подумав: скільки ж у Києві таких ось молодцюватий дідів!

— Здрастуйте, Максим Валер'янович, а ми якраз до вас ходили! — Кинулась йому назустріч Валька.

— Привіт, привіт! Що трапилося? — Білозубо, в усі вставлені щелепи посміхнувся нам Максим Валер'янович.

— Ой, така справа серйозна, така справа ... — заторохтіла Валька. — Ви нам

повинні допомогти.

— Навіть так? Ну що ж, я до ваших послуг, любі друзі! Все, що зможуть зробити для вас мої сімдесят шість років, вони зроблять, будьте впевнені, — сказав старий артист.

Валька вже розкрила рот, щоб розповісти, але, зупиняючи її, Максим Валер'янович раптом підняв руку:

— О ні, дочка моя! Благаю! Стули уста свої! Ні слова! Раз справа серйозна, його не можна вирішувати ось так, на ходу ... Ходімо в мій чертог! І там знайдемо в бесіді насолоду.

Цей жартівливо-піднесений тон якимось одразу викликав симпатію до старого артисту. Особи наші самі собою розпливлися в веселих усмішках. І так стало легко і добре з ним, як ніби ми давно-давно знайомі.

— Напевно, дивуєтесь, що я живу в такій халупі? — Посміхнувся він, коли ми підійшли до його хати. — Мене вже стільки разів пробували переселяти, та я все отбриківалась. Не можу я без цих квітів, без всього цього. Прошу! ..

У хатці було дві маленькі кімнатки і зовсім маленька кухня. Стеля низький — господар міг легко дістати його рукою. Через це, а також через те, що вікна закривали знадвору кущі і дерева, в будинку, незважаючи на сонячний день, були зелені сутінки. Та й якимось важко було уявити ці маленькі кімнати світлими й сонячними. Їм більше йшли якраз сутінки. Обидві кімнати і кухня були заставлені квітковими горщиками і горщиками. Горщики стояли на підвіконнях, на табуретках, на спеціальних полицях і прямо на підлозі. У горщиках були всілякі кімнатні квіти: лілеї, фікуси, примули. Але найбільше кактусів. Я ніколи раніше не думав, що буває стільки різних кактусів: і маленькі, круглі — ніби зелені їжачки, і великі, крилаті, схожі на якихось доісторичних ящерів, і вкриті густими колючками, і майже зовсім без колючок. Різноманітної форми і різних кольорів. Тут були і дорослі, солідні кактуси, і зовсім ще маленькі, пухнасті кактусята. Прямо якесь казкове царство кактусів.

Крім кактусів, в будинку панували ще фотографії. Стіни кімнат були суцільно обвішані фотографіями в рамочках. І на більшості фотографій сам Максим Валер'янович. Незліченна безліч Максимов Валер'янович дивилося на нас звідусіль. І всі різні.

Максим Валер'янович у циліндрі. Максим Валер'янович у смушевій шапці. Максим Валер'янович у тюбетейці. Максим Валер'янович з вусами і без вусів. Максим Валер'янович моряк. Максим Валер'янович козак. Максим Валер'янович босяк (у лахмітті). Максим Валер'янович у шубі. Максим Валер'янович у халаті. Максим Валер'янович ... голий. Ну, правда, не зовсім голий, а в пов'язці на стегнах. Напевно, в ролі якого-небудь дикуна, бо й кільце в носі.

Аж голова обертом іде, якщо дивитися на всіх Максимов Валер'янович!

А в кутку, де у богомільний людей ікони, висить щось. Спершу я так і думав, що ікона: і рушники вишиті з боків, і рама золотом виблискує. Придивився гарненько, а там якийсь дядечко усміхнений в пенсне і з цигаркою. Ні, не ікона. Адже господь бог, як бабусі кажуть, не курив і окулярів не носив. Та й не посміхався ніколи. У всякому

разі, не бачив я жодної ікони, де був би намальований бог з цигаркою, в окулярах або просто з посмішкою. Завжди серйозний і незадоволений. І як у нього тільки вірять, в такого невеселого!

Так цей дядечко з цигаркою, як потім нам Валька сказала, був портрет знаменитого артиста Станіславського, який організував у Москві театр МХАТ. А для акторів він був дійсно справжнім богом — добрим, усміхненим, радісним ... Він створив дуже хорошу систему. Що це за система, Валька, на жаль, толком не могла пояснити, бо сама не знала, але сказала, що системою Станіславського користуються і зараз у всьому світі.

Але це було потім. А поки ми з Явою роздивлялися, Валька дуже толково і жваво, як ніби це з нею самою сталося, розповідала про наші пригоди і про історію з годинником. Раз Максим Валер'янович був її знайомий і вона відчувала себе з ним вільно, ми цілком довірили їй розповідати і тільки іноді вставляли окремі слова.

Максим Валер'янович слухав дуже уважно і серйозно.

А коли Валька скінчила, заусміхався.

— Так-с, панове-товариші, — весело сказав він. — Сюжет ясний. Без вини винні ... Лиходії мимоволі ... Буває, буває. Але впадати в зневіру не слід. Якщо він і справді артист і якщо він у Києві, ми його з-під землі відкопаємо, а знайдемо. Те, що ви його по фотографіях у фойє не відшукали, ще нічого не означає. Він може бути і приїжджим. У нас же зараз на гастролях і Московський драматичний імені Пушкіна, і Львівський імені Заньковецької, і Запорізький імені Щорса. Шукати є де. Але, друзі мої дорогі, доведеться відкласти це до завтра ... Ось ці дві пані, — він показав на свої ноги, — дуже в мене примхливі. Відмовляються багато ходити, хоч ти їх ріж!

Особливо ось ця — Лева Максимівна. З Правою Максимівною ще можна якось домовитися. А ця як упреться — з місця її не зрушиш! Я вже їм в підмогу третій даю, — він кивнув на товсту сучкувату палицю з вирізаною собачою головою на набалдашнику, — все одно упираються. Раніше ніж завтра зранку я їх ніяк не умовлю рушити в дорогу. Та й сьогодні вже пізно — скоро початок вечірніх вистав, а перед виставою для актора, крім сцени, нічого не існує. Турбувати його не можна ... Значить, план такий: завтра вранці ми з вами йдемо на ... кіностудію. Саме на кіностудію ... У мене там невеличка зйомка, Я тільки й можу тепер грати в нерухомих епізодах у кіно. Так от на кіностудії ми створюємо штаб оперативної групи з розшуку вашого "царя". І, з одного боку використовуючи молоді творчі сили (тобто прудконогих молодих акторів), а з іншого диво двадцятого століття — телефон, ми розгортаємо бойові дії і ... годинник знаходять свого господаря.

Він сказав це так просто і впевнено, що у мене в той момент не залишалося ніяких сумнівів — все буде добре. І я мимоволі посміхнувся. І Ява посміхнувся. І посміхнулася Валька. І братик Микола посміхнувся також.

І мені захотілося сказати Максимові Валер'янович щось приємне, гарне. Я подивився на фотографії і сказав:

— Це ви стільки ролей зіграли?! Ось здорово! Максим Валер'янович якось лукаво

посміхнувся, ніби зрозумів моє бажання.

— Так, трохи зіграв, панове хороші ... Що зіграв, то зіграв. — Він окинув поглядом стіни, завішані фотографіями, затримавшись на великій фотографії Київського оперного театру. — А ось це, друзі, саме священне для мене місце. Тут я вперше в житті був у театрі, вперше побачив сцену, акторів. Тут вперше переді мною піднявся театральна завіса.

Максим Валер'янович на мить задумався:

— Давно це було, да-авненько! І як це не дивно, але можете мені повірити: був я тоді зовсім маленьким хлопчиком, набагато менше вас. Ми тільки приїхали тоді до Києва з Тернопільщини, і мати моя поступила прибиральницею у цей театр. І ось одного разу взяла вона мене на виставу. Давали тоді "Травіату", оперу Верді. Знаєте?

— А як же. По радіо чули, — гордо сказав Ява і, щоб не було сумнівів, проспівав півнячим голосом: — "По-окинемо кра-а-й ми, де та-ак страждали ..." — Во, во, — посміхнувся Максим Валер'янович. — Вона, "Травіата". Сидів я в освітлювальній ложі біля самої сцени (мати впросила освітлювача, щоб він мене пустив туди). Видно було все і чути чудово. Я сидів і не вірив, що це не сон, не казка — все те, що я бачу на власні очі. В останній дії, коли Віолетта помирає, я настільки захопився, так повірив, що вона й справді вмирає, що раптом обурився недостойним, як мені здавалося, поведінкою Альфреда і Жермона. Жінка, можна сказати, закінчується, а вони, мерзотники, співають на весь голос. Не в силах стриматися, я закричав: "Цицте! Не співайте! Вона ж вмирає. Хіба можна! "Освітлювач, який сидів біля мене, навіть зі стільця з'їхав від несподіванки. Добре, що оркестр в цей час звучав особливо потужно, а Жермон з Альфредом щосили тягли свої арії, і ніхто не почув мого щенячого вереску. Обійшлося лише тим, що освітлювач закотив мені хороший запотиличник і виставив в коридор. Так я "Травіати" до кінця тоді й не побачив. Але захворів театром на все життя.

І як не билася потім мати, як не намагалася зробити з мене людину (а людина, за її поняттями, це значить чиновник), нічого з цього не вийшло. Чи не прослуживши і двох років, я залишив "присутствені місця", закинув на найвищий тополя Бібіковського бульвару свій чиновницький картуз з гербом і найнявся в трупу Кручиніна статистом, тобто артистом, який грає без слів, в натовпі, в масовках, і навіть імені його в афішах не буває ... Було це в театрі Бергоньє на Фундуклеївській вулиці. Тепер це вулиця Леніна, а театр — імені Лесі Українки.

Максим Валер'янович розхвилювався, очі його блищали, щоки горіли маковим цвітом. Я завжди люблю слухати спогади старих людей про минуле. І чим це пояснити, що розповіді навіть про незначні події виходять у них цікаво? .. Якби це відбувалося зараз, напевно, було б зовсім не цікаво.

— Ех, публіка моя дорога, то було, як перша любов, ці перші мої роки в театрі. Може бути, ніхто так серйозно не ставився до своєї роботи, як я. Ніхто так ретельно і стільки часу не гримувався, як я. Ніхто так не хвилювався перед виходом на сцену, як я. Хоча виходив я з натовпом всього на хвилину, і ні одного слова не говорив, і глядачі

мене навіть не помічали. Але мені здавалося, що всі дивляться на мене. Потім дали мені зіграти невелику роль. Роль була малю-Сенько, з горобиний ніс. Я виходив і відповідав: "Графиня нездорова і прийняти вас не може". Повертався і йшов. І все. Але я був переконаний, що в цих словах головна ідея п'єси. І я виголошував їх таким тоном, неначе сповіщав про кінець світу. Вперше весь зал дивився на мене і слухав мене. Передати це почуття неможливо. Тим більше, що моїми словами закінчувалося перша дія. Завіса опускався, і в залі лунали оплески. Здавалося, що аплодують мені і тільки мені.

Довго ще розповідав нам Максим Валер'янович про театр, про своє життя ...

Повертаючись додому, ми з Явою всю дорогу мовчали. Думали. Ми вперше познайомилися із справжнім артистом. З артистом, який грав на сцені і знімався в кіно.

Глава VIII. "Товариш Цар, ви арештовані!" "У-у, поразнесу! .."

Вечір. Ми лежимо на тахті біля відкритого вікна. Цей день приніс нам стільки вражень, що треба бути дубовою чуркою, щоб відразу заснути.

Ява весь час крутиться, наче його щось кусає. Я добре знаю свого друга. Я знаю, що його кусає. Його думка якась кусає, не дає спокою.

— Ну, що таке? — Питаю. Ява зітхає, але мовчить.

— Ну скажи мені, що там таке? — Повторюю я. Ява ще раз зітхає і каже:

— Ти знаєш, Павлуша, я вирішив: коли виросту, я, напевно, в артисти піду.

— А хто ж міліціонером буде? Хто буде злочинців ловити? — Посміхнувся я. — Адже якщо всі міліціонери в артисти підуть ... І Тарапунька, і ти ... розлучиться тоді всяких злочинців, як мурах, проходу від них не буде. Ти про це подумав?

— Нічого, — серйозно каже Ява, — і без мене знайдеться, кому ловити.

— А ти згадай, що вчора говорив! Навіть не два дні тому, а вчора!

— Так то ж було вчора, а це сьогодні. Життя йде вперед.

— Між іншим, — кажу, — щоб стати артистом, чув я, потрібно мати для цього талант ... Во!

— Ну про це ти й не говори! Що-що, а талант у нас з тобою як раз є. Це точно. Думаєш, ти поганим б артистом був? Ще б яким! .. Все б глядачі плакали!

— Ну точно, плакали б, — хихикнув я. — Грошей за квитки шкода було б ...

— Дурний! Ти думаєш, нас даром в селі "артистами" називають? Дід Саливон все ж час повторює: "Ось артисти! Ну й артисти".

Коли вам в очі кажуть, що ви талант, і переконують у цьому, дуже важко сперечатися. Я пробурмотів щось невиразне і замовк.

Ява тепер говорив без перешкод:

— Артистам все-таки найкраще ... Найкраща життя в артистів. Музика, пісні, оплески. Не життя, а Первомайський свято! І слава! Яка в артистів слава!

Найрозумніших академіків так не знають, як артистів. Ось скажи, ти якогось академіка знаєш в обличчя? .. Ось бачиш! А Кадочникова знаєш, Рибникова знаєш, Баталова знаєш, Смоктуновського знаєш, Філіппова знаєш. Та що там говорити! Кіноартиста, який на екрані всього один раз тільки й майнув, знають всі. Він іде по

вулиці, і все пальцями на нього — тиц! тиц! тиц! А ти кажеш ...

Я змушений був погодитися. Поговорили ми ще трохи про те, як добре бути знаменитим артистом, і заснули. І наснився мені сон ...

Між іншим, сни мені чомусь часто сняться якісь плутані, з пригодами і фантастикою. І я люблю їх розповідати. Ява завжди просить: "А розкажи-но, що тобі снилося?" І я охоче розповідаю ... Ява заздрить моїм снам і каже, що я уві сні живу цікавіше, ніж наяву, і було б для мене, напевно, краще, якби я весь час спав і не прокидався ...

Так от приснилося мені ... Ніби сиджу я посеред сцени на царському троні в якийсь величезної царської шубі. І вона чомусь смердить, як кобеняк діда Саливона. На голові у мене золота корона, в руках важка палиця з кругляшки на кінці — "скіпетр" називається.

З темного залу звідусіль (з партеру і з ярусів) витріщаються на мене коров'ячі і баранячі морди. Тут і там, на місцях глядачів, усюди сидять корови, вівці, барани та інший рогата худоба. І мене це анітрохи не дивує. Ніби так і треба. У першому ряду сидить наша однорога корова Манька, Явина плямиста Контрибуція, козел Жора і колгоспний бик Петька. І я раз у раз непомітно (щоб не видно було іншим глядачам) моргаю їм, як підморгує артист своїм родичам, які прийшли на виставу.

А в основному я вимовляю якийсь довгий монолог — без слів, але дуже розумний і красивий ... Нарешті я скінчив і схилив голову, очікуючи оплесків. А в залі гнітюча тиша. І раптом я спохвачуються: які тут можуть бути оплески, якщо у них, у моїх глядачів, не руки, а копита! А де ви чули, щоб хтось аплодував ратицями? Чого я, дурний, хвилююсь? Мої ж глядачі просто не можуть аплодувати. Вони можуть тільки мекати, бекати, борошно. Але з поваги до мене вони цього не роблять. Вони мовчать, висловлюючи тим самим захоплення моєю грою. Манька і Контрибуція розчулено зітхають. Козел Жора витирає кінчиком борода очі. А колгоспний бик Петька, відомий хам і грубіян, плаче, як дитина. Схвильований, я встаю, але, замість того щоб розкланятися, раптом ляскаю на весь зал батогом (у мене в руках уже не скіпетр, а батіг!). І глядачі мої з гвалтом зриваються з місць. Мить — і в залі порожньо. Нікогісінько. Одні стільці.

І тут раптом з-за лаштунків на сцену виходить ... Ява. У формі міліціонера.

Гуркочучи чобітьми, прямує до мене і каже:

"Чого порушуєш? Не порушувати! А то зараз заберу у відділення ".

Я гнівно дивлюся на нього:

"Хто дав тобі право так зі мною розмовляв? Я — цар! "" Який же ти, до біса, цар. Ти — злодій! Ти вкрав годинник у справжнього царя, і ось у мене ордер на твій арешт. Товариш цар, ви арештовані! "— І Ява показує мені якийсь папірець.

Мене охоплює страх.

"Ява, — кажу я, — ну навіщо ти так ... Адже ти ж знаєш, як все було. Це ж випадково ".

А він сердито:

"Хто дав тобі, злодію, право називати мене, представника влади, на" ти "?"

Знову порушуєш?! "" Вибачте, — прошу я, зовсім спантеличений, — але я думав, що ми з вами друзі ".

"Індик думав", — суворо каже Ява і раптом накидає мені на голову якусь ряднину. І ось я пов'язаний, нічого не бачу, не можу ворухнути ні рукою ні ногою. Якесь ниточка від ряднини лоскоче мені обличчя, а я не можу її усунути. І це так нестерпно, що хочеться крикнути, але крик застряє в мене в горлі, і ... я прокидаюся.

Виявляється, на мене повзала муха. Коли я відкрив очі, вона сиділа на кінчику мого носа і потирає від задоволення передні лапки. Я зробив губами — пфуй! — Муха злетіла, прожужжала десь під стелею і села мені на лоб ... Про сон годі було й думати.

Я сів на тахті і глянув на "міліціонера" Яву. Він мирно спав, підклавши під щоку долоню і прицмокуючи губами, як немовля.

— "Не порушуй"! .. У-у, зміюка! Зрадник! — Пробурмотів я і штрикнув його пальцем у бік.

Він відразу прокинувся, схопився і сіл, ляскаючи заспаними очима:

— Га? Що?!

— Вставай, а то я вже прокинувся, і мені нудно, — спокійно сказав я.

— Тю! .. Поганий! — І він гепнувся на подушку і заплющив очі.

— Не порушуй! — Міліціонерським тоном сказав я.

— Отчепісь, я спати хочу.

— А ну тебе, соня! — Сказав я, скочив з тахти і вийшов на балкон подихати свіжим ранковим повітрям.

А ранок яке! Лучисте, дзвінке, ясне, як нова копійка. І веселе, голосисті, співуче ... Ох, яке ж співуче! ..

"Аве-е, Марі-ия, а-аве, Ма-арія-а ..." — сумно виводить в розчиненому вікні високий і чистий хлоп'ячий голос.

І в ту ж хвилину:

"Джама-йя-а-ай-ка! Джамай-ка! .. " — Бадьоро і весело дзвенить все той же голос уже з другого вікна.

"Са-анта Лю-учи-ия! Санта Лючія! .. " — Хвилями летиться він з третього. І одночасно з четвертого — його ж задушевне, сумне і зовсім вже дитяче: "Мамма, Мамма ..." Аж мурашки по шкірі!

Того літа кияни захоплювалися піснями італійського хлопчика Робертіно Лоретті, і майже в кожній квартирі були його пластинки. З раннього ранку лунало над містом спів голосистого Робертіно.

"От би нам з Явою такі солов'їні голоси, — подумав я. — Не ламали б ми голову, як прославитися. Стояли б собі на сцені біля рояля, випнувши груди, і тільки рот роззявляли ... "Ан дудки! Нашими голосами тільки "Пожежа!" Або "Караул!" Кричати. А якщо вже в артисти, то тільки в драматичні. Або в кіно! Ось це так! Ось це ми можемо! Кіно! .. Радість лоскоче мені живіт. Ми ж сьогодні будемо на кіностудії! На цій кіностудії, де знімають фільми ... І побачимо відомих кіноакторів. І як фільми знімають,

подивимося ... І все таке цікаве побачимо! .. Ех! Навіть не віриться! ..

Ява вже встав. Ми швиденько снідаємо — і гайда!

... Які гарні люди вранці! Ніби росюю вмиті! Бадьорі, свіжі і начебто навіть хрусткі, як молоді огірочки. А очі в них які! Чисті та ясні, як квіти, що тільки розпустилися.

Ми їдемо в автобусі, і я навколо все розглядаю. І таке у мене настроїв пречудовий. І так я всіх люблю! І так мені добре!

Бадьорим кроком заходимо ми у двір, де живе Валька. Нам потрібно зайти спочатку до неї, а потім вже до Максима Валер'янович. Раптом ми бачимо велику ватагу хлопців (чоловік двадцять, не менше) і серед них Будку. Вони товчуться якраз у Валькіного під'їзду, в щось грають — не пройдеш ніяк. Ми в нерішучості зупинилися. І тут Будка помітив нас. Я побачив, як загорілися у нього очі. Він щось сказав хлопцям, і ті кинулися до нас. Момент — і ми оточені з усіх боків.

"Ну, пропали! Пропали ні за гріш! "— Промайнуло в голові.

— Павлуша! За спину! — Кричить Ява.

Я миттю підскакую до нього і притуляюся спиною до його спини. І так, зайнявши "кругову оборону", ми стоїмо, виставивши вперед кулаки. А кільце все стискається і стискається. І вже Будка, розмахуючи руками перед Явина носом, кричить:

— Поразнесу! У-у, поразнесу зараз!

І я вже відштовхую в груди довготелесого слинявого чолов'яга, який лізе на мене. І ось хтось боляче двинув мене по нозі. Ще мить — і почнеться бійка. Та ні, яка там бійка! Побиття, звалище, кінець наш ... Я вже, як кажуть, шкірою відчуваю, як мене зараз бити будуть.

І тут раптом Ява говорить дзвінким таким голосом, з насмішечкою:

— Ого, як вас багато! І все на двох! Ось здорово! "Що він говорить? Приб'ють же на місці ", — з жахом думаю я. А Будка зі злістю цідить крізь зуби:

— Ти, гад, поговори! Зараз ка-ак вріжу! — І вже замахується.

І раптом:

— Законно він говорить. Всім кодро — не справа! Ти, Будка, з ким-небудь з одним з них стукну. Ось це буде правильно. І чесно, і поквитаєшся ... А ми поміркуємо. Щоб все по правилам було.

Це говорить чубатий малий років чотирнадцяти, що стоїть десь ззаду, але голова його підноситься над головами передніх. І Будка опускає руку. Видно, таке рішення йому не подобається, але робити нічого ... Він вимірює поглядом Яву, потім мене і невдоволено буркоче:

— Гаразд. Тоді я ось з цим стукну, — і тицяє мені пальцем у плече. — По-моєму, цей міцніше.

Він бреше; Ява на вигляд сильніше мене, — але ніхто не сперечається.

— Ідемо до яру, — говорить чубатий.

І все юрбою, підштовхуючи нас, йдуть до яру. А в мене всередині з кожним кроком щось з болем рветься і опускається все нижче і нижче.

"І чому ж я?!" — Пищить у моїй душі тоненький овечий голосок. Але я мовчу. Я

повинен мовчати. Адже я ж чоловік!

Ява теж мовчить. Я знаю, що він зараз почуває. Він відчуває себе винуватим переді мною (адже він-то якраз і нам'яв будці вухо, а я тільки тримав). І Ява жахливо переживає, що змушений битися я, а не він. Та хіба він може тепер щось зробити? Хіба він може просити, щоб бився він, а не я? Це ж, значить, при всіх визнати мене слабаком, це все одно, що плюнути в обличчя. Ні, він не може цього зробити! Я розумію. І я помру, але не дам себе зганьбити.

Ми спускаємося до яру, продираючись крізь колючий, покриту сизої пилом дерезу.

— Ось тут, — каже чубатий, і ми зупиняємося.

Невелика галявина. З трьох сторін дереза, з одного — крутий схил. Хлопці розходяться, стають півколом біля кущів дерези. І ось я лицем до лица зі своїм противником. Кілька миттєвостей стоїмо, подавшись уперед і похитуючись, — приміряємося.

Будка вищий за мене, ширше і, звичайно, щільніше. Та хіба я міг вибирати? В усякому разі, краще битися з одним, хоч і більш сильним будкою, ніж з десятьма.

Ви, напевно, самі знаєте, що зазвичай боїшся, поки не почнеться бійка. А потім вже страх минає. Замість нього злість, біль і бойовий азарт.

Будка розмахнувся і, хоча я присів, він все ж зачепив мені по голові кулаком. І тут мене така лють взяла, що я вам передати не можу. Ах ти чортів Будка! Ах ти будка дерев'яна! Зібрав ціле кодро і хоробрість свою показує! А коли був один, соплі по щоках розмазував?! Ах ти клоп вонючий! І я, не пам'ятаючи себе від злості, кинувся в бій. Дзигую крутився я навколо Будки, тикаючи кулаками і відскакуючи. А він тільки безладно махав своїми "граблями" і топтався на місці.

Хлопці загаласували:

— Та що ти, Будка?!

— Так бий же його!

— Під дих! Під дих!

— По сопатке!

Але Будка тільки сопів і розмахував руками, як млин. Нарешті він піймав мене за сорочку, обхопив, і ми покотилися по землі.

— Нава на нього! Тисни! Тисни! На лопатки! — Заохочували Будку.

Але Будка був уже готовий. І не він, а я поклав його на лопатки, придавив до землі і міцно тримав. Наші обличчя майже торкалися, ми важко відбували ... І скоро переможений Будка уже не тріпотів. Все! Моя взяла!

— Е, ні! Це не чесно! Не по правилам! Недозволений прийом! — Чую я раптом і відчуваю, як мене за штани свولاківать з Будки.

Піднімаю голову і бачу — тягне довготелесий, якого я тоді штовхав у груди. Я добре знаю, що я бився чесно і ніякого недозволеного прийому не було, але я задихався, і мені не вистачає повітря небудь сказати. Я тільки з надією дивлюся на чубатого. Але він мовчить, не втручається. І мені відразу стає ясно: становище моє безвихідне. Вони — Будкін друзі і, звичайно, хочуть, щоб переміг Будка. Звичайно. Інакше не варто було

їм затівати цей поєдинок. Інакше вони могли б просто отлупцевать нас. Моя перемога — це ганьба для них для всіх. І вони цього не допустять. Добре битися можна тільки тоді, коли є надія на перемогу, а коли цієї надії немає ... Я вже стягнув, і воскреслий Будка вже навалився на мене і зі всієї злістю за свою поразку тицяє мене головою в землю. Щось кричить, протестуючи, Ява, та що він може! ..

Бум, бум, бум! Як дзвін дзвенить моя голова. І в очах темніє, і думки плутаються ...

Як раптом:

— Ах ви безсовісні! Ах ви безсовісні! Пустіть зараз же! Пустіть!

Пусті! Ну! Пусті! — Пронизливий Валькін голос.

І дзвін у голові моїй відразу припиняється. І Будка злітає з мене на землю. І я бачу над собою чисту блакить неба, в якому літають білі голуби. І мені стає ясно, що звідкись тут взялася Валька, що вона зіштовхнула з мене Будку і стоїть наді мною, войовничо розмахуючи руками, і кричить:

— Безсовісні! Безсовісні! Піонери, називається! Школярі, називається!

Бандити! Ось я все розповім! Все розкажу в школі! Ось побачите! І батькам вашим розкажу. І твоїм, Алик, і твоїм, Вовка, і твоїм, Едик. А на тебе, Будка, взагалі в міліцію заявлю. І тебе в колонію заберуть. Ось побачиш! Хлопці приїхали з села в гості до нас у місто, а ви їх — бити! Та ще всім гуртом! Нічого сказати — гостинні господарі! Безсовісні! ..

Ось так кричачи, вона допомогла мені піднятися і, взявши за руку, повела. А по дорозі і Яву прихопила. Наші вороги розступилися і пропустили нас. Ніхто навіть не намагався нас затримати. Всі мовчали. І тільки коли ми пройшли, хтось пронизливо свиснув, і вся ватага, як горох з мішка, сипонули вниз, в яр. Може, вони б і по-іншому вчинили, так, напевно, все-таки вирішили, що Будка зі мною цілком розквитався.

Я йшов похитуючись і рукавом витираючи піт з чола.

— Молодець, Павлуша! Ух ти йому дав! Ну і дав же! .. Він тільки смикався! — Захоплено говорив Ява, обнімаючи мене за плечі. — Ти їм усім показав, що таке васюковці. Молодець!

Мені було приємно це чути, але брала досада, що Валька цього не бачила, що вона застала мене вже битим і що вона-то начебто і врятувала мене ... Я їй був, звичайно, вдячний — хто знає, скільки б ще цей Будка стукав про землю моєї бідної головою? Але в той же час я відчував якусь незручність і сором, що мене врятувала дівчисько. Таку незручність, як ніби вона бачила мене голого. І все-таки я був задоволений. По-чесному я все ж переміг Будку, здорового хлопця, який був крупней мене. І який вибрав мене, вважаючи, що я слабак.

На стежці нас чекав братик Микола. Виявилося, це він покликав Вальку. Бачив, як нас повели до яру, зметикував, що наші справи дрянні, і побіг за Валькою.

— Ти теж молодчина, Валька! — Сказав Ява. — Одна і не побоялася! Вони ж могли і тебе відлупцювати за компанію ...

— Хай би тільки спробували! Я б їм такого галасу наробила — все місто збігся б! І думаєш, я дряпатися не вмію? Хай би хто тільки торкнув, його б мати рідна не впізнала!

Ява глянув на неї із захопленням і штовхнув мене ліктем у бік: дивись, мовляв, яка дівчина, ось це дівчина! Я кивнув у відповідь: так, мовляв, молодець дівчина, бог з нею ...

Обтрусили мене Валька з Явою, почистили, як могли, але все одно вигляд у мене був, як ніби корова жувала. А робити нічого, Максим Валер'янович давно вже чекає, треба йти.

Максим Валер'янович жартівливо привітався з нами ("Здрастуйте, пані!"), Потім уважно подивився на мене і несподівано зробив застережливий жест рукою, хоч я і не збирався нічого говорити:

— Ні слова! Все розумію. Була збройна сутичка з супротивником. Прикордонний інцидент. Причин не з'ясовую, але думаю, щось надзвичайно важливе — справа честі ... Вимога сатисфакції. Дуель. Незважаючи на труднощі, ви вийшли переможцем. Так?

Я посміхнувся і кивнув. Який він все-таки! З ним якимось одразу стає легко.

Більше Максим Валер'янович ні про що не став розпитувати. Він тільки сказав:

— Через десять хвилин повинна бути машина. І ми поїдемо на студію. Ви як раз вчасно прийшли.

Однак нам і десяти хвилин не довелося чекати. Через якихось дві-три хвилини ми почули, як біля хатки Максима Валеріановича зупинилася машина, грюкнула дверцята, і тут же чийсь молодий голос пролунав у дворі:

— Максим Валер'янович, я вже тут! Я за вами ...

Глава IX. На студії. Несподіванка перша. Несподіванка друга.

І ось — ворота. Ворота, що відокремлюють звичайний буденний світ від казкового, чарівного, фантастичного світу кіно. І якимось образливо, що вони на вигляд такі простенькі і непоказні. І такі низенькі — не те що перелізти, перестрибнути можна. Я хіба такі б зробив для кіностудії! Ну хоча б як ті ... перед Зимовим палацом, через які у фільмі "Ленін у Жовтні" матроси перелазять. А то б і ще вище. Кіностудія адже, а не що-небудь!

Ну, а поки що відчиняються ось ці низенькі ворітця, і ми в'їжджаємо на територію студії.

Дивлюся вліво — ух ти, фруктовий сад, та не який-небудь маленький, а такий, що кінця не видно! Ніби ми й не па студію потрапили, а в радгосп ...

— Може, це для артистів ... політехнізації ... Після зйомок працюють ... — шепоче Ява.

— Мабуть, — погоджуюсь я.

Подивилися ми вправо — стоять один за одним барвисті щити (на кшталт тих, які бувають на шосе). На одному з щитів Ява прочитав: "Мистецтво належить народу". "... З усіх мистецтв для нас найважливіше — кіно (В. І. Ленін)".

А на іншому щиті були такі слова:

"У людині повинно бути все прекрасно: і обличчя, і одяг, і душа, і думки (А. П. Чехов)".

Я зітхнув: обличчя в мене — наче на ньому цвяхи забивали, а одяга вся зім'ята,

брудна; на душі кішки шкребуть, як про годинник згадаєш ... Лише в думках своїх я був прекрасний і здійснював вчинки прекрасні і благородні. Та думки-то нікому не видно ...

Ми вийшли з машини і слідом за Максимом Валер'янович попрямували до дверей кіностудії. Ось це — двері! До чого ж цікаві! Крутяться! Як гвинт пароплава або колесо водяного млина (тільки на попа поставлені). Штовхнеш одні двері, а інша вже тебе наздоганяє і по спині лупить. Ну і двері!

Простовхнули нас двері всередину. Ява тільки потягнув носом повітря і тут же скривився. І я теж. Лікарнею пахло. Там, ліворуч, було щось подібне до амбулаторії. Так, подумав я, видно, не таке вже це безпечне справа — кіно створювати, раз медицина наготові.

Ми піднялися сходами трохи вгору і пішли довгим-довжелезним коридором. Ми з Явою не раз читали про кіностудію в книжках (і у Кассіля, і в інших), що коли потрапляєш туди, то дива починаються одразу ж у коридорі:

Петро І ходить там, обнявшись з Чапаєвим, який-небудь римський гладіатор прикурює у Героя Радянського Союзу, а горда морська цариця розповідає простий колгоспниці про те, яку чудову кофточку купила вона вчора в універмазі.

І нам не терпілося побачити все це. Ми раз у раз озиралися на всі боки. А по коридору чомусь ходили самі звичайні люди в самих звичайних костюмах (деякі в спецівках, як на фабриці!), І ніяких тобі гладіаторів, і ніяких царів ... Напевно, ми потрапили в такий день, коли цікавих зйомок на студії не було. Не пощастило нам!

І раптом ...

— Во! Во! — Штовхнув мене в бік Ява. По коридору назустріч нам ішов чоловік у зеленій військової кашкеті, в гімнастерці з португесєю. Високий, стрункий, з суворим обличчям ...

— По-моєму, Кадочников ... У ролі партизана ... — шепнув Ява.

Побачивши Максима Валеріановича, військовий привітно посміхнувся і козирнув. Максим Валер'янович теж посміхнувся і привітався з ним. Коли ми розминулися, я набрався сміливості і запитав Максима Валеріановича:

— А ... хто це? Як його прізвище?

— Петренко, — трохи здивовано глянув на мене Максим Валер'янович. — Прекрасна людина ... Пожежник ... Відповідає на студії за пожежну охорону.

Тю! ..

— Якись пожежники пішли ... нецікаві, навіть касок не носять, — відводячи очі, буркнув Ява.

Довго ми йшли вузьким, напівтемним коридором. І майже всі, хто нам зустрічався (а люди в коридорі товпилися, як на Хрещатику), віталися з Максимом Валер'янович. Ну просто, як у селі — "здрасте" на кожному кроці.

Нарешті Максим Валер'янович зупинився біля дверей, на якій висіла табличка: "Знімальна група" Поцілуйте мене, друзі! "" За дверима стояв страшний гвалт. Здавалося, що там повно людей, які кричать і сваряться між собою. Але коли Максим Валер'янович відчинив двері і ми ввійшли, виявилося, що в кімнаті всього одна людина.

Він був уже немолодий (років за п'ятдесят), але ще бадьорий і міцний, з величезною копицею чорного волосся на голові ... Сидячи па столі, він лаявся по телефону, не змовкаючи ні на мить і перебиваючи сам себе:

— Ви, розумієте, зйомку зриваєте ... Що ви мені вчора обіцяли? Ви обіцяли сонячну погоду, розумієте ... Без опадів! А дали що? Що ви мені дали, розумієте ... Подивіться у вікно! — Він тицьнув рукою в бік вікна. — У вас є вікно? Помилуйтеся, розумієте! Опادي, щоб їм пусто було! Повне небо опадів! Опادي, і ніякого, розумієте, просвіту ...

Насправді, небо затягнуло хмарами, і став накрапати дощ.

— Неподобство, розумієте ... — лайнувся він в останній раз, зіскочив зі столу і рвучко обійняв і поцілував Максима Валеріановича: — Здрасте, дорогий! Ось лаявся з цими ... як їх ... з віщунами погоди ...

— Синоптики? — Посміхнувся Максим Валер'янович.

— От-от! .. Синоптиками ... Оракули чортові, розумієте ... — Він погрозив пальцем телефону. — Не можете, то хоч голову не морочте! У мене, розумієте, Юлю післязавтра "Ленфільм" забирає. Вже квиток на літак є, а я ще натуру не зняв через них ... через ці ось, розумієте, опадів ... Доведеться сьогодні знову знімати в павільйоні ... Всі вже там ... Біжимо ... Швиденько ...

— Так ось тут у хлопців одна справа ... — почав був Максим Валер'янович, але "Поцілуйте мене, друзі!" Дуже ввічливо перебив його:

— Пробачте, дорогий ... потім ... потім! — Він благально доклав руку до грудей і схилив голову. — Після зйомки ... Усі справи після зйомки ... Самое невідкладна справа зараз — зйомка ... Швиденько на майданчик ... На майданчик!

І ви теж ... Я вас запрошую, дорогі мої, — звернувся він до нас. — Тільки, звичайно, щоб тихо, розумієте, щоб ... не то, розумієте ...

Максим Валер'янович весело глянув на нас:

— А що? Ходімо ... Ви ж на зйомках, напевно, ще не бували? Так вам буде цікаво ... Хочете?

Звичайно, ми відразу погодилися. А Валька не стрималась і навіть підскочила, грюкнувши в долоні: "Ой, як здорово!" Ява гордо подивився на неї: не-як, а це завдяки нам вона потрапила на кіностудію, та ще й на зйомки, а то, хоч і живе в Києві, зйомок зроду не бачила.

І знову пішли ми довгим коридором.

Я йшов і думав: "І що це за синоптики, які не можуть самий звичайний дощ вгадати! У нас на селі кожна бабуса за три дні вперед вам дощ передбачить. Прийме же вірних скільки хочеш. І по тому, як вітер крутить — на поріг або з порога. І як кури поводяться. І як сонце сідає ... А іноді дерева підказують ... Завели б собі на метеостанції курей — і клопоту б не знали! Не зривали б тоді кінозйомок! "Тут ми спустилися вниз і опинилися ніби в гігантському цеху якогось заводу. Стеля вгорі майже не видно ... І ми всі відразу якісь маленькі-маленькі стали ... Йдемо, йдемо, йдемо — і кінця немає.

Назустріч нам дріботів, цокаючи по цементній підлозі, якийсь худенький лисий

чоловічок. Ще здалеку він замахав руками і закричав:

— Привіт, Вітя!

— Здрастуй, Женя! — вигукнув "Поцілуйте мене, друзі!".

А коли ми наблизилися, старий Вітя обняв старого Женю, і вони розцілувалися. Потім він поцілував Максима Валеріановича. Я вже боявся, що він і нас почне цілувати, але той лише помахав нам рукою і сказав:

— Привіт, старики!

Ми мимоволі посміхнулись: літній чоловік, який вже напевно має онуків, у нього — Вітя, а ми — старики ...

Все навпаки!

Сам Женя був, мабуть, ще старше Віті, і не тільки тому, що навколо його лисини, як очерет навколо озера, стирчали чуприну сивого волосся (у Віті жодної сивої волосинки!). Все обличчя Жені було у великих зморшках — як печене яблуко. Але це були якісь дуже цікаві зморшки. Вони всі ніби світилися від очей. І тому обличчя його весь час сяяло і сміялося. А чорні з іскоркою очі бігали, як мишенята.

Коротше кажучи, він був дуже симпатичним.

Я помітив, що він, коли ще біг нам назустріч, поглядом націлився чомусь на нас з Явою, і коли цілувався з Вітею і Максимом Валер'янович, теж не зводив погляду з нас. А як тільки привітався, одразу ж накинувся на Вітю, киваючи в нашу сторону:

— Хто це? Чиї вони?

Вітя знизав плечима і подивився на Максима Валеріановича.

— Мої, — посміхнувся Максим Валер'янович.

— Вони в тебе знімаються? — Знову накинувся Женя на Вітю.

Той заперечливо похитав головою.

— Так чого ж ти мовчиш! — Випалив Женя. — Вони ж мені ось так, — він провів собі долонею по шиї, — потрібні! Це ж такий типаж! У мене ж завтра масовка. Я мріяв про такі хлопці! Старики, я вас дуже прошу! — Він доклав руку до грудей. — Я вас просто благаю! Я пришлю за вами машину!

Завтра ... в 12:00 ... на зйомку ... сюди в студію ... Я домовлюся з вашими батьками ... Усього на один день ... Де ви живете? — Він уже вийняв з кишені блокнот. — Якщо зможете, приводьте ще одного-двох хлопчиків ... — говорив він, записуючи адресу. — О пів на дванадцяту за вами приїде мій асистент ... Домовилися ... Прекрасно, прекрасно ... Привіт! До завтра.

І тільки коли він відбіг, я нарешті взяв у толк, що нас — мене і Яву — запросили зніматися у фільмі, що завтра, буквально завтра, ми станемо кіноартистами і наші мордахой побачить весь Радянський Союз, а може, навіть і весь світ, що, коротше кажучи, як у казці збувається те, про що ми могли тільки мріяти ... Ой! Бугуль-бугуль-бугуль! Щось радісно забулькало, загуло і засвистіло у мене всередині — так гуде і свистить самовар, закипаючи ... Ще трохи — і у мене з носа піде пар від вируючої радості ... Я дивився на Яву — такого радісно-дурнуватою обличчя я ще не бачив ні разу ...

— Ну от! Я вас вітаю! — Весело сказав Максим Валер'янович. — Виявляється, режисерові Євгену Михайловичу ви були до зарізу потрібні. І завтра вже будете зніматися ... Кіно, братці, велика річ!

— Найважливіше з мистецтв! — З гордістю сказав Ява.

— Я так рада за вас! .. — Тонким, тремтячим голосом сказала Валька. Вона заздрила, вона шалено заздрила нам. Ніколи, мабуть, вона не шкодувала так, як сьогодні, що вона — не хлопчисько.

— Нічого, іншим разом будуть потрібні дівчата ... Ось побачиш! — Сказав я тоном, яким говорять з маленькими дітьми або з хворими. Я був великодушний. В душі моїй пурхали метелики ...

Ми повернули ліворуч в маленьку двері й опинилися в величезному темному залі. Ми довго петляли майже навмання серед якихось перегородок і споруд, спотикаючись об товсті гумові кабелі. Нарешті вийшли на яскраво освітлену площадку ... Ух ти! На майданчику стояв літак! .. Тобто не весь літак, а частина літака. Передній салон розрізаного вздовж "ТУ-104" ... Але все, як у справжньому літаку: і крісла, і ілюмінатори, і все-все (я ж літав, знаю). Зйомка ще не почалася, і пасажери, і стюардеса, і пілоти спокійно походили вздовж майданчика. Біля величезних прожекторів на підставках метушилися люди в спецівках. А по рейках, що тяглися вздовж літака, хлопець у картатій сорочці повільно рухав візок, на якій стояв кіноапарат. До апарату припав чоловік у чорному халаті.

— Виключити четвертий! — Крикнув він, як раз коли ми підходили.

Щось клацнуло, і один з прожекторів, що стояв нагорі на якомусь містку, погас ...

Ох як тут цікаво! Та ще й літак! (Начебто на студії знали, що я майбутній льотчик.) І мене охопила хвиля бурхливої радості ... Все тут було таким незвичайним і святковим, що відчували ми себе прямо як на власних іменинах, коли гості вже зібралися і сідають за стіл. Я не міг встояти на місці від думки, що зараз почнеться найцікавіше — кінозйомка.

— Де Вася? — Крізь зуби процідив "Поцілуйте мене, друзі!". — Знову спізнюється? .. Ну що ж, сядемо і будемо його чекати. — Він різко опустився на стілець, уперся руками в коліна і завмер з кам'яним обличчям.

Але не минуло й хвилини, як на майданчик вибіг з темряви захеканий юнак у формі льотчика:

— Віктор Васильович, вибачте! Вибачте! Годинник ... стали ... Я не винен ... Забув завести ...

"А мої? — Раптом подумав я. — Я ж теж не заводив. А треба регулярно заводити ... Батько он кожен день заводить. А то ще зламаються ... Потрібно завести ... "Я засунув руку в кишеню ...

Мені здалося, що величезний прожектор падає на мене ... Я похитнувся ...

Годині о кишені не було! ..

Глава X. Де годинник? Ми йдемо в лігво ворога.

— Зараз почнеться! Зараз почнеться! — Схвильовано говорить Ява. — А той довгий,

в кашкеті, — вилитий Філіппов ... Скажи!

— Ява ... — кажу я мертвим і якимось далеким-далеким, наче з іншої планети, голосом.

— А може, це справжній Філіппов ... От було б здорово познайомитися! .. Підійти і сказати: "Здрасте, а ми завтра теж знімаємося ... хочемо порадитися".

— Ява!

— Хлопці від заздрості так і лопнуть! — Захлинається Ява. — Ось випало щастя-то! Ось випало ...

— Ява ...

— Я ж тобі казав, що ми будемо артистами ... А ти — "льотчиком, льотчиком" ... Як папуга ...

Я хапаю його за руку і силою тягну у темряву за перегородку.

— Що таке? — Намагається вирватися він.

— Годинник ...

— А?

— Нема ...

— Що?

— Часов немає ...

— А де?

— Так були в ... кишені. І ... і ... нема. — Я вивернув кишеню, хоча в темряві він все одно б нічого не побачив. Ява мовчить, вражений.

— А зараз після зйомок знайдуть хазяїна і ... — в розпачі кажу я.

— Це під час бійки! Точно! Коли ви по землі каталися, вони і випали! .. Йдемо! Ми ще встигнемо, поки зйомки будуть ...

Я крикнув Вальку.

Він прослизнув між людьми до Вальке, зашепотів їй на вухо. Вона рот бубликом: "Ох", — і вмить вони обидва вже були біля мене. Ми почали обережно, щоб не привертати уваги, пробиратися до виходу. На знімальному майданчику панувала така метушня, що було не до нас. Тільки якась огрядна жінка в білому халаті помітила наші маневри. Але вона зрозуміла їх по-своєму. Нахилившись до нас, вона тихо сказала:

— Друга двері наліво — жіноча ... Третя — чоловіча.

Ми зніяковіли, але пояснювати нічого не стали.

... Ніколи в житті я так не поспішав. Здавалося, що я роздвоївся: перше "Я" рвалося вперед, а друге "Я" ніяк не могло встигнути за першим.

В метро по ескалатору вниз ми котилися горохом, незважаючи на гучне застереження радіотеті: "Бігти по ескалатору забороняється!" А потім на "Арсенальній" — вгору, аж серце з грудей вискакувало.

І на двадцятому тролейбусі хотілося вистрибнути і випередити його: так він, здавалося, повільно йде ...

А по горі мимо церкви Різдва Богородиці бігли так, що п'яти стосувалися потилиці.

Нарешті ... От воно ... Ось це прокляте місце! .. Всі троє ми кинулися на коліна і

почали повзати на четвереньках. Колючий дереза дряпала щоки, лізла в очі, заплутувалася в волосі ... Часів не було ... Ви можете сміятися, але я навіть водив над землею вухом, сподіваючись почути цокання (так сапери водять міношукачем). Цокання не було. Мені тільки здалося, що я чую, як тяжко б'ється піді мною гігантське серце землі. Це глухо билось у мене в грудях моє власне серце.

— Ось тут ти йому дав підніжку ... — бурмотів, повзаючи, Ява. — Ось тут ви котилися ... Тут ти сидів на ньому ... Ось тут тебе з нього стягли ...

Я раптом сів на землю, відчувши, як все тіло моє стало безсилим і млявим.

— Ява, — тихо сказав я, — вони витягли їх з кишені. Коли стягували мене за штани ... Точно ... Я навіть відчув тоді чийось руку в кишені. Але я нічого такого тоді не подумав ...

Ява і Валька теж сіли на землю. Ми сиділи і мовчки переглядалися ... Час від часу не легше! Якщо до сьогоднішнього дня я був, як то кажуть, умовним злодієм (так як годин-таки не крав, хотів повернути і, головне, міг повернути), то тепер усе було набагато складніше — я не міг повернути годинник. Адже ось: крав не крав, а через мене годинника не стало, і за всіма законами я за них відповідаю! За всіма законами я — злодій!

— Ідемо до будки! — Схопилася з землі Валька. Я безнадійно зітхнув і з гірким жалем подивився на неї: і що вона говорить? Ну ми підемо, ну ми скажемо:

"Віддай!", А він тільки хмикнет глузливо: "Знати нічого не знаю!" Піди доведи, що вони взяли! Вона хоче, щоб мій заклятий ворог, з яким я сьогодні так бився і якого я, по совісті сказати, переміг, був до мене добрим і чуйним. Ось дивна!

— Ідемо до будки! — Твердо повторила Валька. — Якщо не хочете, я одна піду!

— Та що там одна ... — буркнув Ява, піднімаючись і кидаючи погляд у мій бік: — Йдемо ...

— А-а ... — безнадійно махнув я рукою, але теж піднявся (ще, чого доброго, подумують, що я боюся!).

Ми йшли стежкою один за одним: попереду Валька (вона найбільше вірила в успіх справи), потім Ява (він намагався вірити — заради Вальки), а за ним вже я (який зовсім не вірив).

Ми йшли в лігво ворога ... Я відчував себе розвідником, якого закидають у німецько-фашистський тил. Я не боявся, ні, просто не дуже хотілося даремно отримувати ляпаси.

— А де він зараз? Ти знаєш? — Запитав Ява у Вальки.

— Напевно, за сараями — там у них штаб ... Або на майданчику — у футбол грають ... Або дома. Я знаю, де він живе, — впевнено сказала Валька, В "штабі" за сараями жодного "воїна" не було ... На майданчику теж.

— Пішли додому до нього! Скажімо матері, що ми в міліцію заявимо, і взагалі ... За це і в колонію відправити можуть! — З жаром сказала Валька.

— Он він! — Вигукнув раптом Ява.

З парадного, де жила Валька, вийшов Будка. Ми кинулися до нього. А той і не

думав тікати. Мені навіть здалося, що, коли він нас побачив, очі його радісно спалахнули.

— Де годинник? — Підскочила до нього Валька.

— По-перше, де ваше "здрасте"? — З ехидною усмішечкою сказав Будка. — Які ви нечемні, невиховані ... Невже вас мама не вчила, як треба себе вести?

— Ти нам зуби не заговорюй! Де годинник? — Виставивши нижню щелепу, грізно сказав Ява.

— Ой, як страшно! Я почну заїкатися! Не потрібно мене лякати! — Знущався Будка.

— Де годинник?! — Зло повторив Ява.

— Так про які години, вибачте, йде мова? — Невинно закліпав очима Будка.

— Про тих самих, які ви витягли у нього з кишені! — Крикнула Валька, тицьнувши пальцем в мою сторону.

— Позолочені? З чорним циферблатом? Марки "Салют"?

— Так! Так! Так! — Вигукнув я радісно.

— Не бачив, — зітхнув Будка і скрушно похитав головою.

— Ах ти ... гад! — Крикнула Валька,

— Не кричіть на мене ... я нервовий. На мене навіть мама в дитинстві не кричала.

"Так я і знав! Ну що з нього візьмеш?" — Віддай годинник, а то ... — Я затнувся, так як сам не знав, що ж тепер робити.

— Ах, ви хочете, щоб вам їх принесли на блюдечку з блакитною облямівкою? А ключ від квартири вам не потрібний? Де гроші лежать ...

Він, мабуть, начитався "Золотого теляти" Ільфа і Петрова і корчив із себе Остапа Бендера.

— Ну нічого! — Прошипіла Валька. — Не хочеш по-хорошому, ми підемо до твоєї матері ... До міліції підемо ... Усюди! .. Раз ти злодій ... крадеш ... хай тебе в колонію візьмуть! Йдемо! — Кивнула вона нам.

— Ах яка ти швидка! Злодій ... міліція ... колонія ... Ха! Доведи, що ми у вас щось брали! Доведи!

— Доведу!

— Нічого ти не доведеш ... А от якщо б ви не були такими дійшли, я, може, вам і допоміг би ... Адже може виявитися, що я дещо знаю ...

— Що? Що? Що ти знаєш? — Запитали ми, запинаючись.

— По-перше, я точно знаю, що взяв не я. Тому що у мене руки ... хе-хе-хе ... були зайняті ... Скажеш, ні? — Посміхнувся він, дивлячись на мене.

— Ну? — Сказав я, червоніючи (я згадав, як він тюка мене головою об землю, — руки, бач, у нього були зайняті!).

— Але я знаю, хто взяв. Один малий ... Він не з наших. Випадково тоді був. Це, знаєте, чувак правильний ... строк уже мав ... в тюрязі сидів ... Так що ...

Я не знав, що таке "чувак" і що таке "термін", але я зрозумів: справи кепські, якщо Будка НЕ бреше, годинник потрапили в руки справжнього злодія.

— Ну? — З нетерпінням запитав я, відчуючи в грудях противний холодок.

— Що ти нукай? Це такий чувак, що твої годинники передавали тобі привіт!

Але наші хлопці поважають кримінальний кодекс ... Кусошніков ми самі не любимо. І раз вже це сталося на нашій території, ми вирішили втрутитися ... Але це справа не проста: чувак уже кудись поцупив твої боки (години тобто) ... І треба серйозно поговорити ... Коротше, я вас навіть шукав ... і ось тільки що був у неї. — Він кивнув на Вальку.

— Ну? — (Що ж я ще міг сказати?)

— Усі наші сьогодні будуть на стадіоні. Сьогодні ж матч з "Торпедо". Так от, ми будемо чекати вас за півгодини до початку на перехресті Червоноармійської та Жилинської, біля Музкомедії ... Два зайвих квитки для вас є. А зараз я поспішаю ... Чао! — І він побіг до воріт.

Ми переглянулись. Все це було несподівано і дивно. Ми чекали всього, чого завгодно, але тільки не цього ... Будка і його компанія в ролі шляхетних лицарів, борців за справедливість?! Все це було дуже схоже на обман. Але для чого їм нас дурити? Адже справді, довести, що вони взяли годинник, ми не могли. І вони мали повну можливість їх привласнити. Тепер же ми можемо вільно заявити в міліцію, раз вони самі сказали ... Значить, Будка правда хоче нам допомогти?

На терміновій нараді, яку ми провели у дворі, було вирішено, що я і Ява йдемо на зустріч з ворогами до Муз-комедії, а Валька біжить на студію і пояснює все Максиму Валер'янович, — адже він навіть не знає, куди ми поділися. Після цього ми з Явою поїхали додому — до матчу залишалося ще багато часу і можна було пообідати.

Дядя зустрів нас веселим вигуком:

— Хлопці, тримайтеся, зараз я вам скажу одну річ! — Він саяв. — Як ви думаєте, куди ми сьогодні йдемо? Не знаєте? Так я вам скажу — на фут-бол!

"Динамо" (Київ) — "Торпедо" (Москва). Найважливіший матч сезону! Вирішується доля першості країни! Я бачу, ви розгубилися ... Ще б пак! У своїй Васюківці ви ніколи такого в житті не побачите ... Чи, може, ви незадоволені? А? Може, не хочете йти на стадіон? А?

— Це для тебе, вболівальника, подія! А вони нормальні люди, — подала голос з кухні тітка. — Вірно я кажу?

— Нормальна людина не може не любити футбол! — Відрізав дядько.

— Звичайно, ми з радістю ... Футбол! Ну так! А як же! — Нарешті промовив я, отямившись.

— Сектор "А"! Кращі місця! — Сказав з гордістю дядько, виймаючи з кишені квитки.

— Ого! — Радісно сказав я.

... І до обіду, і під час обіду, і після обіду я ламав голову, як зробити, щоб квитки на футбол у нас були, а дядька не було. Наскільки квитки нам були потрібні (щоб не залежати від ворогів), настільки дядько був нам не потрібен — він міг все тільки зіпсувати.

Я довго крутився біля дядька, як муха навколо меду. Нарешті наважився:

- Дядьку, ви, будь ласка, дайте нам квитки, ми раніше підемо ...
- А чому не разом? — Здивувався дядько.
- Так ... нас чекають ... — І я зам'явся, втупившись очима в підлогу.

Дядя окинув нас лукавим поглядом, посміхнувся і підморгнув:

- Та-ак ... Ясно. А не рано ви, хлопці, почали ... А? Ми дипломатично промовчали.
- Що ж ... прекрасно. Нате квитки ... Тільки дивіться ... там таке коїться ...

Глава XI. "Динамо" (Київ) — "Торпедо" (Москва).

Тролейбус уже рушав. І тільки ми вскочили, як двері за нами грюкнули і він поїхав. Людей було повнісінько. Ми стояли на нижній сходинці, уткнувшись носами у чийсь брезентові брюки. Щоб відвернути свої носи, ми притиснулася спинами до дверей. Але тут десь вгорі почулося сказане в мікрофон: "Вулиця Івана Кудрі". Тролейбус зупинився. Двері відкрилися, і ми вже думали, що зараз випадемо. АН немає! Зовні так піднатиснули, що ми були підняті і втиснуті в глиб тролейбуса. Затиснуті людьми, ми висіли, не торкаючись ногами підлоги. Ой-ой-ой! .. Ай-ай-ай! .. Краще пішки ходити, ніж так їздити!

Весела кондукторка, що вместилася десь під стелею тролейбуса, весь час вигукувала:

— Хто забув узяти квиточки? Я до ваших послуг! Я ось тут. Будьте добреньким, зверніть на мене увагу. Молодий чоловік у береті, не відвертайтеся! Я буду ображатися! А ви, чоловік, поступилися б старенькій містечко ... Хто ще забув узяти квиточки? Будьте добреньким! Сьогодні квитки коштують ой як дешево! Всього чотири копійки ... Будьте добреньким! ..

Ми намагалися не дивитися на кондукторку. Нам зовсім не хотілося їхати без квитків, але для цього нам потрібно було взяти гроші в зуби ще до посадки. А зараз лізти за ними в кишеню і думати було нічого. Куди там! І рукою ворохнутися не зможеш. Так і їхали ми "зайцями" мимоволі ...

Незважаючи на тісноту, настрої у людей було радісне. Вони весь час весело перемовлялися з кондукторці і між собою. По окремих вигуків, таким, як: "Ух і програші ми сьогодні торпедівцям!", "Дивись, щоб нам не наклав", "А я вам кажу: Борілевіч не менше трьох штук заб'є!" — Ми зрозуміли, що більшість пасажирів їхало на футбол.

На передостанній зупинці біля Жовтневої лікарні нас винесли з тролейбуса, і ми опинилися в бурхливому людському потоці, який тек мимо Палацу спорту до Центрального стадіону.

Несподівано чоловік, який йшов перед нами, метнувся в сторону до воріт, де юрмилася якась група людей. Штовхаючи один одного, вони схилилися над кимось. Спершу здалося, що когось б'ють. Але коли ми пробілися туди, то побачили, що в центрі стоїть бабуся і торгує насінням. Вона дуже поспішала, насипала неповні склянки і весь час злодійкувато оглядалася. Потім раптом підхопила свою кошик і задріботала по вулиці. А всі, хто був навколо неї, як бджолиний рій, не розпадаючись, перекотилися за нею слідом в іншу підвороттє. Ми переглянулися: що за дивина?!

(Тільки потім вже дядько пояснив, у чому справа. Виявилося, що без насіння кияни футболу собі не уявляють, хоча у звичайні дні насіння майже не лузають. А в день футбольного матчу за 2:00 вболівальники вилузгивають цілі вагони соняшників. І дуже засмічують стадіон. Тому міліція не дозволяє продавати насіння біля стадіону. А торговки з усіх київських базарів збираються до стадіону нелегально і в під'їздах і підворіттях торгують своїм недозволеним товаром. Вони добре вивчили календар ігор і не пропускають жодної. А деякі бабусі навіть заклали вболівальниць. Розпродавши насіння, вони йдуть з порожніми кошиками на стадіон і там хрипкими, базарними голосами кричать на футболістів.)

Пробираючись до Музкомедії, ми не переставали дивуватися, чого це люди влаштували таку купу малу так рано — ще цілих сорок хвилин до початку. А всі біжать і штовхаються, неначе вже почалося!

Ми думали, що нам доведеться чекати Будку і його братію. Ми трохи перестаралися і прийшли на десять хвилин раніше. Але раптом я почув над самим вухом пронизливий свист і голос Будки:

— Вони вже тут!

І в ту ж мить нас оточила знайома ватага хлопців. Але тепер на їхніх обличчях не було загрози, а тільки цікавість.

— Так, — заклопотано промовив Будка, риючись в кишені. — Ось вам квитки ... Ні, немає, грошей не треба, ми пригощаємо. — І він застережливо виставив вперед руку, хоча ми зовсім не збиралися давати йому грошей. Напевно, ці слова були заздалегідь обдумані і розраховані, як жест благородства.

— Спасибі, — з підкресленою ввічливістю сказав я, — але квитки у нас є, — і витягнув з кишені квитки.

У компанії хтось хихикнув. Будка зіщулився, але, видно, вирішив не здаватися.

— А ну покажи! Може, якісь вхідні ... Гм ... Сектор "А"! Ну, тоді звичайно ... Нам ще краще, ми їх зараз заженемо в момент! — І він несподівано голосно крикнув: — Кому квитки?!

Мить — і Будка зник з наших очей: десятки спраглих навалилися на нього. Це були ті нещасні, з засмученими особами, яких ми зустрічали на кожному кроці на шляху до стадіону. Всі вони жалібно запитували, як старці:

— Ні зайвого квитка?

— Ні зайвого?

— У кого зайвий квиток?

Ті, хто мав квитки, гордо і незалежно проходили повз них, штовхаючи і наступаючи їм на ноги.

... Через півхвилини ми нарешті знову побачили Будку — він був такий скуйовджений, наче його били.

— Продавати квитки на футбол — все одно що під трамвай кидатися, — криво посміхаючись, сказав він і махнув рукою. — Йдемо на стадіон! А то ще й на свої місця не потрапимо.

— А коли ж ... про ту справу поговорити? — Запитав я.

— Потім, потім! Після матчу. Зустрінемося на цьому місці ...

Сперечатися було марно.

Напевно, легше перейти кордон небудь маленької країни, ніж без квитка потрапити на стадіон в Києві. Разів п'ять перевіряли у нас квитки, поки ми дісталися до нашого сектора "А" ...

Коли ми сіли, на поле футболісти вже стукали м'ячі. Але ми знали, що це ще не гра, а тільки розминка. М'ячів було багато, на кожного футболіста не менше ніж по одному, і бідні воротарі метушилися в воротах, як миші, загнані в кут, раз у раз пропускаючи "штуки".

Прийшов дядько (відразу стало тісно), хитро глянув на нас і хитро підморгнув. Ми для порядку опустили очі — хай думає що хоче.

Розминка скінчилася, поле спорожніло. Минуло ще кілька хвилин, і на поле вийшли троє: один в середині з м'ячем і двоє з боків з прапорцями — судді.

Поставив головний суддя м'яч на середину поля, засвистів.

З-під центральної трибуни вибігли команди. Вишикувалися, привітали один одного. Потім з публіки раптом вибігли на поле якісь люди з букетами квітів — вручати футболістам. А ті покидали букети фотокореспондентам, які сиділи на лавці (і навіщо тоді було вручати?). Але ось суддя ще раз свиснув — гра почалася.

— У-У-У-У-У!

— А-а-а-а-а!

— Канева давай, Канева! ..

— А-а-а-а!

— Срібло давай! Давай Сребро! ..

— О-о-о-о-о!

— Базилію передай! Передай Базилію-у-у!

— У-у-у-у-у-у!

— Дай Бібі! Бібі дай!

— А-а-а-а-ай!

Величезне корито стадіону вирує, як киплячий котел ... І здається, що пар здіймається вгору і збирається там в хмаринки.

... Біля нас сидів не те професор університету, не то артист цирку. З одного боку, він був дуже схожий на професора — інтелігентне обличчя, окуляри, борідка, портфель під пахвою. А з іншого боку ... ну абсолютний циркач! Весь час підскакував, бекав, свистав, іржав, як жеребець. А коли кияни забили гол, він підкинув свій портфель трохи не під хмари, а потім спіймав його однією рукою. Та так і не кожен циркач зможе! І не змовкав професор-циркач ні на мить. Коли-небудь футболіст з м'ячем проривався вперед, він підганяв його пронизливим:

— Пішов-пішов-пішов-пішов! — І верещав таким страшним голосом, яким навіть "караул" кричати соромно.

Верещав до тих пір, поки у футболіста не відбирали м'яч. Тоді він з досадою махав

рукою і кричав:

— Так і знав! Передавати треба! Базилевичу треба було передати! .. — І тут же переносив увагу на іншого футболіста: — Ну ти дивись! Ну просто пасеться! .. Бігати треба, бігати! Ти ж футболіст, а не корова!

Неначе бідному захеканого, засмикані футболісту і секунду перепочити не можна! Такий безсердечний уболівальник!

Поруч з ним сиділа жінка — напевно, його дружина, — товста, в саморобній капелюсі з газети. Вона переживала мовчки, але так тяжко і шумно дихала, що свіжого повітря над стадіоном, здавалося, стає все менше і менше. Професор-циркач раз у раз заспокоював її:

— Рибонька, не хвилюйся! Не хвилюйся, рибка! Все буде добре. Наші виграють.

Ява підморгнув мені і тихенько сказав:

— Якщо б цю "рибонька" в воду кинути, от би звук був, ось плескоту було б!

Я уявив собі це і посміхнувся:

— Да-а ...

Але і професор-циркач і "рибонька" недовго залучали нашу увагу. На полі було так цікаво, що ми забули про все на світі. Ми вже не були Павлушею і Явою, у яких свої характери, смаки, інтереси. Ми були якоюсь маленькою частинкою величезного істоти, яке називалося "стадіон" і яке трясло як у лихоманці.

І коли суддя несправедливо, як вважав за стадіон, не присудив одинадцятиметровий у ворота торпедівцям (а "рука" точно була!), Ми разом з усіма завили, загорланив, надриваючи животи:

— Суддю на мило! Суддю на мило! ..

Ну прямо як шкуродери ... І не існувало в ту хвилину на світі нічого, крім одинадцятиметрового удару.

Велика річ — футбол! По-моєму, він міг би навіть бути лікувальним засобом. Наприклад, для лікування нервовохворих. Та й від всяких неприємностей і поганого настрою футбол дуже допомагає. У всякому разі, я на час матчу про всі свої неприємності забув. І згадав тільки тоді, коли матч закінчився. Потрібно було знову звільнитися від дядька.

— Ну, дядьку, ви йдіть додому, а у нас тут ще справи ... — сказав я, наче ми були дорослі, а він дитина.

— Ой, дивіться мені з цими справами! — Сказав дядько. — Рано ви почали женихами. Дивіться, щоб батьки ваших дульціна вуха вам не нарвали.

Але через те, що кияни виграли у торпедівцям (3: 2), дядько був у чудовому настрої і відпустив нас.

На цей раз нам довелося чекати. Хвилин десять, а то й більше. Причому це було зовсім не так легко, як ви думаєте, тому що ми не просто чекали, а ... боролися. Весь час боролися з нестримним людським потоком, який намагався змити нас і виплеснути кудись на Бессарабку або навіть на площу Калініна. І це вимагало страшних зусиль. Нарешті здалися хлопці.

— Йдемо! — Скомандував Будка.

І ми, з полегшенням зітхнувши, попливли за течією.

— Ну? — Нетерпляче запитав я, підрулюючи до будки.

— Потім! Тут не місце ... От уже тягне гуму!

Ми впливли на Бессарабку і пірнули в якийсь прохідний двір, який вів на Печерськ. І тут, в темній підворотті, Будка спинився.

— Значить, так, — сказав він тихим, конспіративним голосом, озираючись по сторонах. — У нас була розмова з цим чуваком. Ми ледь умовили його. Ось хлопці скажуть ...

— Так, ага, ага! — Вроздріб, але твердо підтакнув хлопці.

— Він погодився віддати годинник, — продовжував Будка. — Але ... тільки вночі. Причому сьогодні. Завтра буде пізно. Тому що вранці він чеше з Києва — його шукає міліція ...

— Ну? — У мене стислося серце.

— Залізо! Годинник у нього в схованці ... в печері ... біля Лаври. Днем туди не можна — проженуть ... Так от, домовилися зустрітися опівночі біля церкви Різдва Богородиці, а точніше, біля могили Кайсарова. Знаєте?

Ми з Явою презирнулися. Обдурити, чи що, хочуть? Невже обдурити? Але навіщо?! А хоч би просто так ... Що ж робити? А що тут зробиш!

— Боїтеся? — Зневажливо примружився Будка. — Ну, якщо боїтеся, як хочете. Годинники ваші, а не наші ... Одні ми, звичайно, не підемо, нам-то що ...

— Гаразд, — сказав я. — Ми прийдемо. Якщо б це були мої власні годинник, я б ще подумав, йти чи ні. Але ви ж самі знаєте, що це за годинник!

— До зустрічі, — весело сказав Будка. — Тільки не проспійте!

Глава XII. Козацькому роду нема переводу. Кошовий Карафолька. Лист запорожців. Ніч на кладовищі (спогади).

Вечір. Одинадцята година. Ми лежимо на широченною, як Хрещатик, тахті у відкритій двері балкона.

Лежимо тихо, не рухаючись — робимо вигляд, що спимо. Чекаємо, коли заснуть дядько і тітка, щоб можна було потихеньку втекти.

Ні, мабуть, більш важкого очікування, ніж ось таке, коли лежиш без сну, нерухомо і чекаєш. Та ще чекаєш, не знаючи, що тебе чекає. Коли тобі потрібно опівночі йти кудись у страшну темінь до могил ...

В голову лізуть набридливо всякі страхи і спогади.

Спогади! Я, звичайно, не Вольф Мессінг, я не можу читати чужі думки на відстані, але, навіть не дивлячись на Яву, який лежить поруч зі мною, я готовий заприсягтися, що він згадує зараз те ж саме, що і я ... Упевнений на все сто відсотків! Він просто не може зараз згадувати щось інше ... То було теж вночі і теж серед могил ... І точно так же пересихало в горлі, і стискалося серце, і німіли ноги.

***

... Це було в минулому році, у вересні, якраз після "Робінзонський" історії.

Несподівано до нас у село приїхали археологи. Ціла експедиція з кількох людей. Вірніше, не зовсім несподівано ... Двох з цієї експедиції ми добре знали. Це були мисливці з Києва, які щороку приїжджали до нас на полювання та на риболовлю, їм-то ми і ловили коників. З ними ми завжди трималися трошки зверхньо і насмішкувато, як з усіма міськими, хто так непристосований відчуває себе на селі. Ми сміялися, коли вони насилу піднімалися на зорі на полювання, коли перекидалися на наших човнах у плавнях, коли невміло, раничи до крові руки, вони чистили рибу. І ми не могли собі уявити, що вони так багато цікавого знають.

Адже ось як буває ... Їздили вони до нас на полювання і не думали ні про які розкопки, ні про яку своєї археології, просто відпочивали, і все. Але от якось увечері, сидячи біля багаття за кулешем, розговорилися з нашими мисливцями — дідом Варава і дідом Саливонів — про археологію. І відразу забули і про куліш, і про полювання, і про все на світі ... На наступний же день поїхали до Києва (хоч обидва були у відпустці і збиралися полювати цілий місяць). І ось нагрянули до нас з експедицією ...

Виявилося, що край наш історичний і село теж саме що ні на є історичне і жахливо древнє. Що воно давнє, ми і так знали, але те, що історичне, якось не замислювалися. А виявляється, Васюківка наша лежала не тільки на знаменитому шляху "із варяг у греки", за який ми отримували двійки в школі, але ще й перебувала на самому перехресті походів славних запорожців.

І під старим дубом, під тим самим, що за околицею Васюківки, зупинялися перепочити в холодочку і Володимир Мономах, і цариця Ольга, і Богдан Хмельницький ...

Роззявивши роти, слухали ми розповіді археологів про Запорізьку Січ, про легендарного ватажка козацького Івана Сірка, якого п'ятнадцять разів обирали кошовим отаманом, чого не заслужив ніхто в історії Запорізької Січі, і якого вороги боялися "більше вогню, більше бурі, більше кінця світу"; про останньому кошовому Запорізької Січі Петру Калнишевському, якого цариця Катерина II заслала до Соловецького монастиря, де він просидів в сирій, холодній ямі цілих двадцять п'ять років, але не скорився, не відрікся від козацтва і, незважаючи на нелюдські муки, прожив на світі сто дванадцять років — такий був богатир.

Ми ловили кожне слово ... Ось це так! Ось які були наші предки!

В той же день експедиція початку розкопувати козацький курган в степу, кілометри за два від села. І звичайно ж, ми, хлопчаки, до темряви пропадали там, на розкопках і коли археологи відкопали козацьку зброю (шаблю, пістолети), та ще й грановану пляшку з-під оковитої [4] (хоч і порожню), та ще дерев'яну колицу, на якій перлами було викладено вислів: "Козацька люлька — добра думка ..." — ми трохи не попадали в яму. Це було незабутнє видовище! Археологи спершу обережно копали заступами, потім розгрібали землю руками, а потім, намагаючись щось, вже зовсім не дихаючи, розчищали спеціальними щіточками ... Ми дивилися як зачаровані. Із землі з'являлися речі, які пролежали в ній більше трьохсот років.

Археологи сказали, що в кургані був похований якийсь славний запорожець з

війська Івана Сірка, так як саме тут розбивав свій табір Сірко, коли повертався з Криму, розгромивши кримського хана у Сиваша. І, видно, якраз тут помер від ран один з його товаришів. Тут його і поховали. А за звичаями запорізьким клали в могилу козака зброю його, люльку і обов'язково пляшку горілки, щоб і на тому світі було йому весело.

Ми довго роздивлялися ці речі, особливо пістолети і шаблю, піхви якої були оброблені сріблом, а рукоятка зі слонової кістки.

Ява зітхнув і прошепотів мені на вухо:

— От якщо б знати ... Ми б самі могли відкопати!

Крім кургану, експедиція вела ще розкопки у дуба. Правда, викопали тільки один іржавий кухоль [5] з кришкою, але сказали, що це кухоль мало не самого Івана Сірка.

Потім археологи ходили по селу, подовгу розмовляли з найстарішими нашими дідами і бабками — цікавилися легендами, переказами, а також нащадками козаків-запорожців. Особливо довгою була бесіда зі стосемілетней бабусею Тріндічкою.

— Скажіть, бабусю, будьте добреньким, ким були ваші батько і дід? — Ласкаво питав її низькорослий товстун археолог Сидоренко (той самий, що одного разу втопив у плавнях рушницю).

— Ага ... були, синку, були ... — радісно кивала Тріндічка.

— Ким же вони, бабусю, були?

— Ага, — кивала Тріндічка.

— Чи, може, просто мужичка, гречкосіями?

— Ага, — кивала Тріндічка.

— Гречкосіями? — Розчаровано перепитував Сидоренко.

— Сіяли гречку, сіяли ... — радісно кивала Тріндічка. — І просо, і овес ... А під віконцем хати мак ...

Так нічого від бабки і не домоглися.

Дуже цікавилася експедиція також найстарішими на селі хатами — тими, що під солом'яною стріхою, що в саму землю вросли і мохом взялися. Їх було вже небагато, і археологи кожну з них облазили згори донизу, в усі закутки заглянули. І тут трапилася неприємність, для нас несподівана. Оглядаючи хату, де живе Карафолька, Сидоренко раптом підняв такий радісний гвалт, ніби знайшов золото. На стельовій балці, під шаром побілки, він виявив напис: "Цю хату поставив в 1748 році 10 квітня козак Тітаровського куреня Гаврило Карафолька".

— Дивіться, дивіться! — Захоплено кричав Сидоренко. — Це ж історія!

Це ж архітектурний пам'ятник ... Бережіть, люди добрі, бережіть цю хату ... З сьогоднішнього дня ми беремо її на облік ... Це ж така рідкість ...

Вся сім'я Карафолька була приємно здивована — вони самі не знали, в який знаменитій хаті живуть. В той же день з'ясувалося, що і дід Саливон — праправнук запорізького сотника, і голова колгоспу Іван Іванович Шапка — нащадок запорожців, і вчителька Галина Сидорівна козацького роду.

У нас завжди поважали людей похилого віку, але такого успіху вони не мали

ніколи. Цілими днями старі не закривали рота — згадували. Дідів і прадідів, бабусь і прабабусь ... І якщо послухати, так всі ці бабусі, як правило, були незвичайні красуні, а діди такі силачі, що ой-ой-ой (один бика колись поборов, інший підводу з картоплею підняв, третій дуб із землі вивернув). Плюгавий, кволих, кривих, горбатих предків не було ні в кого.

Різниця тільки в тому, що одні красуні і силачі були козацького роду, інші — мужицького. І тут нічого не поробиш. Предків не вибирають і не замовляють. Кузьма Барило був козацького роду, Вася Деркач — козацького, Гребенючка — козацького. А ми ... Особливо ми не могли пережити, що Стьопа Карафолька, староста класу, відмінник і взагалі позитивний тип, якого нам щодня ставили в приклад і якого ми через це терпіти не могли, — Стьопа Карафолька, в кому не було ні на гріш нічого козацького, був прямий і безпосередній нащадок славного запорожця. А ми ... У мене ще хоч був десь далеко по материнській лінії якийсь козак-бродяга, а у Яви — нікогісінько, одні тільки ... гречкосії!

— Діду, невже у нас в роду так і не було ні одного запорожця? — З надією допитувався Ява у свого діда Варави.

— Не ... щось не пригадую.

— Ось ще! — Сердито відвертався Ява (наче дід був винен).

— Дурень ти, — спокійно говорив дід. — Та що там твої козаки без гречкосіїв коштували б ... Хто б їх годував? З голоду повмирали б ... А коли земля наша була в біді, то не лише козаки, але й гречкосії йшли її захищати. Брили коси, брали вила і не гірше козаків били ворога.

Але на Яву дідова агітація не діяла. Бурмочучи:

"Да-а ... не могли вже на бабусі з козацького роду одружитися ..." — похмурий Ява йшов геть.

— І все їм нове, нову потрібно! Не могли ще трохи у старій хаті пожити, — крізь зуби цідив Ява, з ненавистю дивлячись на новісінький свого дому під залізним дахом. — Може, і у нас на стелі небудь було написано ... Дід же старий: багато знає, а ще більше забув ...

Ява не міг примиритися. Ява страждав. Тим більше, що Карафолька ходив зачепивши ніс і тільки плював крізь зуби в нашу сторону (словами зачепити боявся, бо знав, що ми, незважаючи на предка, показали б йому де раки зимують).

І все ж його задертий ніс і цірканье крізь зуби ще можна було б пережити. Але він допік нас іншим. Він влаштував на вигоні "Запорізьку Січ" ... Військо було набрано лише з "нащадків". І кошовим одноголосно обрали Карафолька.

У вишитій сорочці, в широченних червоних шароварах, в яких його брат танцював колись у самодіяльності, насунувши дідівську папаху, яка валялася до того в курнику і була такою старою, що навіть кури неслися в ній без особливого задоволення, гарцював Карафолька перед своїм військом. Водив його в походи, влаштовував гульбища і козацькі молодецькі забави.

Ми сиділи в куцах і слухали, як лунав над вигоном лихий запорізький наспів:

Ой пан иль пропав — двом смертям не бувати,

Гей ви, хлопці, на коней!

В жаркому справі побувати, славу здобувати!

Ми скреготали зубами. Ми ніколи не відчували себе такими самотніми, ображеними і нещасними. Ми, як раз ми-то, за своєю видали і повинні були бути кошовим отаманом ... Ми, а не приблизний Карафолька. Ех, залімоніть б йому зараз у носа його задертий! ..

І що б таке йому підлаштувати, чим би підколупнути?

— Слухай, Ява, — пронизало мене раптом. — Ти пам'ятаєш "Лист запорожців турецькому султану"?

— А? Ну і що?

— Напишемо їм такий же лист.

— Як? Вони ж самі запорожці.

— Які вони до біса запорожці! Хіба вони справжні? Як би не так!

Самозванці. Подумаєш, предки! .. Так і напишемо: предки ваші молодці, а ви чорт ті хто ... Сам лист запорожців у мене вдома є, в книжці "Україні сміється". Переробимо, і буде — во!

— Йдемо!

Ми взяли у мене книжку і пішли до Яви. У нього над столом якраз висіла картина Репіна "Запорожці". Сівши під картиною і дивлячись на те, як весело запорожці писали листа султану, ми почали своє. Це була каторжна робота.

І ось нарешті після довгих мук народилося на світ "Лист справжніх запорожців самозванцю лжекошовому, миршавий відмінникові Карафолька і його задрипанном війську":

Ти — шайтан безглуздий, проклятого чорта брат і товариш і самого Люцифера секретар! Який ти в чорта лицар? Який ти запорожець, та ще й кошовий?

Слинько ти шепелявий! Дірка від бублика! Репей з хвоста собачого! Латка на драних штанах, шматок відмінника недогризений! Твого шолудивого війська ми не боїмося, землею і водою будемо битися з тобою! Чи не козаком тобі називатися, а в ляльки з бесштанними гратися! Чи не стоїш ти доброго слова, нехай сжує тебе руда корова! І в голові у тебе не мізки, а полова, опудало ти городнє! Ось як ми тобі видаємо, миршавий! І за це поцілуй нас у брудні, потріскані п'яти, адже брати твої — поросятки!

Ось-ось-о!

Ми написали все це великими літерами на півметровому шматку шпалер, що залишилися після будівництва нової хати. До шпалерам на товстій мотузці замість печатки причепили суху коров'ячу лепеху. Вийшло, на наш погляд, дуже здорово.

Виробляючи губами: "Трум-тум-ту-ру-рум-тум-тум-тум!" — Вирушили на вигін і урочисто вручили Карафолька "пергамент".

Ми були впевнені, що після нашого листа авторитет Карафолька впаде й загуркоче, як порожнє відро.

Але в той же день ми отримали дуже стримане і ввічливе лист-відповідь:

Дорогі друзі!

Ви лається дуже міцне, але це тільки тому, що ви не козацького роду і вам прикро. Ми чудово це розуміємо. Ми з задоволенням прочитали ваш лист і навіть згодні прийняти вас у свій запорізьке військо писарями, хоч у вас і двійки з мови.

Між іншим, "недогризенний" пишеться з двома "н", а "драний", навпаки, з одним (див. правило в підручнику граматики, стор 24, 23).

З привітом.

За дорученням славного війська запорізького

Кошовий Стьопа Карафолька.

Це було гірше, ніж якби він кожного з нас при всіх поклав на лопатки.

Ми не дивилися один одному в очі. Такого важкого ураження ми ще не переживали. Ніколи ми ще не виглядали так жалко перед товариством васюковських хлопців. Потрібно було щось робити. Адже ще трохи — і навіть сопливі первякі будуть витирати руки об наші голови.

— От якщо б нам справжню козацьку шаблю ... — зітхнув я, — або пістолет, як ті, що археологи викопали ... Полетів би Карафолька з кошових тут же!

— Точно! — Стрепенувся Ява. — Шаблю ... або пістолет! От було б ... Сила!

Зі справжнім козацьким зброєю кого хочеш кошовим оберуть ...

— Де ж його взяти? — Безнадійно запитав я.

— Викопати! — Примружився раптом Ява.

— Де? Так воно тобі і лежить під землею ... Один козацький курган біля села був, та й той вже — фіть!

— А на цвинтарі?

— Ти що?! Бррр ...

— Голова! Хіба я кажу — свіжі могили розкопувати? Теж мені! Знаєш старі могили з краю, по-над шляхом? Без хрестів, ледь помітні в траві. Скільки їм років? Двісті, а то і більше ... Мені ще дід Саливон якось говорив, що там його прадід похований ... А він хто такий був? Козак, запорожець. А як запорожців ховали? Зі зброєю. Ось і усікаємо ...

— Так-то воно так ... А все-таки кладовище ... Мерці ...

— Та які там мерці?! Череп, кілька кісточок — от і все. Ти ж бачив, коли археологи копали. Що там може бути, якщо він двісті років у землі пролежав ... Подивишся, що від тебе залишиться через двісті років ...

— Все-таки ... Навіть череп ... Якось воно ...

— Та ми цей череп і чіпати не будемо, — роздратовано перервав мене Ява. — Шаблю і пістолет акуратненько викопавемо і знову зариемо могилу. Ніхто й не помітить.

— Так, може, хоч діда Саливона запитати?

— А хіба це його власність? Це ж не картоплю на його городі копати ... Та й як ти запитаєш: "Дозвольте вашого прадіда викопати?" Так, чи що?

— А коли ж копати? Днем?

— Ну, вдень, якщо побачать, відразу по шиях надають.

— А коли ж?

— Вночі.

— Так?

— Ти що, боїшся?

— Та ні, але ...

— Ось ти хочеш і сьогодні козацьку зброю мати, і щоб все було, як у магазині.

Боляче хитрий!

— Ну гаразд, — зітхнув я. — Спробуємо.

... Ви бували коли-небудь вночі на кладовище? Якщо не бували, то й не ходите. Страшно ... Так страшно, що серце зупиняється.

Це я тепер кажу, а тоді ... Хіба я міг показати Яві, що я боюся, коли він, чортяка веснянкуватий, вів себе так, ніби не па кладовище вночі йде, а в клуб на кінокомедію.

— Це труси, заячі душі вигадали, що на кладовищі вночі страшно, — весело сказав він. — А па насправді, чого боятися? Живих потрібно боятися, а не мертвих. Мертві тобі вже нічого не роблять. Пам'ятаєш, Том Сойер і Гек Фінн теж ходили вночі на кладовищі ... І нічого.

— Ну вже ... нічого ... — криво посміхнувся я. — Тільки у них на очах індіанець Джо вбив доктора ...

— Ну і що? Подумаєш. Адже не їх же ... — Ява, видно, забув про індіанця. — Скажи краще, що ти просто боїшся.

— Чого ж це мені боятися? — Промовив я, ледве стримуючи тремтіння в голосі. І навіть я згадав про індіанця, про те вбивство?

... Ми пройшли повз крайньої хати і попрямували до кладовища. На тлі туманного неба вимальовувалися хрести. Місяць проглядала крізь хмари, насилу висвітлюючи дорогу. Позаду в темній тиші спало село, навіть собак не було чути. За кладовищем, ліворуч, чорнів лісок, а праворуч голий степ тягнулася до самого горизонту. І ніде ні душі. Здавалося, що у світі тільки ми і цей цвинтар. Пригнувшись, ми стали пробиратися через кладовище, намагаючись не витріщатися по сторонах і не придивлятися до могил. У кожного в руках лопата. Крім того, у мене була ще шевська щітка (замість спеціальної археологічної — де ж нам було взяти її?), А у Яви ліхтарик, той самий, механічний з динамка, що я йому колись подарував.

Тихо перешіптувалася під вітром у височині листя дерев. Деся поскрипувала суха гілка, ніби хтось ходив у темряві по кладовищу і скрипів дерев'яною ногою.

Згадав я раптом, як ховали недавно, влітку, стареньку прабабусю Петі Пашко. У нас на селі вмирили не часто, і, звичайно, всі ми були на похороні. Я добре запам'ятав її обличчя, зморшкувате і ніби з усмішкою.

І уявилося мені, як лежить вона зараз ось тут, зовсім поруч, під землею в труні. Відкриває очі, ворухиться, хоче піднятися. Я десь читав, що іноді помилково ховають тих, хто в летаргічному се, а в могилі "мерці" прокидаються і ... Волосся заворушилося у мене на голові, встали дибки, перехопило подих ... І тут — вжик, вжик! — Немов заскрипіли кістки.

Це Ява ліхтариком.

— Ось тут ... — шепоче, висвітлюючи ледь помітний у високій траві горбок могили.

— Н-не ... н-не вж-жікай ... л-краще вже в темряві копати ...

Ява й сам зрозумів, що цей ліхтарик не для кладовища, — більше не вжікал. Кілька секунд ми мовчки стояли, прислухаючись. Потім взялися за лопати. Одночасно встромили їх у землю, натисли ногою.

І раптом ... Ми так і застигли ... Через могили з темряви на нас дивилися великі зелені очі. Над ними стирчали ... ріжки! А потім (навіть тепер я не можу спокійно це згадувати) звідти долинув нелюдський, несамопитий крик ... Такого крику я не чув ніколи в житті.

У наступну мить ...

— А-а-а!

Я не пригадую, хто з нас перший закричав, але те, що кричали ми обидва, це вже точно.

Ми не бігли, ми летіли, майже не торкаючись ногами землі ... Такої швидкості, мабуть, не знала наша Васюківка за всю свою багатовікову історію. Ми влетіли у двір до Яви (він був ближче) і, замкнувши хвіртку, підперли її поліном.

Можете сміятися, але тої ночі ми спали у собачій будці. Спали, притиснувшись з обох боків до здоровенною вівчарці Рябко. Це була така злюща псина, що могла самого чорта загризти. І як не переконували ми себе вранці, що ми дурні, що це був самий звичайний кіт, що якраз коти іноді і кричать так нестямно, про новий нічному поході не могло бути й мови. Ми потайки позабирали з кладовища свої лопати і нікому ні слова не сказали про наше пригоді.

Скоро почалися дощі, потім зима, і "Запорізька Січ" на вигоні розпалася сама собою. Ми з Явою змайстрували з старого триколісного велосипеда льодовий самокат, і втрачений авторитет повернувся до нас знову.

Але після тієї ночі я сказав собі: "Павлушо, ти ніколи більше не підеш уночі на кладовище. Ти повинен стати льотчиком, і тобі зовсім ні до чого, щоб ти почав сіпатися і заїкатися від страху. Нехай вороги твої туди ходять. Нехай вони смикаються і заїкаються ".

А бачите, не минуло й року, як я знову збираюся вночі на кладовище.

І хоча, як завжди, тільки при одній згадці про ту ніч у мене вже повна пазуха мокрого, слизького, холодного страху, я кажу собі: "Треба йти, Павлушо. Якщо б це потрібно було тобі самому, ти б ні за що не пішов. Але тут справа, ти знаєш, складне. І ти підеш. Тому що повинен повернути годинник господарю за всяку ціну ".

Я чую, як поряд зі мною зітхає Ява. Я знаю — він думає про те ж саме.

Ми лежимо й чекаємо, поки поснуть дядько з тіткою. І хоч двері в їхню кімнату зачинені, ми точно знаємо, що вони ще не сплять. Тому що тихо. А коли вони заснуть, ми одразу почуємо. Та й не тільки ми: в сусідньому будинку почують, адже вікна відкриті. Ви не думайте, я дуже поважаю дядька і тітку. Вони хороші, добрі та сердечні люди. Дядько передовик виробництва (на Дошці пошани висить) і, крім того, майстер спорту. А тітка такі коржики пече — вмерти можна від задоволення! Але що поробиш,

якщо вони ... Ш-ш! Стійте!

Починається! Ось послушайте!

— Хрррр-у-у-у ... Аур-ур-урррр ... Хрррррау ... Ав-ав-ав ... Сь-сь-Сью-у-у ... Хрррря-а-а ...
Хр-хр-хр-ПФУ-у-у ...

Заснули! Здавалося, ніби ми потрапили в пашу до ревучого лева чи тигра. Ось вже хропуть дядько з тіткою, ну й хропуть! Якби хто влаштував змагання у цій справі, вони напевно б стали чемпіонами світу!

Ми встаємо і одягаємося. Тепер хоч з гармати пали — вони не почують ...

Глава XIII. Нічні пригоди. Постріл у печері.

Ми виходимо на балкон. Дістаємо з-під ящика ще вдень заховану вірвовку, прив'язуємо до поруччя. Тільки не думайте, що це ми для якоїсь романтики. Боже борони! Просто ми змушені спуститися з балкона по вірвовці, тому що в двері вийти неможливо — нема кому за нами замкнути.

Та й тітка на ніч ключ до себе в кімнату забирає. Другий поверх — зовсім не високо. А лазимо ми, як мавпи. Ще й вузлів на мотузці понав'язалі, щоб легше було.

Скрізь темно, лише на п'ятому поверсі світяться два вікна, неначе очі самого будинку. Там мелькають постаті і чується музика — мабуть, справляють новосілля (пройшла лише тиждень, як дядько з тіткою переїхали в цей новий будинок біля Печерського мосту). І тому, що десь поруч люди не сплять, а веселяться, нічний нашу подорож здається мені вже не таким страшним і незвичайним.

Додає мені духу ще й те, що в кишені я міцно стискаю пістолет — стартовий пістолет дядька. Після довгих роздумів і вагань ми вирішили його таки взяти на всякий випадок. Але раз вже ми твердо вирішили бути завжди чесними, то написали дядькові листа і поклали його замість пістолета, Ось цей лист:

Дорогий дядя Гриша!

Пробачте і не гнівайтесь, що ми взяли ваш стартовий. Він нам до зарізу потрібний! Ми йдемо на серйозну операцію. Може, і не повернемося. Тоді шукайте наші тіла у підземеллях Лаври. Інакше ми не могли. Справа йде про нашої честі. Ми обов'язково повинні повернути одному чоловікові його річ. Ми не хочемо, щоб нас вважали злодіями.

На всяк випадок прощайте.

Павлуша, Ява.

А костюм мій новий перешліть тоді мамі.

Ява.

А мій велосипед нехай віддадуть двоюрідному братові Володі.

Павлуша.

Що не кажіть, а вночі в Лавру, до могил, де всякі мерці, страшно йти. І так не хочеться віддалятися від цих вікон освітлених, від музики їхній веселій. Але треба поспішати!

Ми сіли в якійсь порожній трамвай, який зі швидкістю, по-моєму, удвічі більшою, ніж вдень, помчав вулицями, весь час тренькая на ходу, як ніби зі страху. Зійшли ми на

площі Слави — там, де вічний вогонь і могила Невідомого солдата. І пішки попрямували до Лаври. Перетнули знайомий Валькін двір, (Знала б вона, що ми зараз тут! Хропе собі, десятий сон бачить!)

Пройшли за флігель і стежкою, що вилася серед чіпкої колючої дерези, почали спускатися до церкви Різдва Богородиці. У грудях стукало все сильніше і сильніше. І що це за властивість таке у темряви — кожен кущик населяти жахливими, дивними істотами, які ворухатся там, готові ось-ось кинуться на вас. Навіть місця, вдень веселі й світлі, здаються вночі страшними й зловісними. А що вже говорити про кладовища, церквах, підземеллях, куди і вдень-то не дуже весело заходити.

Раптово, немов сповіщаючи когось про наш прихід, покотився з неба дзвін. Раз ... Другий ... Третій ... Ми спинилися, вдивляючись в зловісну темряву. Було таке відчуття, що дзвін забиває нам в серце якісь крижані цвяхи. Бомм! .. Бомм! .. Бомм! ..

— Ча ... годинник на Лаврі ... дванадцять б'ють! — Прошепотів Ява.

Ми пішли далі. Ми не змовлялися, але обидва намагалися ступати якомога тихіше, майже беззвучно — ніби хотіли, щоб не почув той, хто підстерігав нас за кожним кущем. По спині і потилиці бігли мурашки, немов чийсь руки тяглися до нас з темряви і лоскотали ззаду. Я намагався не озиратися, щоб раптом не побачити зелені очі.

Коли ми були вже біля самих воріт, в кущах щось зашаруділо, там хтось метнувся і скрикнув. Ми присіли, зачайлися, втягнули голови в плечі. І я так зціпив пістолет, що мало не вистрілив. Добре, що спусковий механізм у цього стартового розрахований на спортсменів і дуже тугий, а то я напевно бабахнув би з переляку у себе в кишені. Пропали б тоді мої нові шевйотовий штани.

Пройшла хвилина. Ніхто не нападав. "Це, напевно, хтось з Будкін друзів", — вирішили ми, підняли голови і розправили плечі.

"Не можна, щоб вони вирішили, що ми боїмося, — подумав я, — треба йти, карбуючи крок, і сміятися ..." Але мої ноги не слухалися, і на плоских каменях склепінчастого подвір'я "Дзвіниці на Дальніх печерах" пішли знову по-котячому — тихо і беззвучно. А сміх так глибоко застряв у мене всередині, що навіть сам я його не почув. Зате я почув інше. Через надгробка на могилі генерала Кайсарова враз долинув приглушений голос:

— Та перестань ... Раз уже так, заведемо — і все ... Ніхто вже не прийде ... Просто не змогли вийти з дому. Точно ... Голос був знайомий, але не Будкін.

— Помиляєтесь! Ми прийшли! — Несподівано голосно сказав Ява.

Я навіть здригнувся.

— Га! — Ніби злякано гакнули за надгробком. І на тлі неба над кам'яною брилою з'явилося три голови.

— А ... це ви, — почувся голос Будки, в якому звучало, як мені здалося, не те розчарування, не то невдоволення — наче він чекав когось іншого.

Вони вийшли через пам'ятник. Будка, за ним невеликий хлопчик, якого ми помітили ще під час бійки, і високий, худорлявий малий в чорній масці — мабуть, "чувак".

Я мимоволі здригнувся: що не кажіть, а чорна маска уночі, та ще в такому місці, справляє нехороше враження. "Так, доводиться здригатися мало не кожную хвилину. Якщо далі так піде, то я буду безперервно сіпатися і тремтіти як у лихоманці. Треба взяти себе в руки ", — подумав я. Але брати себе в руки було не так-то просто — не давався я собі в руки!

— Ліхтарики у вас є? — Запитав Будка.

— Нема.

— Це погано.

Звичайно, погано, ми й самі знали. Але що поробиш? .. Як на зло, той "динамічний", що я колись подарував Яві, зламався, а "батареєчного" ми якось по дурості не дістали і у дядька будинку не було (от якщо б знати, що у нас будуть такі нічні пригоди!). На всяк випадок взяли ми коробку сірників. Та хіба порівняєш сірники з ліхтариком!

— Ну нічого, у нас є, якось обійдемося. Мені здалося, що Будка був навіть радий тому, що у нас немає ліхтариків.

— Йдемо! — Не даючи нам схаменутися, сказав Будка.

Ми вийшли з двору Лаври за фортечний мур. Від самого підніжжя стіни збігала вниз дерев'яна вузьенька драбинка з поручнями.

Над драбинкою нависли гілки дерев, темно було, хоч око виколи, і здавалося, що ми спускаємось в саму пекло.

Відверто зізнаюся, мені було страшно і дуже хотілося якось дати зрозуміти цим крокодилам, що у мене є пістолет, і якщо вони що-небудь, то я ... Але як це зробити, я не знав.

Будка і "чувак" освітлювали дорогу кишеньковими ліхтариками, але від цих двох тремтячих плям світла, що стрибали по сходинках, було, по-моєму, ще страшніше. Спустившись вниз, ми чомусь знову почали підніматися вгору (і знов-таки вздовж стіни Лаври). Піднявшись трохи, звернули праворуч і пішли по асфальтованій доріжці, яка звивалася між гіллястих дерев. Йшли мовчки. Нарешті я наважився і пошепки спитав у Будки, який ішов поряд зі мною:

— А чому цей ... у масці?

— Для конспірації, — таємниче прошепотів Будка. — Я ж вам казав — його міліція шукає ...

"Тю, — подумав я, — по-моєму, у наші дні чорна маска не тільки не маскує, а навпаки. Якщо ти йдеш, як усі, то ще можна якось прослизнути, щоб тебе міліціонер не помітив, а якщо ти у чорній масці, міліціонер тебе тут же — хап! — І у відділення ".

І раптом мене стукнуло, що тепер-то саме час сказати.

— Нічого, — кажу, — міліція нам до лампочки! У нас дещо є! Ось посвіти.

Будка спрямував світло ліхтарика на мою кишеню, і я наполовину висунув стартовий пістолет.

— Що?!

— Так адже мій дядько ... (Тут я мало не зробив промах, мало не сказав "в міліції працює", але вчасно схаменувся — тільки ж було "міліція до лампочки".) Адже мій

дядько прикордонник, — кажу. — Так от ми й прихопили у нього на час "Макарова" ... Якраз на випадок міліції ...

— А ... а це ... це здорово ... це добре ... — промимрив Будка. Такого він ніяк не чекав.

Ява пильно глянув на мене — він стояв зовсім близько, і при світлі ліхтарика я добре бачив його погляд. Він означав: "А як же нашу умову щодо брехні і клацань?" Я у відповідь кивнув: "Не бійся, мовляв, все правильно; якщо ворогові кажуть неправду, то це ніяка не брехня, а тактика ..." "Чувак" і інший малий йшли попереду, нашої розмови не розчули і нічого не зрозуміли. І коли ми рушили далі, Будка ніби ненароком одірвався від нас і наблизився до "чувака".

— Що там таке? — Тихо запитав "чувак".

— У них гармата, — зовсім тихо сказав Будка, думаючи, що ми не почуємо.

Але у мене такий слух ...

— Справжня? — Стривожено прошепотів "чувак".

— Системи Макарова ... У нього бацька прикордонник.

— Так? .. Вона, напевно, без патронів.

Більше перешіптуватися вони не змогли, так як ми їх наздогнали. Ми зробили вигляд, що нічого не чули. Те, що вони прийшли в замішання, було ясно. І це добре! Нехай знають, що з нами жарти погані. Якщо вони задумають небудь, ми їм ...

Ми звернули з асфальтованої доріжки і пішли по схилу вниз, продираючись крізь зарості. Потім зупинилися ... При тьмяному світлі кишенькових ліхтариків ми побачили викладений старим замшілим цеглою вхід у якийсь підземний коридор. Вибігаючи звідти, дзюрчав у нас під ногами струмок.

— Ось вона ... печера Ліхтвейтеса, — урочисто сказав Будка.

— Лейхтвейса, — не без схибства поправив Ява. (Конан-Дойля ми знали не гірше їх!)

З печери "Ліхтвейтеса" війнуло вогкістю і холодом. І мені здалося, що звідти тягне могилою. Бррр! ..

— Так, може, ми тут почекаємо, а він винесе? — Кивнув я на "чувака".

— Ну, якщо ви боїтеся, будь ласка ... — глузливо сказав Будка.

Ось гад! Ну ладно!

— Йдемо! — Рипнувши зубами, сказав я.

Що б там не було, я повинен дістати годинник! ..

— Йдемо! — Сказав Будка.

Першим у печеру, пригнувшись, увійшов "чувак", другим Будка, потім я, за мною Ява, останнім мусив іти маленький. (За як потім з'ясувалося, він у печеру навіть не заходив, а одразу пустився додому.)

Підземний коридор був невисокий і вузький, іти можна було тільки гуськом, пригнувшись. Ми шльопали босими ногами по мокроті, ноги зводило від холоду. Я раптом гостро відчув, що я під землею, — навколо мене вогкість, потемки і страх. І земля ніби тисне на мене, душить зверху, з усіх боків. Ну точнісінько як у могилі.

Чувак і Будка, що йшли один за одним поперед мене, висвітлювали собі дорогу ліхтариками і зливалися в один двуголовий, чотирируких і чотириногий силует. Ми повернули один раз, другий — праворуч, ліворуч ... Мені вже здавалося, що ось-ось (як це завжди буває в пригодницьких романах) ми вийдемо в високу, освітлену залу печери, де у великій скрині з награбованими скарбами лежать "наші" годинник ... І раптом ...

Раптом мені немов накинули на голову ковдру. Подвійний силует "чувака" та Будки зник. Суцільна непроникна пільма огорнула мене. Я мимоволі зупинився. І відразу відчув, як Ява наштотхнувся на мене ззаду.

— Що? — Приглушено спитав він.

— Гей! Де ви? — Здавлено гукнув я. І завмер, напружуючи слух.

У відповідь ні слова. Тільки чорна, холодна підземна тиша. Лише десь у глибині цієї тиші чувся шум води — наче з ринви.

— У-у, гади! — У відчаї крикнув я. — Стій! Стріляти буду! — І, вихопивши з кишені пістолет, що є сили натиснув на спуск.

Ба-бах! — Полихнув блискавкою, прогрімів постріл.

— Атас! — Злякано закричав хтось зовсім близько. І щось захлюпало по мокроті, ніби десятки жаб кинулися врозтіч. Потім вдалині щось шльопнув, хтось скрикнув — і звук потонув у бездонній тиші.

Ява зашарудів сірниками, виймаючи коробок з кишені. І раптом — ой! — Щось впало в багно.

— Прогавив, — розгублено прошепотів Ява. Я чув, як він тьопав рукою по сльоті, розшукуючи. Але марно — сірники наші уже нікуди не годилися. І тут я відчув весь жах і безвихідність нашого становища.

Ми були без вогню, одні в заплутаному підземному лабіринті, у цілковитій темряві. Вибратися звідси можна було тільки навімання. Але можна було і зовсім заблукати. А якщо врахувати, що в таких печерах часто живуть отруйні змії, кажани, гігантські щури та інша погань, то ...

— А ну бахнемо ще раз, я знайду ... — жалібно сказав знизу Ява.

Я судорожно натиснув на спуск. Ба-бах! .. На якусь мить при спалаху я побачив винувато опущені плечі мого друга. "Як він тепер, мабуть, переживає, що упустив сірники", — подумав я (в хвилину біди завжди співчуваєш одному).

Раптово десь поруч пролунав тремтячий Валькін голос:

— М-хлопчики, не стріляйте! Що ви робите?! Валька! Звідки вона тут?!

— Е-ей! Де ти? — Радісно вигукнув я.

— Т-тут ... — І в кількох кроках від нас, за Явіної спиною, несподівано спалахнув ліхтарик.

— Та ти з ліхтарем! От здорово! А то ми сірники втратили, — бадьоро заговорив Ява, приосаніваясь. І він — в який уже раз — гордо глянув на мене: знову його Валька нам придалася. Та ще в таку хвилину! Це вже прямо як і кіно ...

— А ти-то як тут опинилася? — Запитав я.

— Та потім ... Ходімо звідси ... Тут так страшно ... Та й то правда, поговорити ми ще встигнемо. І ми квапливо зашльопали до виходу.

У-ух! .. Як же добре з підземного, вогкого холоду потрапити в теплі обійми зоряного літнього неба! І якими симпатичними здаються ці похмурі темні дерева! Наскільки краще все-таки на землі, ніж під землею! ..

— А що це взагалі за печера? — Запитав я, озираючись на чорну роззявлену пащу підземелля.

— Та це ж дренажна система. Для відводу підземних вод, — сказала Валька.

І від цих буденних слів "дренажна система" підземелля одразу втратило свою страшну таємничість і стало зрозумілим, чимось на зразок каналізації (хоча я й у каналізацію вночі б не поліз).

— Так що ж, вони вас завели і кинули? Так? — Запитала Валька.

— Та хто їх знає, — знизав я плечима. — Вони поховалися і мовчать. А коли я стрельнув, вони: "Атас!" — І побігли. Хтось із них навіть гепнувся по дорозі! Аж загуло! .. Якби у нас був ліхтарик ...

— Ой, хлопчики! — Схопилася Валька руками за щоки (навіть ліхтариком собі по скроні стукнула). — Там же колодязі! Може, він убився! ..

— Що? Які колодязі?

— Та дренажні! Ви чули, вода шумить? Там йде коридор, а потім — раз! — Колодязь, а потім знову коридор.

Там, де ви були, один хід на схили виводить, а інший — до колодязя. А колодязь глибокий, метрів зо два, а то й більше. Ой, хлопчики!

Ми з Явою презирнулися.

— Йдемо? — Сказав Ява. Я кивнув.

Це було все одно що потопельник, якого тільки-тільки витягли, знову лізти у воду.

— Дай ліхтарик, — сказав я Вальці.

Тримаючи в одній руці ліхтарик, у другий пістолет, я зробив різкий видих (як па старті) і першим пірнув у підземелля. Якось вже так вийшло, що у всій цій історії мені доводилося бути попереду. Через мене заварилася вся ця каша з годинником, мені її першому й розхльобувати!

Я йшов і відчував себе розвідником, що йде на смертельно небезпечне завдання. Мені не було страшно ні крапельки. Ззаду сопел Ява, за ним шморгає носом Валька. І взагалі ... ми ж ідемо по самій звичайної дренажній системі. Подумаєш! Тільки чого це так тенькаєт під ложечкою? Ось ще ця "подложечка"! .. Тенькаєт, коли її не просять ... Нічого ж страшного! .. Ми ж ідемо витягувати Будку, який, може бути, убився, впадши в колодязь. Ой! Щоб тобі! .. Прямо під ніг у мене стрибнула в сторону здоровенна жабіща. Тьху!

А ось і те місце, до якого ми було дійшли. Звичайно! Он ще й сірники наші розмоклі лежать. О, тут коридор завертає і розгалужується! Тепер ясно: вони погасили ліхтарики і кинулися за ріг. А потім, коли я стрельнув, кинулися навтьоки. Один побіг цим коридором. А може, вони обидва побігли сюди? Тоді ніхто ні в якій колодязь не

падав і не вбивався, і ми тільки даремно йдемо. Ну і чудово! Що ж, хіба я хочу, щоб хтось побивався? Боже борони! Але все-таки потрібно піти туди, до колодязя. А що, як ... Шум води сильніше і сильніше. Яка там ринва, це вже справжнісінький водоспад! Промінь ліхтарика впирається у цегляну стінку колодязя, який, перетинаючи коридор, тягнеться зверху вниз. Я обережно підходжу. І чомусь спочатку дивлюся вгору. Метра на три наді мною світліє круг зоряного неба, перехрещений товстими залізними прутами решітки.

Я направляю ліхтарик вниз. Спершу я бачу світле, вибите водоспадом цегляне дно колодязя — там нікого. І я вже вирішую, що все в порядку. Як раптом ... Тут я трохи сам не впав у колодязь від страшної несподіванки. Прямо під ногами у себе я побачив мокре обличчя Будки. Вчепившись розчепіреними пальцями в пази між цеглою, він ледве тримався на прямовисній стіні колодязя сантиметрів за двадцять від краю, де я стояв. Він промок до нитки — водоспад зачіпає його по лівому плечу. Я ще не розумію, що він робить, але мені ясно: ще мить — і він зірветься вниз. І я ривком лягаю просто у воду, не встигаючи сказати ні слова, тільки сунувши назад Яві ліхтар і пістолет. Обома руками хапаю Будку за плечі. І тільки тоді хрипко:

— Ява, передай ліхтарик Вальке і допоможи!

Ще мить, і Ява шльопається на живіт поруч зі мною. І вже вдвох ми тримаємо Будку за плечі. Тепер він не впаде, не зірветься ... Але витягти його нагору ось так, лежачи, ми не можемо: він надто важкий, а ми не геркулеси. Ми лежимо і тримаємо. Вода затікає нам в штанини, летиться по всьому тілу і через комір сорочки виливається в колодязь. Що це таке, зрозуміє лише той, хто випробує ... Додам тільки, що вода крижана.

— Хлопчики! Ой! Що там? Ой! Ну скажіть! — Ойка Валька, підстрибуючи позад нас. Наші тіла заважали їй підійти і самій зазирнути. І вона, напевно, так і пішла б по нашим тілам (ви ж знаєте дівчаче цікавість!), Якби не примудрилася якось поставити між нами свої ноги: спершу одну, потім іншу, потім знову — вже прямо біля мого носа ... І нарешті заглянула.

— Ой, Будка! Ой, будочки! Ой, тримайся! Та лізь ж, лізь! Ну тут же мало залишилося. Ну будь ласка, будочки ... Ну ще трохи ... — надрилася вона.

Я вже хотів крикнути їй, щоб вона замовкла (сокоче, як квочка, теж мені помічниця!), І раптом відчув, що Будка лізе ...

Валькіни голосіння подіяли на нього більше, ніж наші зусилля. А зусилля наші були прямо-таки титанічні. Я так тягнув, що здавалось, от-от у мене щось лопне у грудях. Я тільки тут зрозумів, які ж ми з Явою слабаки. А ми-то себе уявляли Власовим і Жаботинським серед васюковських хлопців. Адже ми вичавлювали шматок рейки, у який дзвонять на обід у нашому селі, — Ява дев'ять, а я сім разів ... А "запорожець" Карафолька ледве-ледве три рази, а вже Коля Кагарлицький так і зовсім вичавити не міг. І коли ми стискали свої біцепси, адже вони нам здавалися твердіше, ніж той рейок. А тепер ... В голові у мене чомусь весь час крутяться слова: "Ох, нелегка це робота — з болота тягнути бегемота ...", "Ох, нелегка це робота — з болота тягнути бегемота ...",

"Ох, нелегка це рабо ... "Ну прямо як зіпсована платівка ... Ось адже буває: причепиться якась пісня або слова — і крутяться, крутяться, крутяться в голові.

Будка учепився руками за край колодязя. Ми вже не лежимо, ми стоїмо на колінах і тягнемо, тягнемо, тягнемо з останніх сил. Валька теж вчепилася однією рукою у Будкін воріт і теж тягне. Ось уже Будка вперся руками, ось уже колінами встав на край ... У-ух ... З тремтінням у ногах від втоми я піднімаюся.

— Ходімо, ходімо швидше на повітря ... — заторохтіла Валька. — Ви всі такі мокрі! Ви застудитесь ...

— Стривай! А ну посвіти, присвіти ... — нагнувся Ява. — Пістолет ... Я його десь тут кинув ... десь тут ... Ось! Він підняв мокрий, у багнюці пістолет. Будка глянув:

— Стартовий? Я ... з-разу здогадався, — сказав він, брязкаючи зубами і чмихаючи носом.

"Чого ж ти тоді так драпапул, що прямо в колодязь догодив?" — Подумав я. Але промовчав. Незручно було ...

— Йдемо, йдемо ... Ви ж захворієте ... Там поговоримо, — тягне нас Валька.

Та ми й не збираємося тут затримуватися — мокра одежа липне до тіла, зуб на зуб не попадає. І ось сноватеплий і такий легкий-легкий повітря охоплює мене з усіх боків.

— Хлопчики, вичавлюйте! Негайно вичавлюйте одяг! Я відвернуся ... Я не буду на вас дивитись ... Ви що, ненормальні?! Негайно вичавлюйте! Я вже відійшла і відвернулася ... Ну!

Ну і уперта вона! І ось ми стоїмо і вичавлювати. Всі залишки сил, що у нас ще були, ми вкладаємо в те, щоб вичавити воду з своїх штанів і сорочок. Вода дзюрчить на землю. Ми крекчучи і сопім. А Валька варто на віддалі спиною до нас і, не обертаючись, командує:

— Краще, краще вичавлюйте, не лінуйтеся ...

— "Краще" ... Яка розумна! — Скріплю я.

— Сама б спробувала ... Коли воно не вичавлюється, — буркоче Ява.

— Говорити легко ... — подасть голос Будка.

І те, що ми всі троє однаково голі, і те, що всі брязкає зубами і бурчить на Вальку, — все це об'єднує нас з будки. І я не відчуваю чомусь тієї злості і ненависті до нього, що раніше, хоча він змусив нас пережити це страшне підземне пригода. І з годинником ще ж невідомо що ...

І ось що дивно: якщо ти зробиш людині щось хороше, він тобі стає приємним. І навпаки: той, кому ти зробив щось погане, неприємний тобі.

— Де годину-и-и? — Не стільки спитав, скільки пролязгал я зубами, викручуючи штани.

— Є, не хвилюйся ... З-Сейч-а-ас отримаєш ... — залязгал у відповідь Будка, викручуючи сорочку. — А-а, та це такий "чувак"! Б-барахло, а не "чувак"!

Змився ... І взагалі я про "чувака" ... все видумав. Це Вовка Іванов ... Вона його знає ...

— Як?! А годинник?

— Та є ... У нього. Вони з кишені випали, коли Вовка тебе з мене стягав ... Спершу ми хотіли зразу віддати, а потім ... я придумав ось це саме, з "чуваком", щоб було цікавіше ... І щоб вас налякати ...

— Ха! — Сказав я (мовляв, кого хотіли налякати?!).

— Ми думали завести вас, а коли ви почнете плакати, вивести. Але ми домовлялися всі разом це зробити. А прийшли тільки я і Вовка з молодшим братом. Ну і ...

— Ти думаєш, так легко вночі піти з дому! — Подала голос Валька. — Я цілу годину в туалеті просиділа ... поки всі про мене забули і заснули. І тоді — через чорний хід. Тобі добре, у тебе дома нікого, мати в нічну зміну. І Вовка з братом на веранді сплять, я знаю ...

— А ти ... ти як тут опинилася? — Запитав я, судорожно натягуючи штани (Ява і Будка були вже одягнені). Я знав: раз вона почала говорити, зараз обернеться. Де ви бачили, щоб дівча довго говорила, стоячи до вас спиною.

— А мені Юрка Скрипниченко ска ... Ой! Я не дивлюся, я не дивлюся! Юрка Скрипниченко сказав. Я тільки із студії від Максима Валеріановича приїхала (розказала йому все, що сталося з годинником) ... Іду — Юрка Скрипниченко. Каже: "А ми сьогодні вночі твоїх друзків у печері давити будемо!" Що?!

"Як?" — Кажу. "А так", — говорить. І розповів ... Ух я розізлилася! "Ви всі бандити! — Кажу. — А ти ще й зрадник, своїх видаєш ... "Він мене за косу ... А я його трах по спині ...

— Нічого ... Ми з ним ще поговоримо ... А зараз йдемо Вовку шукати, — сказав Будка. — Він зовсім втекти не міг ... Він десь тут.

І Будка повів нас по кущах, через чіпкий чортополох і пекучу кропиви у яр.

Так ось воно що! Налякати нас хотіли ... Вигадали все — і про "чувака", і про міліцію, і про схованку у печері. А ми повірили! Як дурні. Як малолітки. Тут і сліпому було б видно, що все це брехня. Підземелля. Дванадцята година ночі ... чорна маска ... Навіть у книжках тепер уже так не пишуть. Ганьба! Ну ж ... Хай тільки віддасть годинник! Це все тільки через годин. Якби не годинник або якби це були мої годинники, я б взагалі ... Хай тільки віддасть годинник! .. А що ми йому зробимо? .. Налупцуєм? Якось немає настрою ...

— А ви молодці! — Раптом сказав Будка. — Не побоялися. І годинник-то адже не ваші. Могли б просто плюнути, і все. З вами у розвідку можна йти.

Ну от бачиш! Як же ти його налупцуєш після цих слів! Медом розлилися по нашим серцям ці слова. Похвала, почута від ворога, — найвища похвала. Стривай, а звідки він знає, що це не наш годинник? І тільки я розкрив рота, щоб запитати, як з темних кущів, зовсім близько, почувся тихий свист. Будка свиснув у відповідь. Зашелестіли гілки, і з кущів вийшов "чувак" — Вовка. Він був все ще у масці.

— Давай сюди годинник! Барахольщик! — Наказав Будка.

— А ти-то хто? Теж мені! Подумаєш! — Вовка зняв маску. Це був той самий довгов'язий хлопець, який рушив мене тоді по нозі.

— Ти давай, давай, а не базікай! — Роздратовано повторив Будка.

— На! Дуже вони мені потрібні ... — Вовка витяг із кишені годинник.

У мене радісно забилося серце. Нарешті! До останньої хвилини я боявся, що трапиться щось і годинника я не побачу.

Будка взяв у Вовки годинник і протягнув мені (видно, він власноручно хотів їх віддати):

— Бери.

— Спасибі! — Якось само собою вирвалося в мене.

— Будь ласка, — зніяковіло, буркнув Будка. Я не поклав годинник у кишеню. Я не довіряв більше кишеням. Я затиснув їх у руці і вирішив не випускати, поки не прийду додому і не покладу під подушку. Ніяка сила не змогла б тепер відібрати у мене годинник.

Ми пішли назад тією ж дорогою. Знову біля кріпосної стіни по вузькій дерев'яних сходах, майже в повній темряві, лише ледь розбавлений світлом двох ліхтариків (тільки тепер один з них був Валькін — Будка свій розбив у колодязі).

— Звідки ти знаєш, що годинник не наші? — Нарешті спитав я.

— Ми всі знаємо ... — таємничо сказав Будка.

— Та ні, серйозно.

— Та це її брат, — він кивнув на Вальку, — сказав його братові, — він кивнув на Вовку, — от і все. Вони друзять.

— А-а ...

— Слухай, Будка, — сказала раптом Валька, — а чого ти поліз вгору по колодязю? Ти ж міг через нижній тунель вийти на схил.

— А! — Махнув рукою Будка.

— Що "а"! Серйозно.

— А що, якби вони пішли не в ту сторону? І заблукали б? Відповідай потім, так же ж? У них же ні ліхтарика, нічого.

— І пістолета не побоявся?

— А я б кричав ...

Ти дивись! Та цей Будка майже герой — ліз нас рятувати! Ось тут і розберися в людях. Начебто негативний тип, і раптом ... Ні, не так воно просто сказати, що людина — негативний тип.

— Слушайте, — сказала Валька, — а як же ви доберетесь додому? Трамваї-то вже не ходять.

— А що там добиратися! — Сказав Будка. — Спуститися до бульвару Дружби, а там по автостраді — і до Печерського мосту. Я їх проведу ... до клумби ... Чао!

— Чао! — Сказав Вовка.

— Поки! — Сказала Валька.

— Бувайте! — Сказав Ява.

— На добраніч! — Сказав я.

Ми розійшлися. Валька пішла у свій флігель (через чорний хід). Вовка пішов в Лавру (він жив на території Лаври). А ми з будки пройшли через одну велику цегляну

арку, через іншу, потім спустилися по вузькій, вимощені бруківкою вулички. І все це мовчки, без жодного слова. При Вовці й Вальці Будка був балакучим, а як залишився з нами, замовк. Видно, він відчував себе дуже ніяково перед нами. Та й нам хотілося мерщій попрощатися з ним. Коли ми дійшли нарешті до автостради, Будка сказав:

— Ідіть ось так прямо — вийдете якраз до Печерського мосту! .. Чао! — І помахав нам рукою.

Страх не люблю, коли слово, сказане тобі, ти не розумієш. Ех, що б йому таке відповісти? Роздумувати було ніколи.

— Цоб! — Сказав я.

— Цобе! — Підхопив Ява.

Мені здавалося, що городянин Будка прийме наш "цоб-цобе" за якесь жаргонне слівце. І дійсно, він найсерйознішим чином помахав нам рукою і пішов назад. А ми почвалані по автостраді. Але якщо ви думаєте, що на цьому наші нічні пригоди закінчилися, ви даремно так думаєте.

Ми підійшли до будинку під тітчин балкон. Мотузка наша була на місці. Будинок спав, навіть вікна, де справляли новосілля, вже не світилися.

Ява за своєю звичкою хотів було лізти першим. Але я рішуче відштовхнув його: забув, чи що? Я ж сьогодні проводом, ось ще! Дурень я, дурень ... Якщо б я знав! Але я нічого не знав.

Я поліз вгору. Дали все ж себе знати силові вправи по витягуванню Будки. Важко було лізти, ох як важко! Я й не думав, що так буде. Всі мускули мої нили і вболівали. Руки зводило, плечі ніби хто ножем різав, ноги весь час губили вірьовку, і я безладно сукав ними, як распеленатий немовля. Якихось три метри — і такі тортури! Добре хоч, що будинок малогабаритний: висота стель два сімдесят п'ять. Підліз до балкону, я вже пихтів, як насос. Ще, ще трохи, і я схоплю за залізні прuti балконних перил. І раптом наді мною пролунав крик: "Злодії!" — І я побачив щось біле в чорному провалі вікна (то була кімната, де спали дядько та тітка).

... Все сталося так блискавично, що я не встиг отямитися. На балконі виникла, як привид, тітка в білій нічній сорочці. В руках у неї було щось чорне. Вона перекилилася через перила і з вигуком: "Так ось же тобі!" — Перекинула це чорне прямо на мене. Щось шльопнув мені на голову і полилося в очі, за вуха, за комір, у штани і до самих п'ят. Я відчув на губах знайомий солодкий смак і зрозумів: тітка вихлюпнула на мене з каструлі свій улюблений вишневий компот, що стояв на балконі. Приголомшений, ледь тримаючись за мотузку, я отфирківався і спльовував, струшуючи з голови вишні.

Але тітка вважала, що це ще не все. Я вчасно помітив, як в руці у неї блиснув ніж. І здогадався: зараз вона резанет по мотузці, і я шмякнуся на землю.

— Тьотю, не різте! .. — Не своїм голосом закричав я.

Ніж випав у неї з рук і боляче вдарив мене рукояткою по маківці. Я не втримався і з'їхав по вірьовці вниз. На землі не встояв на ногах і сів просто в компот, який калюжею розтікся якраз піді мною. Тільки тоді тітка нарешті закричала зверху:

— Ой, Павлуша, це ти?

— Ні, не я! — Пробурчав я, сидючи в компоті.

Ява не стримався і уривчасто реготнув, наче його хтось несподівано залоскотав під ребрами. Тітка зовсім отямилася і заголосила:

— О боже, як же ти тут опинився? Що тебе серед ночі на мотузку під балкон потягнуло?! І Ваня тут? Ви що, очманіли? Що ви тут робите? ..

— Та не кричіть, тьотю, людей розбудіть! — Крізь зуби промовив я, піднімаючись з землі і гидливо оббираючи з штанів розчавлені вишні.

Тітка нарешті збагнула, що вона не в бальному платті, а в нічній сорочці і не варто в такому вигляді знайомитися з новими сусідами. Сказавши нам: "Ідіть, я зараз відкрию", вона зникла.

Піднімаючись сходами, ми добре уявляли, як повинні себе почувати бійці, що здаються в полон. Найбільше непокоїло те, що ж ми зараз скажемо тітці, як пояснимо свою дивну поведінку. Говорити правду після всього пережитого просто не було сил — вже дуже багато довелося б розповідати. Але тітка ж не відчепиться, сказати щось доведеться.

— Ява, скасуємо до ранку клацання, прошу тебе, — слабким голосом сказав я. — Вранці на все готовий ...

— Гаразд, — сказав Ява.

Часу було обмаль. Потрібно щось вигадати негайно. Голови наші працювали, як лічильні машини, — мільйон операцій за секунду! Але вигадали ми всього лише примітивну брехню: ніби ми посперечалися, хто з нас швидше забереться по мотузці на балкон. А чому вночі? Так адже вдень ніхто не дозволив би.

І коли тітка, вже в халаті, відкрила нам двері, ми дуже правдиво виклали їй цю вигадку. Тітка була мужня, рішуча — в цьому ви щойно переконалися, — але добра жінка і дуже мене любила (може, тому що своїх дітей у неї не, було), і вона повірила. Компот нам у цьому навіть допоміг: тітка не помітила, якою мокрій і жалюгідною була на нас одяг. Ми всі звалили на компот. Для цього я порадив Яві обляпати компотом свої штани і сорочку, ніби й на нього попало. Хоча його, чортяку, жодної вишенькою не зачепило! Вся порція мені дісталася.

Тітка почувала себе страшенно винною перед нами і дуже вибачалася. А потім сказала:

— Такий компот був! На три дні варила. Я ж думала, що злодії. Жалість-то яка ...

І незрозуміло було, що їй шкода: нас або компот.

— Тьотю, ви дядькові поки ... не кажіть, — попросив я, прислухаючись до до-ре-мі-фа-солям в сусідній кімнаті і боячись, як би дядько не прокинувся. Він був запальний і під гарячу руку міг посадити нас на поїзд і відправити "до чортової матері додому".

— Добре ... А компот? Ну ладно, скажу, що ненавмисно перекинула, коли вночі на балкон виходила свіжим повітрям подихати. Тільки щоб ви мені більше такі номери не відколювали! Ну, роздягайтеся — і в ванну. А я ваш одяг почищу да сушити повішу. Ну, швидко!

Ми жваво роздяглися. Я спритно, щоб тітка не помітила, зняв з руки годинник — їх

я надягав перед тим, як лізти, — і поклав під подушку.

Ви коли-небудь мили посуд? Пригадуєте запах? Точно так само запахло, коли ми з Явою залізли у ванну. Немов то не люди милися, а дві каструлі з-під компоту.

І ось ми вже в ліжку. І вже провалюємося-провалюємося в сон. У-ух ... Нарешті скінчилися наші нічні пригоди. Нарешті ... Након ... Хр ... Хр ... Хр-у-у-у ...

Глава XIV. "Увага! .. Почали! .. Мотор! "Годинники знаходять свого господаря. Народження Яви Станіславського і Павлуші Немировича-Данченка.

Снилась мені якась страшна чортівня. Якийсь мокро Могильне підземеллі ... Я повзу по ньому. Зовсім один у повній темряві. Але все бачу: на склепіннях висять кажани, по стінах збігає вода, а внизу, під ногами, течуть якісь брудні помийі. Внизу уздовж стін сидять огидні банькаті жаби. І в голові у мене думка:

"Та я, виявляється, умію бачити в темряві. От не знав! Виявляється, мені ніякого ліхтарика не треба ... Бачити у темряві — це мені, як дурневі з гори втекти! .. "І я повзу, і мені не страшно, а все тому, що я вмію бачити в темряві ... Раптом я бачу — ніша в стіні ... І в цій ніші сидить на здоровенному кріслі-tronі, на яких колись царі сиділи, наша стосемілетня бабуся Тріндічка. І каже вона мені голосом вчительки Галини Сидорівни:

"Ти чого це годинник наші царські досі не віддаєш, поганець?" Я здивовано дивлюсь на неї і відповідаю:

"Годинник я віддам, не хвилюйтеся. Але чому ви лаєтеся на мене? Нам в школі завжди зауваження робили за грубість, а самі лаєтеся. Недобре ".

"Та ти ще й огризатися, Шмаровоз?! Ось зараз як дам! "— Вже голосом мого друга Яви каже бабуся Тріндічка, хапає мене за комір і кидає в колодязь. І от я лечу, лечу, лечу ... І раптом відчуваю, що хтось мене тримає за плечі. Стійте, так це ж я сам. Лежу ниць над краєм колодязя і держу себе за плечі, себе, який висить в колодязі ... І то я ... І це я ... І мені не дивно, що нас — двоє. "Закон парності!" — Думаю я спокійно.

І тут я чую голос свого дядька:

— А що це за тіла лежать? Чиї тіла?

Я розплющую очі. І мені здається, що сон ще триває. У таhti стоїть дядько. В одній руці він тримає стартовий пістолет, в іншій ... наш лист, яке ми залишали замість пістолета (ой-ой-ой, ми ж забули про листа!).

— Годі спати, трупи! Вже одинадцята година ... То де були ваші тіла сьогодні вночі? Признавайтесь, — суворо говорить дядько і читає: — "Шукайте наші тіла у підземеллях Лаври ..." Приємне ви мені заняття готували, що й казати. Між іншим, це на ваші тіла перекинули каструлю з компотом?

А? А то я цій жінці, — він кивнув на тітку, — не вірю!

Тітка стояла поруч і засмучено дивилася на нас. "Я не винна, голубчики!

— Говорив її погляд. — Але навіщо ж ви мене, стару, обдурили? "Ми з Явою презирнулися і глибоко-глибоко зітхнули. А потім я відкинув ковдру, сів і сказав Яві, підставляючи лоба:

— Бий! Не менше шести! Ява теж сів і говорить:

— І ти мені ... Разом заробили ... Порівну ... І ми одночасно вліпили один одному по шести клацань. Поки ми це робили, дядько мовчки переводив погляд з Яви на мене і з мене на Яву, а потім сказав:

— Я не знаю, що це означає. Мене це мало цікавить. Але робите ви правильно. І я хочу підтримати вас і додаю кожному від себе. Прошу!

І дядько так заліпив по лобі спершу мені, а потім Яві, що мені здалося, ніби голова моя репнула, як кавун, на дві половини і з обох посипалися іскри. Ви б бачили дядькові пальці — кожен, як сарделька.

— А тепер розповідайте, — наказав дядько.

— Та зачекайте ... Всі з голови вилетіло! Так б'ють, та ще й розповідай ... — простогнав я, хапаючись руками за голову і ніби скріплюючи дві її половинки.

Під моєю рукою росла на лобі здоровенна гуля. Я глянув на Яву. На його лобі фіолетово наливалася точно така ж. Я дивився на Яву, як у дзеркало: одночасно і відчував і бачив, як росте моя гуля, хоча те, що я бачив, було не моє, а Явіно. Пізніше я дізнався, що у кінематографістів це називається — синхронно.

— Ой, що ж ти наробив?! — Застогнала тітка. — Так адже дітей і повбивати можна!

— Нічого, нічого, — спокійно сказав дядько. — Вони хлопці міцні, витримують.

— Так, вам нічого! А як ми тепер в кіно зніматися будемо? — Трагічним голосом сказав я.

— Що? Яке кіно? А ну розказуйте!

— Та ви хоч холодну прикладіть. Нате вам ложки! — Кинулася до буфета тітка.

Ми доклали до лобів ложки. І ось так, тримаючи їх, почали розповідати. Все. Чесно. Сповідь наша, як пишуть у газетах, неодноразово переривалася оплесками і різними вигуками, так як тітка тільки те й робила, що сплескувала руками і вигукувала: "Ох господи!", "Ну ти дивись ...", "Ай-яй-яй!" Розповіли ми найголовніше — про годинник і показали їх ("О господи!"). Розповіли про Вальку і про Будку, про наші бої і нічні пригоди ("Ай-яй-яй!"). Розповіли про Максима Валеріановича, про кіностудію ("Ну ти дивись ...").

Кінчили тим, що ось-ось приїде за нами асистент ... Що тепер буде?

— Ну, хлопці, я ж не знав ... — сказав дядько. — Я ж не знав, що ви — артисти ... Адже ваших фотографій на вулицях ще не продають ... Недоладно вийшло. Незручно висвічувати синцями на весь Радянський Союз ... Вам треба було не обманювати, а відразу чесно зізнатися ... Що ж ми тепер асистентові скажемо?

І тут — буквально як у п'єсі, — тільки дядько сказав цю репліку, в двері постукали. Тітка побігла відчиняти, а ми з Явою у шаленому темпі (от, знаєте, як в кіно прискорена зйомка) почали вдягатися. Асистент увійшов як раз в той момент, коли ми, надівши вже штани, одночасно сунули голови у сорочки (таким чином ні асистент наших облич, ні ми асистента не бачили).

— Здрасте, здрасте, а я за вашими героями, — весело сказав асистент. — Хлопці вам, напевно, вже говорили.

— А як же, — якось винувато сказав дядько. — Тільки вони сьогодні, на жаль,

небагато ... так сказати ... не фотогенічні.

У цей момент ми просунули голови в сорочки, і асистент побачив наші гулі.

— Гм, — сказав він. — Привіт, молодці ... Що ж це ви ... А втім ... — Він відійшов, примружився, подивився на нас якось збоку. — По-моєму, нічого. Може, навіть ще краще буде ... для типажу ... для образу. Ідемо!

— Та нехай хоч поснідають, — заметушилася тітка і побігла на кухню.

— А ви ще не снідали? — Здивувався асистент. — Адже обід скоро.

— Ми не хочемо! Не хочемо! — Відчайдушно закричали ми з Явою, наче нас різали. Чого доброго, асистент передумає, поки ми будемо снідати! ..

— Ой, тьотю, не треба нічого! — Кинувся я в кухню і зашепотів їй на вухо: — Я вам ніколи не прощу! Ніколи не пробачу, якщо через ваш сніданку ...

— Ну хоч візьміть з собою по бутербродики, — плаксиво сказала тітка.

— Давайте, тільки швидше, бо він піде, — прошипів я. Тітка забігала, закрутилася по маленькій кухні, як квочка. Розлила олію, розбила тарілку, але все ж спакувала нам, нарешті, два "бутербродики", які важили, мабуть, кілограма півтора. Ми не стали сперечатися, щоб не гаяти часу.

— Зараз заїдемо до Максима Валер'янович — і на студію, — сказав асистент, підводячи нас до "газика", який стояв біля будинку.

... Коли ми під'їжджали до Лаври, я подумав про Вальку. Потрібно було б взяти її на студію ... Вона стільки для нас зробила! Чому їй не можна? .. Нехай стоїть де-небудь там, позаду. Раз є у фільмі хлопці нашого віку, може бути і дівчисько ... Тим більше така дівчисько! Яка могла одна піти проти цілої орави ... Яка не побоялася вночі спуститися в підземеллі ... Яка взагалі ні чорта не боїться!

— Слухайте, — сказав я асистентові, — а можна, щоб з нами одна тут дівчисько поїхала?

— Дівчисько? — Посміхнувся асистент. — А хороша?

— Під яка! — Підняв угору великий палець Ява. — Просто хлопець, а не дівчина ... Ви її, мабуть, бачили. Вона вчора була з нами на студії.

— Правда, велено хлопчаків, а втім ...

— А її можна загримувати під хлопчиська. Ніхто й не помітить, чесне слово! — З жаром сказав Ява.

— Ну що ж ... кататися за своєю дівчиськом. А я поки заберу Максима Валеріановича. Чекайте мене отут, біля таксомоторного парку.

Ми вилізли з "газика", і асистент поїхав. У Валькіного під'їзду Ява спинився, потоптався на місці, потім помацав свою гулю і сказав:

— Може, хтось один її крикне ... Чого обом бити ноги? Ось крокодил! Він соромиться свого виду! Все одно ж вона помітить — рано чи пізно! І я сказав:

— Як хочеш, можеш іти один ти. Я не проти. Вона ж більше твоя подруга, ніж моя.

— Та ні вже, йдемо разом ... Просто я думав ... Що б він там не думав, а пішли ми таки удвох. Пішли, прикриваючи долонями свої лоби. Далеко йти нам не довелося. Ми відразу зустріли Вальку. Прямо біля під'їзду.

— О, здрасте! — Радісно вигукнула вона. — Ну, як у вас? Все добре?

Будинки не влетіло? Чого це ви за голови тримайтеся?

— Здорово, здорово! — Ухилився ми від відповіді. — Ми за тобою ... Їдемо на студію ... Асистент сказав ...

— Невже? Їдемо! А, та це у вас гулі па лобі! Вгледів-таки! Більше приховувати не було сенсу. Ми опустили руки.

— А я знаю, а я знаю, чому це! — Простодушно сказала Валька. — Це ви, напевно, знову клацання один одному давали ... Точно?

Ми мовчки кивнули. І тут побачили Будку. Він йшов по двору похмурий і насуплений і не помічав нас.

— Ой, а ви знаєте, — зашепотіла Валька, — будка так попало, так попало ... Мати повернулася з роботи раніше, ніж зазвичай. Він прийшов, а вона дома. А ви ж бачили, який у нього був костюм ... Таке було! .. Мені його шкода ... І взагалі він не такий вже поганий. У всякому разі, не слабак, як деякі ... Хоча б цей самий Юрка Скрипниченко ...

Ми з Явою презирнулися. І, по-моєму, одночасно подумали про одне й те ж. Треба взяти його на кіностудію! ..

Адже нам режисер прямо сказав, щоб ми прихопили одного-двох хороших хлопців. І ми візьмемо Будку. А що? Нехай зіграє в кіно. Нехай прославиться наш учорашній ворог, який завів нас у підземелля і думав налякати до смерті ... Хай! Нам хотілося бути сьогодні добрими і великодушними.

Будка не одразу зрозумів, чого ми від нього хочемо.

— Га? Що? — Повторював він, кліпаючи очима.

— Та на кіностудію ... У кіно зніматися ... Не хочеш? — Втлумачували ми йому. — Ти що, здурів? Від такого відмовлятися ...

Словом, коли асистент, як домовились, під'їхав до таксомоторного парку, нас було четверо.

Асистент був чоловік наглядова. Помітивши, крім Вальки, ще й Будку, він сказав:

— Ясно ... Значить, у пропуску потрібно поставити цифру чотири? Я не помилився?

— Ага, — посміхнувся Ява.

Максим Валер'янович, що сидів у машині, зустрів нас, як завжди, жартівливо:

— Привіт, панове хороші! Нічого не питаю. Бачу: все гаразд ... Були серйозні бої, але перемога на нашому боці ... Так?

Я мовчки кивнув і відвернув рукав лівої руки, на якій був годинник.

— От і добре ... От і добре. — Максим Валер'янович якось загадково посміхнувся.

— А що, не знайшли ще того ... царя? — Запитав я.

— Подивимося, подивимося ... — І він знову посміхнувся. Мені здалося, що він щось знає, але чомусь не хоче сказати. І одночасно я відчував: те, що він знає, добра звістка.

— Ну скажіть, ну будь ласка ... — нетерпляче попросив я.

— Терпіння, панове, терпіння! Все з'ясується на студії ... Кіно, дорогі товариші, саме дивне диво двадцятого століття ...

Всі ці загадкові слова ще більше розпалювали. Мене взяло таке нетерпіння, що я не міг всидіти на місці: весь час крутився і заглядав у вікно — коли ж ця студія ...

І ось знову низькі ворота. Знову щити з крилатими словами. Знову: "У людині все має бути прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки ..." "Ось ти ще, їй-богу! Ніколи, напевно, не бути мені людиною ", — подумав я, чіпаючи свою Гулю.

Ми під'їхали до тих самісіньких дверей, що крутяться, і вилізли з машини.

— Доведеться нам зараз розлучитися, панове, — сказав Максим Валер'янович. — Мені в павільйон, а вам на озеро ... Ми у різних картинах ... Запам'ятайте цей день, горобці. Може, для когось із вас він буде історичним і знаменним на все життя. Як знати, може, хтось із вас стане в майбутньому справжнім артистом. І буде згадувати цей день, як творче хрещення. Ну, ні пуху ні пера. У мене епізод маленький, як звільнюся, прийду на вас подивитися.

І Максим Валер'янович пішов до дверей, а ми попрямували по асфальтовій дорозі. Ми відчували якусь урочистість, як ніби він тільки що присвятив нас в артисти. Пройшовши трохи, ми побачили ліворуч білий бюст крутолюбий мужньої людини. Нам здалося, що ця людина з крилами і схожий на якусь горду білу птицю. То був Олександр Довженко, письменник і режисер, чиє ім'я носить Київська кіностудія. Ми дивилися його фільми "Земля", "Сумка дипкур'єра", "Щорс" (їх показували позаминулий рік в нашому клубі). Ось це фільми! Особливо "Щорс". Люблю такі фільми — про героїв. І "Поему про море" ми бачили, і "Повість полум'яних літ" ... А "Зачаровану Десну" — і книжку читали, і кіно бачили. Дуже цікава там прабаба, яка лається. Так навіть наш Бурмило не вміє. Словом, Довженка ми знали дуже добре.

І те, що відразу після "благословення" Максима Валеріановича ми пройшли повз Довженка, надало словами старого артиста якийсь особливий вага і значущість і налаштувало нас ще більш урочисто.

Асфальтова дорога повертала ліворуч, до великого сірого будинку, а ми пішли прямо по стежинці повз якихось довгих сараїв. Біля них у безладді стояли вози, тачанки, сани, як на колгоспному дворі. Причому деякі старі-престарі — ніби з музею взяті, а інші новенькі — тільки що зроблені. І зовсім міцні були, і поламані. Стали попадатися залишки якихось декорацій: там частину стіни з двома колонами і вікном (певно, від поміщицького будинку); там поламана драбинка з поручнями — все, що залишилося від якогось капітанського містка; а он гармата стоїть, низенька, на колесах, зі спицями, як у воза, — прапрабабуся сучасної артилерії. А в одному місці прямо купою навалено якісь уламки розмальованої фанери, шматки картону, черепки.

Несподівано з-за кущів блиснула вода. Озеро. Ми підійшли до нього. Звичайне невелике озеро. Справжня мокра вода, справжні живі лілії, справжня осока, справжні верби схилилися над водою; та хиткий місток-кладка, перекинутий з берега на берег, — теж справжній. І все-таки немає, не звичайне озеро! Кінематографічне. Посередині плавав невеликий дощатий пліт на залізних бочках-понтоні, і на тому плоту розчепірівши триногий кінознімальна камера, біля якої пораються двоє у спецівках. Тут же, поруч з кінокамерою, стирчить на залізній підставці головатий прожектор. А на

тому березі стоять люди в таких же спецівках і тримають великі дерев'яні щити, обклеєні срібною папером, тієї самої, в яку дорогі цукерки загортають. І цими щитами пускають здоровенних сонячних зайців на місток, де стоїть дореволюційний царський жандарм у мундирі, з шаблею. Поруч з ним — чоловік в косоворотці. Обидва курять і про щось мирно розмовляють.

На цьому березі — грузовик-фургон, схожий на ті, що хліб розвозять, приглушено гарчить, як собака, яка збирається гавкнути. І не в моторі гарчить, а в самому фургоні. Як ми потім дізналися, це був так званий "тонваген", який записує звук. А в траві звивалися, переплітаючись один з одним, як змії, товсті гумові кабелі. Ух скільки цих кабелів! Одні до тонвагену тягнуться, інші пірнають в озеро, прямо у воду, і в самого плоту виринають г, щоби в кінокамеру і в прожектор вповзти ... А ще по землі розкидані оббиті залізом ящики, стоять лавки, стіл якийсь. І посеред усього цього люди метушаться, кричать, лаються. Серед них помітив я жінку в білому лікарняному халаті. "Ну ось ... Значить, і справді небезпечне діло — кінозйомка. Недарма у них у вестибюлі аптекою пахне ... а тут лікар ..." — десь у глибині свідомості ворухнулася в мене думка. Але далі подумати я не встиг ... Вже знайомий нам лисий Женя (Євген Михайлович), в мисливських високих чоботях, таких високих, що вище нікуди, тупцювали біля кладки, раптом побачив нас і закричав:

— Що ж ви запізнюється? Зриваєте мені зйомку! .. І, збаламутив воду, заспішив на берег.

— Привіт, старики!

Шльопаючи чобітьми, він підійшов до нас. Підійшов, схилився, пильно вдивляючись у паші особи, потім випростався і суворо глянув на асистента:

— Що це за інваліди? Я їх не знаю ... У мене завмерло серце.

— Що це таке, я питаю! — Вже на нас суворо дивився він. — Що ви все — з глузду з'їхали?! Як змовилися! Той захворів, а ці ... Що це за гулі? Хіба я просив вас підготувати на сьогодні гулі на лобі? Я шишки не замовляв! .. Такий був типаж ... Я-то радів! Зіпсували всю справу! ..

І раптом — як ніби тільки що і не він кричав, — тихо і дружелюбно промовив, подморгнув нам:

— Ша, хлопці, все гаразд ... Гулі, звичайно, не потрібні, але у нас є для цього Людмила Василівна ... Людмила Василівна! — Покликав він жінку в білому халаті. (Та тут же підбігла.) — Людмила Василівна, зашпаклюйте їм, будь ласка, ці ... штуки. І взагалі зробіть їм обличчя.

Людмила Василівна відкрила свій чемоданчик. У ньому були якісь щіточки, пензлики, тюбики, баночки, фарби, якась замазка, схожа на пластилін ... Словом, різні причандалля для гримування.

"Тю, — майнуло у мене в голові, — я-то думав, що це лікар на всякий нещасний випадок, а це гример, на зразок перукаря ..." Людмила Василівна спершу взялася за Яву, він був ближче до неї. Раз, раз, раз! .. Чимось підмазати, підфарбувала, припудрила — і гулю як корова язиком злизала. Потім Людмила Василівна взялася за

мене. Було якось незвично і лоскотно відчувати ніжні дотики гримера, який щось тобі на обличчі мазав, розтирав, та ще й пудра (а я-то думав, що тільки жінки пудри!). Ніколи адже в житті нас не гримували. Це ось вперше ... А коли Людмила Василівна почала нам брови й очі підводити, а потім ще й губи помадою губної мазнув, я не витримав і зареготав. От якщо б ми так по селу пройшли ... "Тю! Тю! "— Закричали б з усіх боків, а може, й чим-небудь нехорошим почали б кидатися.

Будка з Валькою стояли осторонь сумні, як собаки під дощем. Вони вже вирішили, що їх не беруть, що про них забули, що вони тут нікому не потрібні ...

Кепське почуття!

Режисер, примружившись, наглядав за роботою Людмили Василівни, заходив то з одного, то з іншого боку, роздивляючись нас, як циган коней на ярмарку.

Нарешті сказав:

— Ну, порядок! А тепер ось цих ... — і повернувся до Вальке з будки.

Ті одразу засяяли ... Якби у них були хвости, вони б, напевно, завиляв хвостом.

Будка стояв під час гримування підкреслено серйозно, насупивши брови й підібгавши губи. Валька кокетувала, зиркаючи крадькома в дзеркало, виправлення в кришку чемоданчика. Але красиву кінозірку з Вальки не зробили. Навпаки: за вказівкою режисера Валькіну сучасну зачіску "кінський хвіст" ліквідували, а волосся безладно скуйовджене, і вона відразу стала схожа на беспрізорніцу. Потім всіх нас вимазали сажею ...

"Мабуть, босяків якихось будемо грати", — подумав я.

— Де Клава? Де костюми для дітей? Що таке? — Закричав раптом режисер.

— У гардеробної побігла ... за сукнею для дівчинки, — сказав хтось.

— Не могли раніше?

— Так не знала ж, що дівчинка буде ...

— Треба було знати ... Як же так — хлопчики, та щоб не було дівчаток ... Все вам пояснювати потрібно!

Валька навіть збентежилася — стільки галасу через неї.

— Я тут! Я тут! — Підбігаючи, кричала струнка, яскраво нафарбована дівчина (ось це справжня кінозірка!). У руках вона тримала якусь рвань.

— Ходімо, хлопці! — Весело покликала вона. За тонвагеном на лавці висіла наша кіноодежда. Не одяг, а якесь дрантя — в руках розлазиться, латка на латці. Я б такого зроду не надів. Але для мистецтва ... Валька з Клавою відійшли за кут тонвагена, і ми почали переодягнутися ... тобто перевтілюватися ... А коли одяглися, вже не могли втриматися і, хапаючись за животи і тикаючи один на одного пальцями, стали помирати зі сміху:

— Ти дивися, ти дивись на нього — от опудало-то!

— А ти, а ти! На себе подивися! Як з в'язниці втік!

— Ой, не можу! Ой, не можу! У такому драні, і губи нафарбовані ...

За рогу тонвагена вийшла Валька. Вона була у брудному, подертому платті, яке ледь трималося у неї на плечах. Ми разом витягнулися і схилилися в поклони:

— Здрастє, ваше благородіє ...

Валька взялася пальчиками за край своєї "одягу" і присіла, як балерини на сцені присідають. Ми зареготали всі четверо.

— Досить, досить вам! За роботу! — Почувся крик режисера.

Коли ми вийшли через тонвагена, він повів нас по березі озера до дерев'яного столу з двома лавками, який, як це буває в селі, стояв вкопаний у землю під розлогим деревом. Посадив на лавки, сів сам і почав:

— Значить так, старики! Картина, яку ми знімаємо, розповідає про революційні події на Україні в 1905 році ... Ви запрошені взяти участь в одному з епізодів ... Зміст епізоду таке. На містку, над річкою, робітника-революціонера Артема наздоганяє жандарм, щоб затримати. Артем б'є жандарма, жандарм летить у воду ... Артем тікає ... Ви — у човні, недалеко від містка. Рибалите. Ви бачите цю сцену, страшенно радієте, аж підстрибуєте. І все ... Тільки радість повинна бути на повну катушку. Для цього ви собі уявіть, наприклад, що ви не тільки взагалі не любите жандармів (ви адже діти робітників), а що саме цей жандарм — ваш головний ворог, що він вас завжди ганяє, і так далі. А ну, прорепетіруєм! Значить, я жандарм. Біжу за Артемом, хапаю його за руки. Артем виривається, б'є мене в груди. Я падаю — плюх! Ну! ..

— Га-га! Га-ля-ля! І-і-і! Го-о-о! — Підкидає ми, розмахуючи руками, стрибаючи і горлаючи на все горло.

— Стоп! — Піднімає руки режисер. — Не те. Це вже занадто. Базар. Так ніхто з нормальних людей не радіє. Це з репертуару божевільних. Так ви тільки самі попадаєте у воду, от і все. Потрібно, щоб було природно, переконливо.

От тобі й раз! Сам же велів "на повну катушку", і раптом ... занадто!

Подивився б він, що коїться у нас в класі, коли вбігає Стьопа Карафолька з криком, що математичка захворіла і уроку не буде. Ось це катушка! Ось це радість! .. А це ...

— А ну ще раз спробуємо. Тільки серйозно, по-справжньому. Жандарм падає ... Плюх! Ну!

— А! .. О! .. І! .. — Слабо вигукуємо ми, ледь посміхаючись.

— Стоп! — Знову піднімає руки режисер. — Ви мене, старики, не так зрозуміли. Це вже крайність. Так радіють лише на похоронах. Невже ви не можете нормально, по-справжньому, переконливо радіти? Це ж ваш ворог!

Найзапекліший! І його кидають у воду. Адже як радісно бачити таке! Він же так знущався над вами! Стійте! Це ж він вам учора гулі понабивали ... Ну да, він! Що, ви забули хіба? .. Вчора ви читали прокламацію, наклеєну на паркані, а він став розганяти вас, двинув раз-другий — ось вам і гулі ... Гад проклятий! Погань! Як я його ненавиджу! — Режисер говорив так, як ніби це було насправді.

Слухаючи його, я на якийсь час повірив, що це не дядько, а й справді жандарм набив мені гулю.

— І ось цей катюга біжить по містку, наганяючи Артема. А це ж ваш хороший друг — Артем! — Збуджено продовжував режисер. — Схопив Артема за руки ... Артем розвертається. Р-раз — жандарма. Той — плюх у воду! Ну!

— Го! .. Ха! Ха! .. ИГИ! Ой! .. — Стрепенулися ми всі разом у щирому пориві.

— От-от! Годиться! Молодці! Спасибі. Щоб так було під час зйомки. Домовилися? ..

Людмила Василівна!

Людмила Василівна! (І знову підбігла жінка у халаті з чемоданчиком.)

Поеднувати їм, будь ласка, їх гулі. Та підмалюйте гарненько, щоб було видно. Доведеться в епізоді на явочній квартирі дати репліку про ці гулі ...

Поки Людмила Василівна поралася з нами, Валька шепнула мені на вухо:

— Чи пишаєтеся! Ваші гулі увійдуть в історію кіно. Вони допомагають створити художній образ.

— Кінчай! — Сказав я недбало, але тільки для вигляду, щоб приховати горду радість: а що ж, через нас навіть репліку якусь нову у фільмі дають!

— Ходімо, ходімо! Будемо починати зйомку! — Сказав режисер.

Він підвів нас до човна.

— Гребти вмієте?

— А як же! — Вигукнув Ява. — Ми ж у плавнях вирости!

— Чудово! Значить, так. Дівчинка сідає на носі. Ти, — показав він па Будку, — ось тут ... Ти, — взяв мене за плече, — з веслом ось тут ... А ти, — обернувся до Яви, — з кермом на кормі ... На кормі і на носі, як бачите, вірьовки з каменями. Кинете їх замість якорів там, де скажуть. І стежте, щоб човен не знесло. І ще одне: ні в якому разі не дивіться в апарат! Тільки на жандарма. А то зіпсуєте кадр.

Ми сіли в човен, Ява відштовхнувся веслом. Я гребнул раз, ще раз, намагаючись це робити якомога красивіше і зручніше, — хай бачать, як я вмію! .. Але третій раз вже гребнуть не встиг.

— Стоп! — Скомандував оператор, який по той бік містка націлився на нас з плоту кінокамерою. Від несподіванки я сіпнувся, чиркнув веслом по воді, затримуючи його, і оббризкав Будку і Яву. От тобі й показав, як умію!

— Назад! — Закричав оператор. — І трошки лівіше ... А тепер правіше ... Вперед трохи ... Ні-ні, це багато ... Назад ... Вліво тепер ... Ще трохи ... Досить, досить. Трохи правіше ...

Хвилин п'ять, не менше, ми ось так маневрували під командою прискіпливого оператора, поки він не крикнув:

— Сто-оп! Кидайте якоря! І сидіть тихо, щоб не зрушити човен ...

Ява на кормі, а Валька на носі скинули у воду каміння, і човен стала. Ми завмерли, чекаючи зйомки.

— Увага, увага! Приготуватися! Починаємо ... — почувся несподівано гучний голос режисера. Він уже, виявляється, стояв поруч з оператором на плоту, приставивши до рота блискучий металевий рупор. Як він опинився на плоту, ми так і не помітили — ніби прийшов прямо по воді, як Христос.

Жандарм та Артем покидали цигарки. З берега по містку підбіг до них юнак у береті. В руках у нього дощечка, зверху пофарбована смугасто, як шлагбаум, а внизу чорна, як класна дошка, і на ній крейдою написано:

— Увага! ... Почали! .. Мотор! — Крикнув режисер. Хлопець розчепірів свій "шлагбаум" з дощечок, підніс до самого носа жандарма — клац!

— "Артем" ... Двісті дев'яносто сьомий ... Дубль перший ... — крикнув молодий чоловік, дощечки під пахву і, пригнувшись, швидше на берег.

А жандарм з Артемом вже зчепилися. Возьяться на містку. Ось Артем різко вирвав руки, розмахнувся ... Бац жандарма в груди. Жандарм — лясь! Шубовсь!

Ого-го! Бризки злетіли аж до неба, не те що від мого весла! Мить — і вже з води стирчать тільки чоботи жандарма. А Артема й слід прохолов. Завирувала вода ... Зирк — виринула голова жандарма. Без кашкета, волоссям очі заліпило, з носу тече, звідусюди тече, вуса як у моржа, з рота вода фонтаном, на півтора метра. Ух ти! Здорово грає!

— Та радійте ж, радійте! — Почувся відразу з плоту відчайдушний крик режисера.

Ми здригнулися, презирнулися розгублено, підвелися ... У мене не було дзеркала, і я не бачив свого обличчя, але у Вальки, у Яви і у Будки обличчя були, прямо кажучи, дурнуваті. Очі вирячив, роти роззявити, викривлені. Це була, звичайно, не радість. Це було бог знає що.

— Стоп! — Закричав режисер. Десь щось клацнуло. Бурчання тонвагена стихло. — Ви що, заснули? Хто за вас грати буде? Я? Ви ж в одному кадрі з жандармом. Жандарм падає ... Наплив трансфокатора — ви радієте ... Я ж попереджав. Зіпсували мені перший дубль. І жандарму потрібно переодягатися. Бачите, що накоїли.

Ми сиділи як побиті. Ми так захопилися грою жандарма, що пропустили момент, коли нам потрібно було радіти. Ну що ви хочете! Це ж все-таки наша перша в житті зйомка! Що ж ми вам відразу станемо як Аркадій Райкін?!

Жандарм виліз із води, посварився нам кулаком, але без злості, усміхаючись. Ще й підморгнув. І пішов за тонваген Переодягатися.

— Підвели ми їх! Давайте хоч зараз добре обрадуємося, — зашепотів з корми Ява.

— Ага!

— Ну да!

— Звичайно, — підтакнув ми всі троє.

Поки жандарм перевдягався, я накопичував у собі радість. Сидів і згадував все найкраще, що було в моєму житті: і як мені нові футбольні бутси купили, і як я на баштані найбільший кавун стягнув, і як мій ворог відмінник Карафолька двійку з фізкультури схопив ... Я спіймав на собі Явін погляд. Він дивився на мене з ехидною посмішкою. Я здогадуюся, що він згадує! Він згадує, напевно, як я пірнав при всіх з дерева, зачепився трусами за сучок, роздер їх і летів у воду голий ... Ну добре, нехай згадує, мені для мистецтва не шкода! Аби тільки зйомку не зривав!

— У, гад, жандарм Європи, так тобі і треба! .. Хі-хі-хі! — Це шепоче про себе поряд зі мною Будка — настроює себе, готується.

Мені не видно і не чутно, як готується Валька, але я впевнений, що вона теж готується. Ух ми зараз дамо! Ух ми зараз обрадуємося!

Через тонвагена вийшов жандарм у новому сухенький мундирі — наче й не падав у воду.

І ось знову вони стоять з Артемом на містку.

— Увага! .. Починаємо ... Мотор! — Кричить режисер. І знову підбігає хлопець у береті, клацає своїм "шлагбаумом" і вигукує:

— "Артем" ... Двісті дев'яносто сьомий ... Дубль другий ... Бурчить тонваген. Борються жандарм з Артемом. Бац! .. Лясь! .. Шубовсь! .. Жандарм у воді ... Ми підхоплюватися.

— Стоп! — Кричить режисер.

Тю-у-у ... Пропає такий заряд.

Виявляється, Артем, тікаючи, посковзнувся і впав. Він був ще в кадрі. А Артем — герой і не повинен падати. Герої не падають. У кіно падають тільки негативні персонажі.

Винуватий Артем бубонів:

— Звичайно ... накидати тут якихось кавунових кірок ... І канатоходець посковзнеться ...

Режисер хмуриться і мовчить. Головних героїв фільму режисери не лають. Режисери лають лише статистів.

Жандарм вилазить з води, загрожує кулаком Артему, але вже не усміхається і не підморгує. Йде за тонваген переодягатися.

І ось знову:

— Увага! .. Починаємо ... Мотор! Клац! — "Шлагбаум".

— "Артем" ... Двісті дев'яносто сьомий ... Дубль третій ..... Бац! Лясь!

Шубовсь!

— Ура! Га-га-га! Го-го-го! — Як Скажені, по-справжньому радіємо ми, радіємо не стільки "за ролі", скільки тому, що нарешті нас знімають. Бачимо, режисер посміхається, киває нам, задоволений. Ну, все!

— Стоп! — Кричить раптом оператор. — Не годиться! Гілка закриває дівчинку ...

Ось ще! .. Ми вороже дивимося на Вальку, ніби вона винна, що її закриває якась гілка.

— Зрубати гілку! .. Негайно. Що за свинство! Не можуть підготувати зйомку! Зриваєте мені роботу! Чорт ті що робиться на цій студії! — Кричить режисер невідомо на кого.

Ми сидимо, гордо поглядаючи навколо. Ми не винні. Ми добре зіграли. Режисер нам кивав і усміхався. І правда свинство, що цей дубль зіпсовано. Виходить, дарма ми раділи.

Жандарм вилазить з води, ні на кого кулаком не погрожує, але про себе щось бурмоче — видно, лається ... Що ж, ми його розуміємо. Падати у воду не легше, ніж радіти.

— Увага! .. Почали ... Мотор! ..

"Шлагбаум".

Клац!

— "Артем" ... Двісті дев'яносто сьомий ... Дубль четвертий ...

Бац! Лясь! Шубовсь!

— Га-га-га! Урра! Го-го-го! .. І-і-і! ..

— Стоп! Ще раз! Жандарм недостатньо виразний. Будеш тут виразним — четвертий раз в воду шльопати! ..

— Увага! .. Почали ... Мотор! ..

"Шлагбаум".

Клац!

— "Артем" ... Двісті дев'яносто сьомий ... Дубль п'ятий ... Бац! Лясь! Шубовсь!

— Стоп!

У жандарма відклеївся один вус ... А що ж ви хочете! Таких випробувань справжні вуса не витримають, не те що приклеєні.

Йде за тонваген мокрий жандарм. Виходить через тонвагена сухий жандарм.

— Увага! .. Почали ... Мотор! ..

"Шлагбаум".

Клац!

— "Артем" ... Двісті дев'яносто сьомий ... Дубль шостий ... Бац! Лясь! Шубовсь!

— Га-га! .. Го-го! Ох-ох-о! .. Хі-хі! .. — Намагаємося ми.

— Стоп! Молодці! Нарешті. Здається, тепер все! Порядок! — Задоволено говорить режисер. (Ми розпливається в радісній усмішці.) І раптом він застигає, вирячивши очі: — Що це?! На руці?!

Я не розумію, що це до мене ставиться, і якийсь час ще радісно посміхаюся. Будка штовхає мене в бік. Я дивлюся на свою руку і все розумію ...

— Ча-си ... — бурмочу я.

— Що-о?! Вбивця! Де ти бачив, щоб діти бідняків до революції носили годинники! Ну! Зарубав мені всі дублі. Ну! — Якимось плаксивим голосом кричав режисер, потім підніс до губ рупор і вже звичайним своїм голосом закричав: — Всі залишаються на місцях! Перезйомка! Перезйомка! — А потім плаксиво мені:

— Знімай негайно годинник і віддай на берег! Негайно!

У мене відразу заніміло всередині, я опустив голову і сказав:

— Не віддам!

— А?! Що?! — Не повірив своїм вухам режисер.

— Не віддам ... Це не мій годинник ... Вони вже раз пропадали. А я їх сьогодні господареві віддати повинен.

— Так що ж, ти мені всю зйомку зіпсувати хочеш?!

— Якщо так, я краще зніматися не буду. Я на берег піду.

Мокрий жандарм, що стояв по пояс у воді недалеко від нас і чув усю розмову, сказав:

— Ну давай уже мені ці нещасні годинник ...

— Ого ... Які швидкі! — Кажу я і ховаю руку з годинником за спину, наче жандарм

хоче їх силою відібрати.

— Не довіряєш? — Усміхається жандарм.

Я мовчу. — І раптом жандарм тихо так, тихо каже:

— А я тобі на пляжі довірив ... Не побоявся ...

Ніби мене палицею по спині трахнули — рвонувся я і рота роззявив.

— Що-о?

— Не впізнаєш? — Посміхається жандарм.

Я вдивляюся, вдивляюся, вдивляюся ... Ні, не може бути. Не схожий адже зовсім. Обернувся я до Яви — він тільки плечима знизує; теж не дізнається.

Дивиться жандарм навколо, когось очима шукаючи, зупинився поглядом на Людмилі Василівні у білому халаті, кулаком їй погрозив — його улюблений жест — і крикнув:

— У-у ... розмальовану мене так, що хлопці власного годинника повернути не хочуть.

Бачу — всі кругом сміються: і Людмила Василівна, і режисер, і оператор, і все-все, хто на озері. І Валька, бачу, сміється, і Будка, і Ява вже рот розтягує. Значить, це він! .. Він, наш незнайомець з тринадцятої квартири!

Ну, я й сам почав посміхатися, а потім і кажу:

— А чому ж ви такий ... Сказали: "цар, цар ..." — а насправді звичайний жандарм. А ми, дурні, по всьому Києву царя шукали.

Ще пущі засміялися всі.

— Все правильно, — сказав жандарм-незнайомець. — Що стосується царя — ніякої з вашого боку помилки немає. Царя я таки граю. У цьому ж самому фільмі. І царя, і жандарма — дві ролі. Це ось Євген Михайлович так задумав. А взагалі вибачте, дорогі, що я вам стільки клопоту задав своїм годинником. Повірте, зовсім не хотів ... Дуже я тоді поспішав ... На репетицію. Мені Максим Валер'янович розповів про ваші переживання ... Чого ж ви не здогадались зайти в міліцію пляжу? Я ж туди спеціально забіг — попередив і адресу свій залишив ... — Ну вистачить, вистачить ... — посміхаючись, перебив його режисер. — Потім поговорите. У вас то добре скінчилося, а ось у мене ... Біжіть перевдягайтеся. Перезйомка! І все через вашого годинника.

— Боюся, що нічого з переодяганням не вийде, — зітхнувши, сказав цар-жандарм. — Це був останній сухий мундир. — І він двома пальцями взяв себе за край галіфе, з яких стікала вода.

— Як?! Клава! (Клава! Де сухі мундири для жандармів? Щоб зараз же мені були сухі мундири! Чекаю! Негайно! Ви зриваєте мені зйомку!

— Євген Михайлович! У костюмерній було шість мундирів. Всі шість підмочити — Клава засміялася. — Більше взяти ніде. Потрібно чекати, поки висохнуть.

— Що чекати? Що чекати? Сонце не чекатиме. Сонце он уже сідає! — Кричав режисер, хоча сонце ще й не думало сідати.

— Євген Михайлович, — спокійно сказав оператор, — я думаю, перезнімати немає необхідності ... Я впевнений, що годин в кадрі не було. Я б їх помітив ... От проявимо

плівку, і ви переконаєтеся ...

— А якщо були?

— Тоді перезніміть. Операторові таки пощастило вмовити режисера, і той оголосив перерву на обід

— Після перерви знімаємо епізод "Зустріч Артема з Марією".

— Ви, друзі, не тікайте, — сказав нам цар-жандарм. — Я зараз приєднуюсь і вийду. Я сьогодні більше не знімаюся. Марію граю не я ... Так що не тікайте ... Сьогоднішній день нам потрібно відзначити. Максим Валер'янович, ви почекайте мене біля прохідної. Добре?

Максим Валер'янович, що вже давно, з третього дубля, сидів на стільці біля тонвагена, закивав, усміхаючись.

Ми пішли переодягатися. А потім підійшов асистент, той самий, який приїжджав за нами, і вручив нам усім по три карбованці. Виявляється, артистам, які беруть участь у зйомці, платять в день по трійці. Ось це здорово! Мало того, що ти в кіно знімаєшся, славу здобуваєш, тобі ще й платять за це!

Прощаючись з нами, Євген Михайлович сказав:

— Спасибі вам, дорогі друзі! За допомогу. Молодці! Створили дуже переконливі образи революційно налаштованих дітей бідняків періоду 1905 року. Якщо доведеться перезнімати, ми вас викличемо. До побачення!

І він кожному з нас потис руку. Ці рукостискання плюс троячки справили на нас дуже гарне враження. Настрій у нас було блискуче. По-моєму, з такого настрою починається щастя.

Біля пам'ятника Пушкіну Олег Іванович — так звали нашого незнайомця з тринадцятої квартири — взяв таксі, і ми поїхали. Поїхали туди, куди не тільки "до шістнадцяти ...", а, напевно, і "до вісімнадцяти ..." — ми поїхали в ресторан. У той самий, що стоїть на горі над Хрещатиком, у найвищій, як кажуть, точці Києва, в ресторан "Москва". І через всі шістнадцять поверхів піднялися швидкісним ліфтом на самісінький дах.

Весь Київ лежав у нас під ногами. Іграшкові машини і тролейбуси снували по Хрещатику, а на тротуарах метушилися якісь мурашки, а не люди. І видно було так далеко, що здається, ще трохи — і побачиш рідну Васюківку Ми сіли за стовпик, і до нас відразу підбігла молоденька офіціантка, ще здалеку всміхаючись і вітаючись з нами, а вірніше, з Олегом Івановичем і з Максимом Валер'янович. Так вітаються тільки з тими, кого добре знають, поважають і люблять.

Олег Іванович почав замовляти всілякі страви. Довго замовляв — офіціантка дві сторінки у блокноті списала.

Повз нас пробіг якийсь дядечко-офіціант і теж привітно привітався, киваючи Максиму Валер'янович і Олегу Івановичу. Офіціант тримав на руці велику тацю з тарілками, від яких йшла пара і дуже смачно пахло.

— Що це так пахне? — Тихо спитав мене Ява (Ми ж з ранку нічого не їли — навіть про бутерброди свої забули.) Офіціантка почула і повернула до Яви свою усмішку:

— Це шніцель. Хочете?

Ява почервонів, як мак. Вийшло, що він напросився на цей шніцель.

— А як же ... Всім шніцелі неодмінно. Ми ж голодні, як вовки! Цілий день знімалися ... — голосно, на весь ресторан, сказав Олег Іванович.

Тут вже ми всі четверо почервоніли — від задоволення і гордості.

Офіціантка кудись побігла і почала носити на наш стіл різні пляшки й тарілки.

Ми "кутілі" в ресторані, як справжні дорослі артисти. Ми їли численні закуски: шпроти, сардини, шинку, галантін (це така куряча ковбаса), салати, ікру, краби ... їли шніцель ... Їли тістечка, цукерки й морозиво ... Максим Валер'янович і Олег Іванович пили коньяк. А нам дали понемножечку шампанського, від якого на нас тільки гикавка напала. Ми прикривали серветками свою гикавку і уважно слухали, що говорив Олег Іванович:

— Дозвольте випити за ваші успіхи, юні друзі! За ваші перші кроки по тернистому шляху мистецтва! Того, хто ступає на цей шлях, чекають і великі муки, і великі страждання ... і велике щастя. Дозвольте випити за ваше щастя!

Ми дозволили.

Ми сиділи і крадькома озиралися на всі боки. Якись усатенькіє хлопчики і нафарбовані дівчата, що сиділи за сусідніми столиками, перешіптувалися, позираючи на нас Це була слава. Та слава, про яку ми так давно мріяли. Так ось вона яка — слава! Ресторан, столики з паперовими серветками у вазочках, весь Київ під ногами, галантін, шніцель, шампанське і гикавка ... Хорошо!

Випивши за наші успіхи і за наше щастя, Олег Іванович та Максим Валер'янович залишили нас у спокої і завели мову про яке то Степана Степановича, який "ні біса не розуміє, вибачте, в мистецтві і тільки заважає створювати істинно художні фільми".

Хоч і був той Степан Степанович нехорошим чоловіком, але ми відчували до нього вдячність, оскільки завдяки йому ми могли нарешті прокинутися від свого щастя і приділити належну увагу тістечком, цукеркам і всім тим ласощів, які стояли на столі. І все це було таке смачне, таке смачне, що в нас три дні потім боліли животи.

***

А через три дні, коли одужали, ми почали акуратненько розтринькувати свої вперше зароблені троячки. Ми їх витрачали і колективно — разом з будкою і Валькою, і індивідуально — удвох з Явою.

Ми з Явою ніби переродилися після того "зйомочного дня" — ходили занурені в мрії, задумливі й наче сонні.

Нас не цікавили захоплюючі ігри в густих заростях біля Лаври (Будка ввів нас у свою компанію, яка виявилася зовсім не злобливою і кожен день грала у щось цікаве). Нас не манили тихі прогулянки з Валькою і її подругами.

Нас не тішили всі численні радощі "Городка розваг", куди широку дорогу відкривали нам наші троячки.

Іншого, зовсім іншого жадали серця наші.

Куліси, декорації, грим, приклеєні вуса та бороди, вогні рампи, прожектори,

кінознімальні апарати і ... аплодисменти, аплодисменти (ох як шкода, що на кінозйомках не аплодують!) — От чого хотілося нам нестерпно, шалено, до болю ...

Ми виходили на дорогу і дивилися, чи не їде за нами асистент з кіностудії. Але асистент не їхав. На студію нас більше не запрошували. Ні зйомки, ні присмак для нас не було.

Тоді ми вирушали і довго ходили по місту, зупиняючись біля театрів, роздивляючись блискучі афіші і зітхаючи.

А потім йшли і з горя пропивали свої троячки на газованій воді з сиропом.

І ось одного разу, сидючи у павільйоні "Соки — води" на бульварі "Дружба народів" за склянкою доброго лимонаду, ми ... Ну звичайно, це була Явіна ідея. Як все геніальне, вона була дуже проста, і дивно, що вона не народилася у нас раніше. Організувати театр! .. Свій власний театр у Васюківки! Не який-небудь драмгурток, що готує одну зубожілу постановку до свята, а потім розпадається. Ні! Театр! Справжній, постійний театр з багатим репертуаром ... З емблемою (у МХАТі чайка, а в нас може бути крижень, дикий гусак або хоча б лелека), зі швейцаром у гардеробі (дід Салимон — під кандидатура для цього!), З квитками від рубля — перший ряд, до двадцяти копійок — гальорка. Обов'язково! Безкоштовно тільки паршиві драмгуртки виступають ... Словом, справжній художній театр. А що?

Сільська "Третьяковка" може бути, а сільський МХАТ ні?

Більше в Києві робити нам не було чого. І хоч ми ще мусили гостювати не менше тижня, ми того ж дня застогнали, що страшно скучили за домівкою, вмовили тітку взяти квитки і почали збиратися.

Великі справи чекали нас в рідний Васюківки.

Глава XV. Погибель Яви Станіславського і Павлуші Немировича-Данченка. І все-таки ми живемо!

І ось ми лежимо горілиць у траві, дивимося у небо, де глузливо підморгує нам зірки, і страждаємо. І навіщо ми придумали цей самий ВХАТ на свою голову!

Ну як тепер показатися людям після такої ганьби! Як дивитися їм в очі ...

І це ж не вперше. Адже був уже сигнал! Зла доля підкрадалася до нас вже давно.

Вперше відчули ми це в той час, коли показували в клубі новий, тільки що випущений на екран фільм Київської кіностудії імені Довженка "Артем".

Про те, що в цьому фільмі головні ролі революційно налаштованих дітей грають артисти Рень і Завгородній, давно знало не тільки наше село, а й три сусідніх: Піски, Яблунівка і Дідівщина ... І оскільки фільм показували спершу у нас, нетерплячі наші родичі із Дідівщини, Яблунівки та Песков прітарахтелі в той вечір на возах, мотоциклах і велосипедах в Васюківки. У клубі яблуку ніде було впасти через родичів.

Ми з Явою сиділи у першому ряду в білих сорочках і новеньких, скрипучих черевиках поруч із головою колгоспу Іваном Івановичем Шапкою і завклубом Андрієм Кекало. На афіші, яка вже три дні висіла на дверях клубу, величезними літерами було написано, що після перегляду буде "зустріч з учасниками картини". Андрій Кекало вважав це "пунктом номер один" у плані роботи на травень. Ми три дні не грали у

футбол — писали конспект зустрічі і хвилювалися.

І ось почали крутити кіно. Ми витягли вперед шиї і завмерли.

Кіно крутилося.

Вже прокрутили полкартини. Нас не було ...

І раптом ми з жахом побачили, що знайомого нам жандарма Олега Івановича, "нашого жандарма", вбили революціонери. Ми похололи ... Як же це так?

Як же він, мертвий, буде затримувати Артема на містку? І як же тепер буде з нами?

Судорожно вчепившись руками в стільці, ми дивилися на екран. Ми ще розраховували на диво — що жандарм оживе (чого тільки не буває в кіно!). Але дива не сталося.

Жандарм не ожив. Не було у фільмі ні річки, ні містка, ні бац, шльоп, шубовсь, ні революційно налаштованих дітей бідняків ... Не було того епізоду, в якому ми знімалися ... Не було зовсім.

І коли в залі нарешті спалахнуло світло, ми сиділи у своїх білих сорочках і нових скрипучих черевиках жалюгідні й нещасні. Але наші родичі були хороші, благородні і добрі люди. Замість того щоб сміятися і єхидствувати, вони, навпаки, заспокоювали нас.

— Нічого, нічого ... Напевно, у них щось сталося таке, що ... — сказав двоюрідний дядько з Дідівщини.

— А швидше за все з технічних причин. За якого-небудь шлюбу ... Самі ж розказували, з яким скрипом воно знімалося, — сказав троюрідний брат з Яблунівки.

— Ага, ага ... Плівка засвітилася або ще що ... Всяко буває, — підтакує п'ятигородная тітка з Пісків.

Один тільки завклубом Андрій Кекало поглядав на нас косо — ми йому зірвали "пункт номер один" у плані культработи на травень.

Родичи як у воду дивилися. Через кілька днів прийшло з Києва лист від Вальки, де вона писала, що режисер Євген Михайлович передає нам сердечне вітання і дуже вибачається, що епізод на містку довелося, на жаль, вирізати, так як він "не монтувався" (а взагалі, вийшло здорово, він нам дуже вдячний за допомогу і прямо плакав, коли вирізав, — це його власні слова).

Ось такий пшик вийшов у нас з кінематографом ...

Здавалося, цей серйозний сигнал з боку примхливої артистичної долі мусив застерегти нас, попередити про небезпеку. Але ми були легковажними шмендріками, похлеще Хлестакова, і не звернули на це уваги. І ось тобі на! Лежи тепер і плач, і гризи землю, і вовком вий на рогатий місяць ...

І не так нам боляче й гірко через свого власного провалу, через свого власного ганьби і сорому. Що там наші особисті болі і страждання!

Скільки разів переживали, переживемо й тепер!

Головне, що доставляє нам найбільші, найбільнощі, найгорші страждання, так це те, що ми вели себе як провокатори, як зрадники, як жалюгідні підлі штрейкбрехери ... Ми ж зірвали весь спектакль, підвели всіх. Кількамісячна робота всього ВХАТа через

нас викинута в смітник ...

Багато всяких гріхів було на нашій совісті. Але ніколи не були ми зрадниками. З найбільшим презирством і огидою ми самі завжди ставилися до зрадників. І ось ...

— У-у, позорнікі нещасні, шмаркачі задрипаний! — Крізь зуби лає нас Ява.

— Зазнайки погані, барахольщики паршиві! — Крізь зуби лаю нас я.

— Валізи безголові, а не артисти ...

— Індики общипані ...

— Звичайно, було соромно стояти і мекати, як барани, слів не знаючи. Але ми повинні були залишатися на сцені і як-небудь виплутуватися.

— Ну да, повинні були нарешті набратися мужності і запитати суфлера, що там говорити далі. Ну посміялися б люди трохи, і спектакль би продовжувався. А так ...

Нам навіть страшно уявити собі, що зараз коїться в клубі ... Ось, мабуть, вийшла на сцену Галина Сидорівна і слабким голосом сказала, що спектакль відмінюється, так як всі бачили, що Бобчинський і Добчинський втекли, як зрадники, зі свого бойового поста. Зал обурено гуде. Які тільки слова не сиплються на нашу голову! Рідні матері і ті відмовляються від нас у цю хвилину. Що ж робити тепер? Чим же зарадити біді? Який вихід знайти з нашого безвихідного становища?

Немає виходу ...

Кинутися з моста в воду, втопитися?

Адже ніхто навіть не пошкодує ... Скажуть: так їм і треба, штрейкбрехерам сопливим! Немає виходу. Нету.

***

Прийде завтрашній день, і ми дізнаємося, що малість забагато на себе взяли, переоцінили свою роль в житті. Ми дізнаємося, що спектакль зовсім не зірвався, що городничий після нашої втечі не розгубився і сказав: "Так я й знав, що ці нікчемні боягузи Бобчинський і Добчинський злякаються і втечуть. Добре, що я перед цим зустрів їх па вулиці і вони мені все розповіли ... "І спритник Карафолька дивно переказав усе те, що повинні були говорити ми з Явою. І спектакль пішов-поїхав як по маслу. Актори спритно перебудовувалися на ходу, і те, що повинні були говорити ми, говорив хтось із них. Глядачі нічого навіть і не помітили. Ніби Гоголь написав "Ревізора" без Бобчинський і Добчинський. Спектакль пройшов з шаленим успіхом. Аплодували так, як ніколи не аплодували ніяким справжнім приїжджим артистам ... А виконавець ролі Хлестакова Коля Кагарлицький, тихий, забитий Коля, якого навіть не всі сусіди знали, в один цей вечір прославився на все село. Прославився так, що ще трохи і його ім'ям назвали б одну з сільських вулиць. І тоді ми раптом зрозуміли, що для того, щоб домогтися успіху, потрібно перш за все довго-довго і наполегливо трудитися, як трудився Коля Кагарлицький. Ця стара і така відома істина, яку повторювали, вбивали, втлумачували нам впродовж всього нашого життя і батьки, і вчителі, і дитячі письменники і яку ми завжди так легковажно розуміли: "А, це для дурнів, для нездатних!" — Ця стара істина раптом дійшла до нас. Дійшла до самої глибини душі. Дійшла так, як доходили правила арифметики: раз — і все ясно. Довго з

сумом будемо міркувати ми над суворою невблаганністю цієї істини. Але все це — завтра. Завтра! ..

А сьогодні ми ще нічого цього не знаємо ... Ми лежимо горілиць у траві і тихо стогнемо.

Покотилася в небі зірка.

Заклацав в кущах безтурботний закоханий соловейко Неподалік у свинарнику щасливо рохкає спросоння свиня, згадуючи із задоволенням що те своє, свинячі.

Десь далеко-далеко, в дідівщини, голосно гавкають собаки.

Пахне молодістю свіжою зеленню, медвяним кольором і коровами.

Прекрасна і неповторна земне життя торжествує, продовжуючи політ в передсвітланковому просторі всесвіту ...

Раптом Ява підхоплюється, сідає, обхоплює коліна руками і обтикатиметься в них підборіддям. В очах у нього стрибають бісики.

— Артистів з нас не вийшло — це точно! — Рішуче говорить Ява. — Я тепер сам нізащо не хочу бути артистом. Нехай навіть мені платять у день сто рублів — не хочу. Мені така нервова робота не підходить. Провалюватися ... переживати ... Це просто шкідливо для здоров'я. Знаєш, у мене ідея, Павло ...

"Павло"? Я глянув на нього. Ніколи він не називав мене Павлом. Щось у лісі здохло ... Дуже вже, мабуть, серйозна ідея, раз він так офіційно мене називає.

— Денисович ... якщо вже так, — підказую я.

— Можна й Денисович ... — сказав він, навіть не усміхнувшись. — Так от, Павло Денисович, минулого літа у нас з вами було, по-моєму, чимало пригод. Так? Так. Якби ці пригоди були не з вами, а з кимось іншим і цей хтось розповів би їх вам, було б цікаво? Так? Так от у мене ідея: ми сідаємо і пишемо книгу про наші пригоди ... Напишемо книгу, заробимо купу грошей і поїдемо у кругосвітню подорож. На матеріалі цієї подорожі знову напишемо книгу, знову отримаємо купу грошей і знову махнемо кудись. І закрутиться машинка ... І ми станемо письменниками ... А що — погано? Письменники ... Ми з тобою ... Стоїмо і даємо автографи ... Карафолька, Колі Кагарлицькому, Гребенючка ... А? Здорово! Як ми раніше не подумались?

Письменники ... Це, брат, не те, що артисти ... Артистів тисячі, а письменників — одиниці. Ось скільки ти письменників знаєш? Ну, Пушкін ... Ну, Шевченко ... Ну, Глібов, Квітка-Основ'яненко, Котляревський ... Ну, Толстой ... Ну, Чехов ... Горький ... Це класики. А з сучасних? Ну, Гайдар ... Ну, Чуковський ... Михалков ... Ну, Забіла, Бичко, Кава ... Ну, Близнюк ... І — все! Письменники — це, брат, такі люди, що ... А в дитинстві, між іншим, були звичайнісінькі пацани, начебто нас ... А Горький, так той взагалі босяком був ...

Я слухаю і дивлюся на Яву з захопленням. Ех, Ява! Ну що за хлопець! Який він все-таки розумниця! Як добре мати такого розумного друга!

— І головне, ризику ніякого, — продовжував тлумачний Ява. — Ніяких провалів. У крайньому разі надішлють на доопрацювання ... Як Андрію Кекало.

Наш сільський поет, завклубом Андрій Кекало, вже скільки років розсилає свої

вірші в усі республіканські, обласні та районні газети України. Стільки листів, як він, ніхто в селі не одержує.

Коли його запитують: "Ну, як поетичні справи?" — Він гордо відповідає: "Прислали на доробку .." Допрацьовує він, допрацьовує, а там, дивись, в який-небудь районній газеті — раз! — І надрукували.

— Ага, звичайно, звичайно, — кажу я з жаром. — Доопрацювання так доробка!

Подумаєш ... Все допрацьовують. Нічого страшного.

І ми тут же починаємо обговорювати Явіну ідею.

Як будемо писати?

Дуже просто — від руки. Як Пушкін і Шевченко. Деякі письменники пишуть тепер на машинці. Ми не будемо. По-перше, з нашим умінням одну сторінку три дні доведеться мурижити. По-друге, хто нам дозволить тюкати в сільраді на машинці. Правда, є ще у Кекало, але він свою машинку конкурентам не дасть. Він сам щодня тюкає.

У якій формі будемо писати?

Прозою ... Тільки прозою. Ніяких віршів. І все — як було. Нічого не прибрихуючи. Хіба що, як воно у письменників називається, "художні деталі". І писати будемо від першої особи, так завжди правдивіше виходить. Та й смішно називати себе самих "вони". Ми — це ми. Але весь час писати "ми" теж якось не того ... Кожен окремо нічого зробити не зможе. Ні чхнути, ні почухатися, ні в носі длубати. Треба буде писати "ми пчихнули", "ми почухати", "ми длубатися в носі" ... Дурниця якась Чого це я повинен чхати або свербіти, коли мені не хочеться? Тільки "за компанію"? Та й зовсім воно не художньо виходить.

Думали ми, думали і надумали, що, пишучи вдвох, будемо писати ніби як від однієї особи. А іншого вже називати по імені. Першу книжку буде писати один "Я", другу — інший.

Кому першим бути "Я"? Тут же кинули жереб. Випало мені. Ява спохмурнів. Йому дуже хотілося бути першим "Я": і ідея-то його, і взагалі він звик завжди верховодити. Він, напевно, розраховував на моє благородство, що я запропоную:

"Будь ти, Яво, першим". Але я не запропонував. Мені не хотілося на цей раз бути благородним, мені хотілося бути "Я", тим більше раз чесно випало. Я ж не махлевал. Ява, звичайно, не став сперечатися.

— А назва знаєш яке буде? — Сказав він. — "Незнайомець з тринадцятої квартири, або Викрадачі шукають потерпілого". Здорово? І підзаголовок: "Пригодницька повість". Читачі у черзі стояти будуть ...

— Здорово, — сказав я. Хоча назва мені не зовсім сподобалася. Дуже вже детективна, несерйозна. Мені хотілося б яке-небудь романтичне, піднесене ... Але змінювати Явіно назву після того, як він не став "Я", — було б свинством.

Так і залишилося: "Незнайомець з тринадцятої квартири, або Викрадачі шукають потерпілого. Пригодницька повість".

Ми почали обговорювати план книжки. Значить, так. Починаємо з того, як

приїхали до Києва. Пишемо і про корито в метро, і про Явіно вухо, і про Будку ... Потім — про пляж, про незнайомця з тринадцятої квартири, про годинник, про утопленика ... Словом, про все, що з нами трапилося ... І кінчаємо тим, як ми провалилися на "Ревізорі". Чесно! Письменники передусім повинні бути чесними.

Ми піднімаємося з землі і розправляємо плечі. І нам здається, що головами ми впираємося в самі небеса. Ява одним вухом навіть якусь зірку збив — під-він покотилася ...

Ну — все!

Завтра ми купуємо у сільмазі велику загальний зошит в лінійку, три авторучки (одна про запас!), Сідаємо і пишемо.

Пишемо, пишемо, пишемо ...

Потім посилаємо ...

Потім допрацьовуємо, допрацьовуємо, допрацьовуємо ...

Потім знову посилаємо ...

І — все!

Ну, дивіться ж!

Ми ще покажемо людству, на що ми здатні!

Почекайте!

Ви ще побачите, хто такі Ява і Павлуша!

***

А потім я все-таки буду льотчиком!